

ESKİÇAĞDA SİNOP VE ÇEVRESİ

ELİF GÜMÜŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ESKİÇAĞDA SİNOP VE ÇEVRESİ

ELİF GÜMÜŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ

SİNOP – 2019

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum Eskiçağda Sinop ve Çevresi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Sinop Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12/07/2019

Elif GÜMÜŞ

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

ELİF GÜMÜŞ tarafından hazırlanan "ESKİÇAĞDA SİNOP VE ÇEVRESİ" başlıklı bu çalışma, 12.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan [Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ]
Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye [Prof. Dr. Süleyman BÜYÜKKARCI]
Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye [Prof. Dr. M. Yavuz ERLER]
Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

12.07.2019

Doç. Dr. Vefa SAVAŞKAN
Enstitü Müdürü V.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.1 SİNOP ve ÇEVRESİNİN COĞRAFYASI.....	3
1.1.1 Yeri, Sınırları, Coğrafyası.....	4
1.1.2 Yersekileri.....	4
1.1.3. İklim ve Bitki Örtüsü.....	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	7
2.1. SİNOP ADI.....	7
2.2. GEZGİNLERİN SİNOP HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	9
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : TARİH ÖNCESİNDE SİNOP ve ÇEVRESİ.....	13
3.1. PREHİSTORYA DÖNEMİNDE SİNOP ve ÇEVRESİ.....	13
3.1.1. Kalkolitik Dönemde Sinop ve Çevresine Bakış.....	13
3.1.2. Tunç Çağında Sinop ve Çevresine Bakış.....	14

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TARİH ÇAĞLARINDA SİNOP ve ÇEVRESİ	19
4.1. GAŞKALAR.....	19
4.2. HİTİT DEVRİNDE SİNOP.....	25
4.3. SİNOP ve ÇEVRESİNİN FRİGLERLE OLAN İLİŞKİSİ.....	26
4.4. KİMMER İSTİLASI.....	28
4.5. SİNOP ve ÇEVRESİNDE YUNAN KOLONİZASYONU.....	31
4.5.1. Kolonizasyonla İlgili Arkeolojik Veriler.....	35
4.5.2. Sinope'nin Kuruluşu İle İlgili Görüşler.....	37
4.6. PERSLERİN SİNOP ve ÇEVRESİNE ETKİLERİ.....	42
4.7. PERİKLES DÖNEMİ.....	44
4.8. ON BİNLERİN DÖNÜŞÜ SIRASINDA SİNOPE VE KOLONİLERİNİN DURUMU.....	47
4.9. SATRAPLAR AYAKLANMASI.....	49
4.10. BÜYÜK İSKENDER DÖNEMİNDE SİNOP ve ÇEVRESİ.....	51
4.10.1. İskender'in Ardılları (Diodokhoslar) Dönemi.....	53
4.11. PONTUS DEVLETİ ZAMANINDA SİNOP ve ÇEVRESİ.....	55
4.11.1. Mithradates Eupator.....	59
4.12. ROMA İDARESİNDE SİNOP ve ÇEVRESİ.....	67
4.12.1. Cumhuriyet Devri.....	67
4.12.2. İmparatorluk Dönemi.....	73

BEŞİNCİ BÖLÜM.....	81
5.1. PAPHLAGONİA BÖLGESİ ve SİNOP'TAKİ KAYA MEZARLARI.....	81
5.1.1. Salar Köyü Kaya Mezarı.....	83
5.1.2. Terelek Kaya Mezarı.....	85
5.1.3. Ambarkaya Kaya Mezarı.....	86
5.1.4. Arım Kaya Mezarları.....	87
ALTINCI BÖLÜM.....	88
6.1. SERAPİS.....	88
6.2. DİOGENES.....	92
6.3. BALATLAR KİLİSESİ.....	95
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	99
HARİTA ve BELGELER.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	114

ÖZET

Sinop, Karadeniz'in kuzeyinde, Karadeniz sahil şeridinin orta bölümünde, Boztepe Burnu üzerinde kurulmuştur. Tarihte Sinop; yerleşime elverişli konumu, korunaklı yapısı, sahip olduğu doğal limanları ile Karadeniz'in en önemli kentlerinden biri olarak gösterilmiştir. Antikçağ'da yoğun bir ticari hayata sahip olan Sinop, pek çok devletin sahip olmak istediği bir yer durumundaydı. Bu nedenle birçok devlet buraya sahip olabilmek için uzun uğraşlar vermiş ve bölge pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Sinope'de Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşimler görülmeye başlamıştır. M.Ö. II. binyılda bölgede yoğun bir Hitit - Gaşka mücadelesinin olduğunu görüyoruz. Sonrasında kontrolün bir süre Friglere geçtiğini anlıyoruz. Anadolu'da görülen Kimmer istilasını Sinope'yi de vurmuş, aradan geçen yıllar sonucu şehir Yunan kolonisi haline gelmiştir. Ancak bu kolonizasyon hareketinin Kimmer İstilasından önce olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Daha sonraları Pers işgaline uğrayan devlet Pontus Devleti, Roma İmparatorluğu, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi pek çok devletin hâkimiyeti altına girmiştir.

Milet kolonisi olan Sinop, zamanla kendi kolonilerini oluşturacak güce sahip olmuş, boyunduruğu altında bulunduğu devletlere karşı sürekli bağımsızlık hareketlerinde bulunmuştur. Buraya sahip olan devletlerden Pontus Devleti zamanında şehir altın çağını yaşamış, devletin başkenti birçok yapı ile süslenmiştir. Roma gibi güçlü bir devleti uzun süre uğraştıran Mithradates Eupator burada doğmuş, buraya gömülmüştür.

Çalışmamızın temelini Sinop ili ve Orta Karadeniz bölgesinin kuzey sınırının bir bölümü oluşturmaktadır. Araştırmamızda antik kaynakların yanı sıra yüzey araştırmaları, kitap, makale ve dergilerden yararlanılmıştır. Amacımız bugüne kadar Sinop ve çevresi adına yapılan çalışmalara yeni bir bakış kazandırmaktır. Bölgede şimdiye kadar pek çok araştırma yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Bu bakımdan Anadolu'nun en kuzey ucu, Karadeniz bölgesinin tarihini aydınlatmada önemli bir noktadadır.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Sinop tarihi, Eskiçağda Sinop, Sinop ve çevresinin tarihi, Pontus Devleti, Paphlagonia, Mithradates Eupator.

ABSTRACT

Sinop is located on the Boztepe Cape in the central part of the Black Sea coastline, north of the Black Sea. Sinop in history; It has been shown as one of the most important cities of the Black Sea with its convenient location, sheltered structure and natural harbors. Sinop, which had an intensive commercial life in antiquity, was a place that many states wanted to have. For this reason, many states have made long efforts to have it here and the region has hosted many civilizations.

Sinope, which is located in the north of Anatolia, has been inhabited since the Chalcolithic Age. B.C. II. In the millennium, we see an intense Hittite - Gashka struggle in the region. Then we understand that the control passed to the Phrygians for a while. The Kimmer invasion in Anatolia also hit Sinope, and the city became a Greek colony after years. However, there are views that this colonization movement was before the Kimmer invasion. The state, which was later occupied by Persians, came under the domination of many states such as Pontus State, Roman Empire, Byzantine, Seljuk and Ottoman.

Sinop, which was a Miletus colony, had the power to form its own colonies in time and carried out continuous independence movements against the states it was under. The city lived its golden age during the Pontus State, one of the states that had it, and the capital of the state was decorated with many buildings. Mithradates Eupator was born here and buried here.

The basis of our study is a part of the northern border of Sinop province and Central Black Sea region. In addition to ancient sources, surveys, books, articles and journals were used in our research. Our aim is to give a new perspective to the studies carried out on behalf of Sinop and its surroundings. A lot of research has been done in the region so far and it continues to be done. In this respect, the northernmost tip of Anatolia is an important point in illuminating the history of the Black Sea region.

Key Words: Sinop, Sinop history, Sinop in ancient times, history of Sinop and its surroundings, Pontus State, Paphlagonia, Mithradates Eupator.

ÖNSÖZ

Öncelikle üzerinde yeterince çalışılmayan bir konu olan Sinop ve çevresinin tarihi hakkında araştırma yapmamızın sebebi memleketimi katkı sağlama düşüncesiydi. Saygı değer hocam Prof. Dr. Ekrem Memiş bu fikri bana verince, kaynak kıtlığı, buluntuların sınırlılığı gibi sebeplerle çok zorlanacağımı düşünüp başka bir konu almak istedim. Ancak hocamın vermiş olduğu cesaret sonucu yapmış olduğumuz bu çalışma sonunda Sinop tarihi hakkında pek çok makale ve kitap inceleme fırsatı bulduk. Araştırdıkça ortaya çıkan veriler beni çok heyecanlandırdı. Bu çalışmam esnasında kaynakları titizlikle tarayıp incelemeler yaptıkça bu alanda arkeolojik çalışmaların yetersiz kaldığını ve birçok konunun yeterince aydınlığa kavuşmadığını gördük. Biz de elimizden geldiğince, antik kaynakların ışığında ve arkeolojik veriler doğrultusunda Sinop ve çevresinin Eskiçağ tarihine ışık tutmaya çalıştık.

Doğup büyüdüğüm ve hâlâ yaşadığım şehir hakkında çalışma yapmam konusunda beni cesaretlendiren, bilgi ve tecrübesiyle daima yanımda olan, akademik anlamda attığım ilk adımı onunla beraber atmaktan onur duyduğum saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ekrem Memiş'e sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bu çalışmamı gerçekleştirirken daima yanımda olan sevgili nişanlım Bekir Özcan'a desteğinden ve dostluğundan ötürü minnettarım. Eğitim hayatım boyunca omzumda elini her daim hissettiğim annem Sabiha Gümüş'e de teşekkürü borç bilirim.

ELİF GÜMÜŞ

30.05.2019

KISALTMALAR

AAD	: Aktüel Arkeoloji Dergisi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AJA	: American Journal of Archaeology
AJP	: American Journal of Philology
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantısı
AUA	: Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi
A.Ü	: Ankara Üniversitesi
Bknz	: Bakınız
çev	: Çeviren
GKÇ	: Geç Kalkolitik Çağ
İTÇ	: İlk Tunç Çağı
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
s.	: Sayfa

TAD : Tarih Araştırmaları Dergisi

TİBKY : Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları

TTK : Türk Tarih Kurumu

YKY : Yapı Kredi Yayınları

Yy : Yùzyıl

GİRİŞ

Sinop, Antikçağ'da Pontus Eukseinos olarak adlandırılan Karadeniz'de yer alan, o bölgedeki en önemli ticari merkezlerden biriydi. Doğal limana sahip olması nedeniyle hızla gelişim göstermişti. Konum itibarıyla ulaşımı güç korunaklı bir yapıdadır. Bu nedenle çeşitli uygarlıkların daima ellerinde tutmak istedikleri bir yer durumundadır.

Sinope, Neolitik Çağdan itibaren yerleşmelere sahne olmuş bir bölgedir. Kalkolitik Dönem ve Tunç Çağında yerleşimlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bölge ile ilgili tarih öncesi çalışmaların günümüze kadar yeterli düzeyde yapıldığını söylemek güçtür.

M.Ö. II binyılda bölgede Gaşkaların yaşadığı bilinmektedir. Bu döneme ait verileri Hitit belgelerinden sağlıyoruz. Bu dönem Anadolusunun süper gücü Hititlerle Gaşkaların sürekli mücadele halinde olduklarını görüyoruz. Gaşka kuvvetleri Hititlere uyguladıkları gerilla taktiğiyle onların yıkılışında da etkili rol oynamışlardır. Dağılan Hititlerin yerine bölgede Frig etkisi göze çarpmaktadır.

II. binyıl sonu I. Binyıl başlarında İskitlerden kaçan Kimmerlerin Anadolu'ya geliş burada bir kaos ortamı yarattı. Küçük Asya'yı etkisi altına alan Kimmer göçleri Karadeniz'i de vurmuştu. Dolayısıyla Sinope'de bu paydan nasibini almış olmalıdır. M.Ö. 8.yy dolaylarında Miletlerin Karadeniz'e kolonizasyon hareketlerinde bulunduğu antik kaynaklar tarafından söylenmektedir. Sinope'ye olan bu kolonizasyon hareketinin Kimmer istilasından önce mi sonrası mı olduğu tartışmalıdır. Buluntulara göre M.Ö. 7. yy sonlarında Sinope'ye Yunanlıların yerleşmiş oldukları görülmektedir.

Kimmer istilasından sonra Phrygler yıkılmış, Lydialılar bölgenin büyük gücü haline gelmişti. Ancak M.Ö. 547/6 yılında Lydia kralı Kroisos, Pers Kralı Kyros'a yenilmiş ve Lydia toprakları Pers hâkimiyetine girmişti. Persler Anadolu'yu satraplar aracılığıyla yönettiler. Büyük İskender'in M.Ö. 334'te Anadolu'ya geçerek Persleri yenilgiye uğratmasıyla Helenistik Dönem başlamış oldu. İskender'in genç yaşta ölmesi ve yerine geçecek varisi olmaması nedeniyle Anadolu toprakları İskender'in generalleri arasında paylaştırıldı. Ancak Anadolu toprakları üzerindeki mücadeleler devam etmiş M.Ö. 280

yılından itibaren bağımsız krallıklar kurulmuştu. Bizi ilgilendiren krallık ise Sinope tarihi açısından büyük önem taşıyan Pontos Devletidir.

Pontos Devleti döneminde Sinope'nin önemi kavranmış başkent buraya taşınmıştır. Roma'nın korkulu rüyası Mithradates Eupator burada doğmuş ve Sinope'de kral mezarlarının olduğu yere gömülmüştür. Hala mezarı aranan VI. Mithradates Sinope için ciddi bir değerdir. Roma, oldukça büyük bir genişleme kaydeden ve tehdit unsuru haline gelen Pontos üzerine Lucullus, Pompeius, Caesar gibi önemli generallerle ağırlığını koyunca Pontos Devletinin sonu gelmişti. Böylece bölgede Roma hâkimiyeti başlamış oluyordu.

Çalışmamızı tarihi süreç olarak Bizans Dönemine kadar ilerlettik. Sonrasında Sinope'nin de içinde yer aldığı Paphlagonia bölgesinin tarihine kısa bir giriş yaptıktan sonra bugüne kadar üzerinde çok durulmayan Kaya Mezarlarına dikkat çekmeye çalıştık.

Antik kaynaklarda yer alan ve Sinope'de mabet parçaları günümüze ulaşan Serapis hakkında Antik kaynaklar doğrultusunda bilgiler vermeye gayret ettik.

Sinop için önemli bir değer, bir marka haline gelen Diyojen'in hayat görüşüne, felsefesine de çalışmamızda yer verdik.

Ve kazı çalışmaları hala devam eden bittiğinde Sinop'un değerini kat kat artıracığı düşünülen bir yapı olan Balatlar Kilisesi hakkında kazı sonuçları doğrultusunda bilgiler sunarak çalışmamızı sonlandırdık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. SİNOP ve ÇEVRESİNİN COĞRAFYASI

Türkiye'nin, Kuzey Anadolu sahil kesimi, günümüzde adını aldığı denizden ötürü Karadeniz olarak adlandırılrsa da Antik Çağda Anadolu'nun bu kesimi "Pontus"; deniz ise önceleri "Konuk Sevmeyen Deniz" sonraları "Konuksever Deniz" anlamına gelen Pontus Eukseinos olarak isimlendirilmişti.¹ Sinop'unda içinde yer aldığı Karadeniz'e Eski Çağda Grekler de "deniz" manasına gelen Pontos ismini vermişler, denizin güney sahillerinde yaşayan halkı Pontuslu olarak adlandırmışlardı. Eukseinos isminin verilmesiyle ilgili anlatılan bir rivayette; Pontus'un ilk sakinleri Nuh'un oğullarından Yafes'in torunu Aşkenaz idi. Bu nedenle bölgeye ona ithafen bu ismin verildiğinden söz edilirdi.² Pontus Eukseinos kelimesini Helenlerden alan Romalılar da bölge için Pontus Eukinus ifadesini kullanmışlardır.³

Karadeniz'e "Kara" sıfatının verilmesi, bazı kıyıların siyah kumlu olması, şiddetli fırtınalar görülmesi ve kıyıların korkunç dalgalara maruz kalmasından ileri gelmektedir. Aslında pek geniş olmayan ve her taraftan dağlarla çevrili bulunan deniz, kuzey ve batı rüzgârlarının getirdiği bulutlarla kararmış gibi görünür. Ayrıca Pontus'ta yaşamış bir kavmin, sevinç sembolü olarak saydığı siyah rengi sevdiği için denizi bu isimle adlandırdıkları da rivayet edilir.⁴

Bıjışkyan, Karadeniz'in görünüşü ile ilgili ilginç bir benzetmede bulunur: "Karadeniz'in şekli bugün daha çok bir ejdere benzer. Şöyle ki: Amasra, Tuna ve Foroz arasındaki kısım, ejderin başını; İstanbul boğazı, ağzını; Burgaz koyu, uzun burnu; Ölüdeniz, kulağını; İnce ve Aya dağları arası, dar belini; Sinop'tan Faş'a kadar, alt kısmını; Rion çayı da ince kuyruğunu teşkil eder. Azak denizi ise Don nehrine kadar, ejderin üzerinde açılmış kanada benzer." der.⁵

Biz de konumuz itibarı ile Karadeniz'in en önemli kentlerinden olan, ejderhanın alt kısmının başlangıcı olarak gösterilen Sinop'a⁶ bakacak olursak; yarımada, volkanik

¹ H. S. ÖZTÜRK, *Karadeniz Tarihi*, AAD, Kasım-Aralık 2010-18, s. 22

² P. M. BİJİŞKYAN, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, çev.H.D. Andreasyan, İstanbul, 1969, s. 1

³ H. S. ÖZTÜRK, a.g.e, s.22

⁴ Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 2

⁵ P.M.Bıjışkyan, a.g.e, s:4

⁶ Bknz harita 1

oluşumludur. Burası önceden deniz seviyesinden alçakta olup zamanla şimdiki seviyesine doğru yükselmiştir.⁷

Sahip olduğu doğal limanı, yerleşime uygun konumu ve topografyası ile yüzyıllarca birçok devletin yaşam alanı olan Sinop, Anadolu ve Karadeniz'de hâkimiyet kuran devletlerin daima ellerinde tutmak istedikleri bir konumdur. Bölgedeki tek doğal ve geniş limana sahip olması, deniz yoluyla farklı coğrafyalara açık olması nedeniyle hızla gelişmiş.⁸ Bu özellikleri Sinop'u dönemin en önemli ticari üslerinden biri haline getirmiştir. Strabon, Sinop için "dünyanın o kısmındaki kentlerin en önemlisi" diyordu.⁹ Dar bir geçit boyunca konumlanan ve derin limanı güney sahilinde, Bosporos ile Kafkaslar arasındaki en iyi liman olan Sinop¹⁰; özellikle Antikçağ'da en parlak dönemini yaşayarak birçok devletin gözdesi durumuna gelmiştir.

1.1.1. Yeri, Sınırları, Komşuları

Sinop, Karadeniz bölgesinin ortasında, Anadolu'nun en kuzeyinde, Boztepe Burnu ve Yarımadası üzerinde kurulmuş bir şehirdir. İlin toprakları yaklaşık olarak 41° 02' ile 43° 05' paralelleri ve 35° 05' ile 35°03' meridyenleri arasında bulunur.¹¹ İl doğudan Samsun'un Alaçam, güneyden Samsun'un Vezirköprü, Çorum'un Osmancık, Kargı, Kastamonu'nun Taşköprü, batıdan Kastamonu'nun Çatalzeytin ilçeleri ile çevrilidir ve kuzeyinde Karadeniz mevcuttur. İlçeleri: Ayancık, Boyabat, Erfelek, Durağan, Gerze, Türkeli, Saraydüzü ve Dikmen'dir. 475 km uzunluğundaki sınırlarının 300 km'si kara, 175 km'si denizdir.¹²

1.1.2.Yerşekilleri

Sinop ili toprakları dağlık ve engebeli yapısı ile dikkat çekmektedir. Dağların il genelindeki oranı %80 olmakla birlikte, Doğu Karadeniz bölgesindeki gibi sık, sarp ve çok yüksek değildir. Sahilden iç kesimlere doğru gidildikçe yükselti artar. Yükselti

⁷ D. M. Robinson, *Eski Sinop (Birinci Bab, Mevki)*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, 1936, sayı: 12, s. 3

⁸ Fulya Üstün Demirkaya, Ömer İskender Tuluk, *Eflatun'un kurbağası Sinope'den Sinop'a, kaynaklara göre Sinop kentinin fiziksel gelişimi*, METU JFA, 2012, Cilt:29 sayı:1, s.64

⁹ Strabon, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası, kitap XII-XIII-XIV*, çev: Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 8.baskı, İstanbul,2015, s. 22

¹⁰ Charles King, *Karadeniz*, çev: Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, 2.baskı, İstanbul, 2015, s.51

¹¹ Bekir Başoğlu, *Sinop İli Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Sinop, 1978, s.5

¹² T.C. Sinop Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Sinop İli 2017 yılı Çevre Durum Raporu*, haz: Çed ve Çevre izinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Sinop, 2018, s.2

doğuda ve kuzeybatıda daha fazladır. İlin doğu tarafını Kuzey Anadolu Dağları çevreler. İlin önemli dağları; Ayancıkta: Çangal, Zindan, Göktepe, Fındiktepe

Gerze'de: Elma ve Köse dağları, Uzunöz Dağı, Göktepe, Soyuk, Dıranaz dağları

Boyabat'ta: Elekdağ, Alanca- Elmadağ, Karacaagaç Dağ ve Sakız Dağ sayılabilir.¹³ Bölge de yer alan Küre Dağları da kolay geçit vermeyen dağlardandır. Aşılmaz bir engel olarak görülen bu sıradağlar bölgeyi korunaklı hale getirmesi açısından Eskiçağ'da pek çok devletin ilgisini çekmiştir. Ksenophon, bölgenin konumu itibariyle, deniz kıyısındaki kaleleriyle Paphlagonların yoğun bir şekilde ilgisini çektiğinden bahseder.¹⁴ Ancak; il sınırları içindeki bu yüksek olmayan dağlar, iç kesimle kıyı kesim arasında bağlantı kopukluğuna neden olmakta, kentin hinterlandı ile olan ticari bağlarını kesmekte ve kentin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁵

Sinop: orta yükseklikte dağları, nispeten alçak platoları, akarsu çevrelerinde ovaları bulunan bir yerleşimdir. En önemli ovası: Boyabat Ovası'dır. Karasu vadisi çevresinde ve bu akarsuyun denize ulaştığı noktalarda da düzlük yer alır. Yarımadanın büyük bir kısmı platolardan meydana gelmektedir.¹⁶

Sinop'un kıyı kesimi girintili ve çıkıntılıdır. Hopa'dan başlayan ve İstanbul Boğazında sona eren Karadeniz kıyılarının hiçbir yerinde Sinop'taki kadar koy ve körfezlerle korunmuş limana rastlanmaz. Sinop'ta Köşk, Kayser, Karakum, Selamet, Boztepe, Sinop, Feryat, Bozburun, Güllüsü ve Usta gibi burunların yanında Anadolu'nun en kuzey noktası kabul edilen İnceburun da yer alır. Doğu Karadeniz kıyılarına oranla Sinop kıyıları sarp ve dik değildir. Ancak Ayancık kıyıları engebeli ve inişli çıkışlıdır.¹⁷

İldeki başlıca akarsular: Gökırmak, Tepeçay, Çatalzeytin, Ayardin Deresi, Karasu Çayı, Kanlı Dere, Kabalı Çayı, Ayancık Çayı'dır. İlin en önemli akarsuyu eskiçağda Amnias olarak adlandırılan Gökırmak'tır. Yaklaşık 199km uzunluğunda olan bu ırmak Kastamonu'daki Eğriceova Dağı'ndan doğmaktadır. Sinop'ta kuzeybatı güneydoğu

¹³ Hasan Tarkan, *Sinop Coğrafyası*, Marifet matbaası, İzmir, 1941, s.6-7

¹⁴ Ksenophon, *Anabasis On Binlerin Dönüşü*, çev: Ari Çokona, TİBKY, 2.basım, İstanbul, 2017, s:155

¹⁵ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, TTK, Ankara, 2014, s:7

¹⁶ M. A. Ünal. a.g.e. s:7

¹⁷ T.C. Sinop Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, a.g.e. s.2

doğrultusunda akan bu ırmak Durağan'dan sonra doğu-batı yönünde akışını sürdürür ve Kızılırmak'a ulaşır.¹⁸

Sinop'ta bulunan başlıca göller ise Sarıkum Gölü, Aksaz Gölü, Karagöl, Sülük Gölü ve Akgöl'dür. Bu göller küçük olmakla birlikte bataklık ve sazlık halledir.¹⁹

1.1.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Karadeniz Bölgesinin iklimi yağışlıdır. Sinop'taki iklimde Karadeniz ikliminin özelliklerini yansıtmakla birlikte dağların ilin güneyine doğru paralel uzanması burada iki iklim karakterinin görülmesine neden olmaktadır. Kentin kuzey kesiminde; Gerze, Dikmen Erfelek, Ayancık, Türkeli dolaylarında Karadeniz iklim tipi görülürken güneyinde; Boyabat, Durağan, Saraydüzü civarında bozkır iklimi görülmektedir. Kıyı kesimlerden iç kesimlere doğru gidildikçe ısı farkları görülebilir. Mevsimler arası ısı farkları fazla değildir.²⁰

Sinop'ta genel olarak ılıman bir deniz iklimi hâkimdir. Kışlar ılık yazlar da çok sıcak değildir. Yıllık ortalama sıcaklık 14° dolaylarındadır. Yıllık yağış miktarı 643. 6 mm'dir. Karadeniz'e kıyısı olan yerleşim alanlarından en az yağış alan yerlerdendir. Yıl boyunca esen sürekli rüzgârlar görülmektedir. Başlıca rüzgâr yönü Kuzey-batı ve Güney-Doğu'dur.²¹

İl, Karadeniz İkliminin de etkisiyle sürekli yağış aldığından zengin orman ve bitki örtüsüyle kaplıdır. Başlıca görülen ağaç türleri: Çam, meşe, köknar, kayın, karaağaç, selvi gibi ağaçlardır.²² Ağaç popülasyonunun fazla olması Sinop'ta İlkçağ'dan bu yana tersane olmasında etkili bir rol oynamaktadır. Strabon burada gemi yapımı için elverişli ve kolayca ihraç edilen kereste bulunduğunu ve kerestenin masa yapımı içinde kullanıldığını söylemiştir.²³

¹⁸ H.Tarkan, a.g.e., s.21

¹⁹ Osman Yalçın, *Sinop*, 4. Baskı, İstanbul, 1980, s.8

²⁰ Abdulhalik Bakır, Fatih Aksoy, *Roma Hâkimiyetine Kadar Sinop Şehri*, Cappadokia Journal of History and Social Sciences, Vol:11, 2018, s.27

²¹ M.A.Ünal, a.g.e.,s.8

²² O. Yalçın ,a.g.e.,s.12

²³ Strabon , a.g.e., s.25

İKİNCİ BÖLÜM

2.1 SİNOP ADI

Sinop adının nereden geldiği ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur.

- Sinope, Karadeniz'de Sinop şehrine adını veren efsanevi kişidir. Asopos ırmak tanrısının bir kızıdır. Efsane şöyledir: Zeus Sinope'ye²⁴ âşık olmuş ve her dileğini yerine getirmeye söz vermiş. Ancak Sinope Zeus'tan kendisine dokunmamasını istemiş. Tanrı Zeus yemine bağlı kalıp Sinope'ye dokunmamış ve Sinope'yi Karadeniz kıyılarına koyuvermiş. Sinope sonradan aynı düzenle tanrı Apollo'yu da ırmak tanrısı Halys'i de kandırmış ve hiçbir ölümlüyü de yanına yanaştırmamış.²⁵
- Asopos'un kızının adı Sinopi idi.²⁶
- Diodoros Sicilus, Historika adlı eserinde Asopus'la Melope'nin evlendiğini, 20'ye 12 kızı olduğunu söyler. Bu kızlardan biri Sinope idi. Sinope Apollo tarafından yakalanarak adının verildiği Sinope'ye getirilir ve Apollo'dan Syrialıların kralı Syrus'u doğurur.²⁷
- Sinop'un Hitit kaynaklarında geçen ismi Sinova idi.²⁸
- Bazı kaynaklar Sinop adının ilk söylenişini Sinavur, bazıları Sinop adının kökünü Sen-Ha-Pi, bazıları ise Sinip adının söylene söylene Sinop adına dönüştüğünü düşünmektedir.²⁹
- Ay tanrısı Sin'den geldiği de düşünülmektedir.³⁰
- İslam kaynaklarında Sinop adı Sanub, Sinab gibi değişikliklere uğrar.³¹
- Sinop'un kuruluşuyla ilgili bilgi veren Skymnos adlı şair Sinop isminin civarda oturan Amazonlardan birinden geldiğini ifade eder.³²

²⁴ Bknz Sinope Başı, Resim 1

²⁵ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi kitabevi, 6. Basım,1996, İstanbul, s.272

²⁶ M.Bijiskyan, a.g.e.,s.33

²⁷ A. Işık, a.g.e.,s.186

²⁸B. Başoğlu, a.g.e., s.6

²⁹ B.Başoğlu ,a.g.e.,s.7

³⁰ Robinson D.M., *Eski Sinop (Üçüncü Bab, Sinop'un Ticareti)*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, 1937, sayı: 20, s. 3

³¹ M.A.Ünal,a.g.e.,s.10

³² Özhan Öztürk, *PONTUS Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, BRC Matbaası, Ankara,2011, s.290

- Bilge Umar Sinuwa adı S (wa) İn (a) - uwa ögelerinden türetildiği ve "Güzel-balıklık" anlamında olduğu söyler.³³
- Delaney, Sinop adının Yunanca "zarar vermek, yok etmek" anlamlarına gelen sinomai den türediğini düşünür.³⁴
- W.J.Hamilton Sinop gezisi sırasında buranın Sinab diye isimlendirildiğinden söz eder.³⁵
- Hekataios ise Sinope adının Trak dilinde "sarhoş kadın" anlamına geldiği bilgisini bizlere sunar.³⁶
- M.Ö. VII. yy'da Sinop'a yerleşen Miletliler Sinop'a Sinope demişlerdir.³⁷
- Sinop'un Yunanca'daki eski adı Sinopolli'dir. Müslüman yazarlar Sanub olarak şehrin adını kullanmışlardır. Osmanlı kroniklerinde şehrin adı Sinab veya Sinub şeklinde geçmektedir.³⁸
- Grek kaynaklarında Sinope ismi yerini korur. Romalılar buraya yerleşince Sinope isminin yerini Sinuessa'ya bıraktığı bilgisi Titus Livius tarafından verilir.³⁹
- Anadolu Roma'nın eline geçince Romalılar Sinop'a Sinop Teum demişlerdir.⁴⁰
- Saltık Gazi Destanında Sinop adı Haynup olarak karşımıza çıkar. Hay+ nup sözcüğündeki "nup", "ab" hecesinden gelmektedir. Ab Farsça su anlamına gelmektedir. Hay Arapça'da hayat ve diriliktir. Haynup adı da, her an canlı diri ve taze su, yani ab-ı hayat anlamına gelir.⁴¹
- Selçuklu döneminde Sinop'tan Rusya'ya giden Rubruq Sinop isminden Sinopolis olarak bahseder.⁴²

³³ Bilge Umar, *Paphlagonia, Bir tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 73

³⁴ F.Üstün Demirkaya - Ö. İ.Tuluk, a.g.e., s.48

³⁵ W.J. Hamilton, *Küçük Asya*, çev.Kasım Toraman, Mides Yayınları, Ankara, 2013, s.237

³⁶ Ö.Öztürk, a.g.e., s.290

³⁷ B.Baçoğlu, a.g.e., s.8

³⁸ Mehmet Öz, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 37, İstanbul, 2009, s.252

³⁹ A.İşık, a.g.e., s.104

⁴⁰ Talat Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi XV. Asrın sonuna Kadar*, cilt I, İstanbul, 1935, s.33

⁴¹ A. Yaşar Sarıkaya, *Bir İnci Memleketim*, Ceylan Ofset, 2010, Samsun, s.43

⁴² M.A.Ünal, a.g.e., s.10

2.2 GEZGİNLERİN SİNOP HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Sinop, yüzyıllar boyunca birçok tarihçi, gezgin ve gözlemcinin ziyaret ettiği, konumu ile göze çarpan önemli bir şehirdir. İzlenimlerini aktaran kişiler sayesinde bizlerde şehrin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik yapıları gibi konularda bilgi edinip şehrin tarihi hakkında aydınlanma fırsatı buluyoruz. Şimdi, Sinop şehri ile ilgili görüşlerini bildiren bazı seyyahların aktardıklarına bakalım:

Wilhelm Von Rubruck 1253-1255 yılları arasında Moğolistan'a yaptığı ziyareti anlattığı eserinde Sinop hakkında da birtakım bilgiler verir. "Majestelerine bildiririm ki, 1253 senesi, Mayıs ayının yedisinde, Mare Majus ya da Büyük Deniz diye bilinen Pontus Denizi'ne girdim. Tüccarlardan öğrendiğim kadarı ile 1400 mil uzunluğundadır ve ortalarına yakın bir yerde kuzey ve güney olmak üzere 2 bölümdür. Güneyde Selçuklu Sultanının bir kalesi ve limanı olan Sinopolis, kuzeyde ise şimdilerde Latinlerin Gazaria adını verdikleri bir bölge vardır. Ancak Yunanlıların kıyı bölgelerini istilasından sonra bu bölgeye Cesaria anlamında Cassaria denilmektedir. Burada güneydeki Sinopolise doğru birçok burun bulunmaktadır. Cesaria ve Sinopolis arası 300 mildir, her iki şehir, Constantinopol'e 700 mil mesafede bulunmaktadır, yine doğuda İberya'ya yani Georgia'ya 700 mil uzaklık vardır." diyerek izlenimlerini aktarır.⁴³

İbn-i Batuta, 1325'te Tanca'dan hac niyetiyle yola çıkar. Böylece gezisine başlamış olan seyyah, takriben 29 yıl boyunca 7 ayrı seyahat gerçekleştirir. İspanya, Kuzey Afrika, Orta Asya, Anadolu, Doğu Avrupa, Hindistan, Maldivler ve Çin'e kadar gitmiş, gezip gördüğü yerler hakkında önemli bilgiler aktarmıştır.⁴⁴ Anadolu seyahatinde Kastamonu'daki Ahi Nizameddin tekkesinden ayrıldıktan sonra 1334 yılının bahar ayında Sinop'a vardığını anlatan seyyahın Sinop hakkındaki görüşleri şöyledir: Sinop şehri oldukça kalabalık, korunaklı, büyük ve güzel bir şehirdir. Doğu tarafı dışında şehrin her yeri deniz ile çevrilidir. Şehrin bu kısmında bir kapısı bulunur ve hükümdarın izniyle şehre giriş çıkış sağlanır. Şehrin o dönem hükümdarı Süleyman Bey'in oğlu İbrahim Bey'dir.⁴⁵

⁴³ S.Eroğlu -A.D.Akhan, *Seyahatnamelerde Sinop*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, 17, s.259

⁴⁴ Tahsin Koçyiğit, *İbn-i Batuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülâhazalar*, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX (2009), sayı: 4, s.54

⁴⁵ Ali Ertan, *İbn-i Batuta'ya göre Sinop, 520 yıl Önce*, Dıranaz dergisi, 1941, sayı:48, cilt.4,s.3

İbn-i Batuta daha sonra şehrin içindeki önemli yerleri ziyaret eder. Burada incir, üzüm gibi çeşitli meyvelerin yetiştiği bilgisini verir. Ulu camiinin mimari özelliklerinden bahsedip camiye övgüler sunar. Halkla İbn-i Batuta arasında mezheple ilgili ilginç bir diyalog geçer. İbrahim Bey'in annesinin cenazesine katılan İbn-i batuta, cenaze töreni sırasında gördüğü kendisine farklı gelen adet ve geleneklerden bahseder. Daha sonra Sinop'tan deniz yoluyla Kırım'a geçer.⁴⁶

Aubry De La Motraye'de Sinop'a yolu düşen 17.yy seyyahlarından. Sinop'la ilgili; buranın Mithradates'in doğumu ile ünlü olduğunu söyler. Şehrin kuzeyinde ve güneyinde 2 adet iyi durumda liman olduğu, güzel bir ovasının bulunduğu ve bu yarımadada tarihte amazonların krallığının kurulduğunu anlatır. Şehrin kalesi ile ilgili bilgiler veren Motraye daha sonra bir gemi ile şehirden ayrılmıştır.⁴⁷

17.yy'ın önemli seyyahlarından Evliya Çelebi'de 10 ciltlik meşhur seyahatnamesinin 2.cildinde Sinop'la ilgili bilgiler verir. Şehrin kalesini, kale kapılarını, mahallelerini tasvir eder. Ulu camiye o da İbn-i Batuta gibi övgüler yağdırır. Cami, mescit, medrese, mektep, hamam ve dükkânlar hakkında bilgiler sunar.⁴⁸

Aleppolu Paul, 1654-66 yıllarında yazdığı Patrik Makarius'un seyahat notlarında Sinop'tan şöyle bahseder: "Kalenin 9 mil dışında Hristiyanların yaşadığı bölgeden şehre girdik, burada büyük bir evde bizi misafir ettiler. Taze balık, elma, incir, nar gibi çeşitli meyvelerin olduğu bir sofrada ağırlandık. Dağların yamaçları evler, yabancı incir ağaçları, zeytin ağaçları ve çalılarla kaplıdır. Sinop'un konumu çok iyi, İstanbul gibi denizin içine uzanan dil şeklinde bir burun, bu burunun ucunda bir kale yer alır. Duvarları, kuleleri, hendekleri ve iç kalesi ile çok büyük, güçlü bir kaledir ve iç kalesi silah doludur. Kalenin güney ve kuzey duvarları, denize kadar iner, dalgalar kalenin duvarlarını tamamen çevreler, kara tarafına hendekler açılmıştır. Kalenin kara tarafındaki kapı ancak bir atlının geçeceği genişliktedir.

Hristiyan evleri şehrin batısında duvarların dışındadır, yaz aylarında Rus baskınları nedeniyle evlerin dışında hiçbir şey bırakmazlar. Hristiyanlar için Sinop'ta yaşamak çok kolay ve güvenli. Türklere vergi verirler. Her Hristiyan ailenin 5 ya da 6 kadın-erkek kölesi var. Şehir duvarlarının dışında yer alan Hristiyan mahallesinde 7 kilise

⁴⁶ A. Ertan, a.g.e., s.4-6

⁴⁷ S.Eroğlu- A.D.Akhan, a.g.e.,s.261

⁴⁸ A.Ertan, *Evliya Çelebi'ye göre Sinop, 300 Yıl Önce*, Dıranaz dergisi, 1941,sayı:48, cilt.4,s.7-10

var, ilkinin adı Konstantin ve Helena, ikincisi The Entrance of Our Lady into the Temple, and The Annunciation ile St. Kvgio ve The Martyr Theodorus of Thyron. Sinop'ta Ermeni sayısı çok az, çoğu yoksul ve gelir kaynakları yok. Bir kiliseleri var, mülkü Ermenilere ait ama Yunanlılar'a yıllık 5-20 piastre toprak parası veriyorlar.

Sinop burnunun kuzeyinde kentin Hıristiyan yönetimi döneminden kalma muhteşem taş bir kraliyet sarayı var etrafında da harabe halde Hıristiyanlara ait birçok ev yer alır." şeklinde ifade eden Paul, kentin dini ve sosyal hayatıyla ilgili detaylı bilgi verir.⁴⁹

18. yüzyıl seyyahlarından Kâtip Çelebi'de Sinop'u ziyaret eden isimlerdendir. O da diğer seyyahlar gibi şehrin güzelliklerini övüp, Ulu camii ve kalesi üzerinde durur.⁵⁰

H. V. Moltke 'de 1838 yılında Samsun'a gitmek üzere bindiği geminin Sinop'ta durup malzeme almasıyla gördüklerini aktarır. " Gemi Sinop'ta kömür aldı, bizde bu duruştan eski Ceneviz kalesini parlak bir ay ışığında seyretmek için faydalandık. Bu kale bir berzah üzerindedir ve şaşılacak kadar iyi inşa edilmiş olan şehirle arızalı bir yarımadanın kara ile arasını kesmektedir. Burası savunmaya pek elverişli, çok güzel gemi berzahları da var. Ilık hava, birçok zeytin ağaçları ve serviler, parıldayan deniz, eski burçlar ve surlar güzel bir güney manzarası meydana getiriyor." şeklinde ifade ederek daha sonra Samsuna yolculuğunu anlatır.⁵¹

W. J. Hamilton uzun süren yolculuğu sonunda meydana getirdiği Asia Minor kitabı 1835-42 yılları arasındaki süreci kapsar. Araştırılan bölgenin birçok özelliğine yer vermesi açısından eşsiz bir eser olan Küçük Asya, içerisinde Sinop'la ilgili de pek çok bilgi barındırır. Mithradates Eupator'un krallığının başkentine gelmenin mutluluğunu yaşayan Hamilton buranın aynı zamanda Diyojen'inde doğum yeri olduğunu söyler. İki limanı olan Sinop'un gerektiği kadar zengin olmadığını, bir zamanlar sahip olduğu ihtişamın yerinde yeller estiğinden söz eder. Birkaç yazıt ve arkeolojik kalıntıdan bahseden Hamilton bunları da detaylı bir şekilde raporuna kaydetmiştir. Şehrin coğrafi özellikleri üzerinde de fazlaca durduktan sonra Boyabat 'a doğru yola çıkar.⁵² Yolculuk esnasında Gavur Irmak ya da eski adıyla Amnias ile sulanan ovalardan geçerken buranın, Mithridates'in, Bithynia Kralı Nikomedes'e karşı zaferi ve Marius emrindeki

⁴⁹ S.Eroğlu - A.D.Akhan, a.g.e.,s.263-264

⁵⁰ S.Eroğlu - A.D.Akhan, a.g.e.,s.264-265

⁵¹ Helmuth Von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul,1969, s.142

⁵² W. J. Hamilton, a.g.e., s-225-241

Romalılarla M.Ö. 88 yılında başlayan 1. Mithridates Savaşının yaşandığı alan olduğunu bizlere hatırlatır. Boyabat'a vardığında burada Cenevizlilerin inşa ettiği söylenen fakat muhtemelen Bizans dönemine ait olduğunu düşündüğü kaleyi ziyaret edip kale hakkında da bilgiler sunduktan sonra Vezirköprü üzerine gezisini sürdürür.⁵³

Ünlü Fransız arkeolog ve gezgin Charles Texier, Bayındırlık İşleri Müfettişliği yaptığı dönemde, Fransız Hükümeti tarafından Anadolu'ya gönderilmiştir. 1833-43 yılları arasında Anadolu'da yaptığı seyahat ve incelemeleri 2 eserle yayımlamıştır. Bu süreçlerde yurdumuzun büyük bir bölümünü gezip dolaşmış, kazılar yapmış, araştırmalarda bulunmuştur.⁵⁴ Texier, Küçük Asya eserinde Sinop'la ilgili konumu, kuruluşu, tarihi süreci ve sanat eserleri hakkında bilgiler verir. Yunanlılar buraya gelmeden önce Fenikeliler burada Asurlularla alışveriş yapıyorlardı der. Yunanlıların şehri kurmasını, Miletlerin hâkimiyetini, kentin gösterdiği gelişimi, Pharnakes'in şehri zaptını ayrıntılarıyla anlatan Texier, Mithridates tarafından şehrin süslü binalarla, tapınaklar, kemer altları, tersanelerle donatıldığını anlatır. Ancak bu yapıların hiçbiri şuan mevcut olmadığını aktarır.⁵⁵

Sinop şehri yüzyıllar boyunca birçok seyyah ve tarihçiyi ağırlamış, hala yapılan incelemelerin devam etmesiyle de konuk etmeye devam etmektedir. Şehri ziyaret eden seyyahların aktardıkları birbirleriyle örtüşmektedir. Korunaklı yapı üzerinde durulup, kentin ortasında yer alan Alaaddin camiine övgüler düzülüp, sağlam kalesine dikkat çekilmiştir. Biz de şimdi kente gelen seyyahlar gibi yapılan araştırma ve incelemelere dayanarak, kentin tarihine ışık tutmaya çalışalım.

⁵³W.J. Hamilton, a.g.e., s.243-247

⁵⁴ Musa Yıldız, *Fransız Gezgin Charles Texier'in Küçük Asya'sının Anadolu Kültür Tarihindeki Yeri*, II. Kırşehir Bilgi Şöleni, Kırşehir, 2005, s.2

⁵⁵ Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. Ali Suat, 3.cilt, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002, s.210-211

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TARİH ÖNCESİNDE SİNOP ve ÇEVRESİ

3.1 PREHİSTORYA DÖNEMİNDE SİNOP VE ÇEVRESİ

Sinop'un tarih öncesi çağlarına ait ilk kapsamlı çalışmalara, 1951 yılında Ekrem Akurgal, Ludwig Budde, Afif Erzen tarafından başlatılan yüzey araştırmalarıyla başlanmıştır.⁵⁶ Daha sonra bölgede Ch. Burney, M.Özsait gibi isimler yörenin prehistoryasının aydınlatılmasına katkı sağlamışlardır.⁵⁷ L.Budde, Sinop'un 15km güneybatısında Demirci Köyünde bulunan Kocagöz mevkiinde Bronz Çağı kalıntıları üzerinde araştırmalar yapmıştır. J. Dengate 1971'de Orta Karadeniz kıyıları üzerinde yürüttüğü çalışmalarla Demir Çağı Sinop ve Samsun bölgelerini ele almıştır. M.Akif Işın (Sinop eski müze müdürü) 1980lerde, yukarı yarımada üzerinde Bronz Çağı yerleşimlerinin kapsamlı kaydını tutmuştur.⁵⁸ İlerleyen dönemlere bölgeye D.Kassab Tezgör, Şevket Dönmez, Owen Doonan gibi isimlerde katkı sağlamışlardır.

Anadolu'da maden devrine ulaşıncaya kadar, binlerce yıl süren bir taş devri süreci yaşanmıştır. Bu devirlerde Paleolitik (M.Ö. 50.000-15.000), Mezolitik (M.Ö.15.000-8.000), Neolitik (8.000-5.000) olmak üzere 3 taş devri kültürünün yaşandığını görmekteyiz.⁵⁹ Ancak bu dönemlere ait Sinope yerleşimleri hakkında, yapılan araştırmaların sınırlı olması nedeniyle kesin bir şey söylemek pek mümkün değildir. Ancak M.Akif Işın'ın 1987-1990 yılları arasında gerçekleştirdiği kazılarda Erken Kalkolitik, Geç Frig dönemleri arası bulgularının yanı sıra sahil boyunca, ırmak ağzlarında ve iç kesimlerde vadiler boyunca Paleolitik aletlerin bulunduğu bilinmektedir.⁶⁰

3.1.1 Kalkolitik Dönemde Sinop ve Çevresine Bakış

Neolitik devirden sonra gelen Kalkolitik devirde (5.000-3.000) ise Sinope'de yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda çeşitli yerleşimlerin olduğu saptanmıştır. 1953 yılında Afif Erzen tarafından kazılarına başlanılan Kocagöz Höyük, Sinop ilinin 13km

⁵⁶ Ekrem Akurgal, *Sinop Kazıları*, TAD, VI-1, 1956, s.47

⁵⁷ Özdemir Koçak, *Eskiçağ Tarihinde Sinope, Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul,1993, s.17

⁵⁸ O. Doonan, A. Gantos, D. Smart, F. Hiebert, *Sinop ili Yoğun Alan Araştırması*, 1997, XVI, AST, II. cilt, 1998, s.360

⁵⁹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayınevi, 13.baskı,2015, s.9-12

⁶⁰ Ö.Öztürk, a.g.e., s.291

güneyinde yer alır. Her iki tarafı vadi olan bir tepenin düzlüğü üzerinde kurulmuştur.⁶¹ Demirci Köyü civarındaki bu höyükte A.Erzen, M. Özsait, Ch Burney, M.A. Işın gibi araştırmacıların yaptıkları incelemelerle höyükte Kalkolitik Çağ'a ait malzemeler bulunmuştur.⁶² Kocagöz Höyüğünden 5km uzakta Hacıoğlan Köyü civarında olan Maltepe Höyüğü de buluntulara göre Kocagöz Höyükle aynı kültür ve devre aittir.⁶³ Maltepe, Sinop burnunun doğu kıyısının eteklerinde Karasu nehri vadisinde bulunan geniş ve karmaşık bir Kalkolitik yerleşimdir.⁶⁴

Aynı şekilde M. A. Işın tarafından yapılan araştırmalar sonucu Harmantepe, Mezarlıktepe, İlya'nın Yeri, Çimbek Tepe, Köşk Höyük, Çindilli Tepe, Kabalı Höyük, Keçi Türbesi, Cintepe gibi yerlerde Kalkolitik Çağ'a ait yerleşmeler tespit edilmiştir.⁶⁵

3.1.2 Tunç Çağında Sinop ve Çevresine Bakış

Kalkolitik devirden sonra Anadolu'da Tunç Devri başlar. Tunç Çağı;

1. Eski Tunç Devri (M.Ö. ca 3000-2000)
2. Orta Tunç Devri (M.Ö. ca 2000-1500)
3. Yeni Tunç Devri (M.Ö. ca 1500-1200) olmak üzere 3 bölümde incelenir.⁶⁶

Eski Tunç Çağı (İlk Tunç Çağı) da kendi arasında 3 kültür evresi gösterir.

1. Eski Tunç I (M.Ö. ca 3000-2500)
2. Eski Tunç II (M.Ö. ca 2500-2350)
3. Eski Tunç III (M.Ö. ca 2350-2000).⁶⁷

Sinop ve çevresinde yapılan araştırmalarda Kocagöz Höyük'te 1987-88 yıllarında M.A Işın tarafından İ.T.Ç. I dönemine ait buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bulunan bu malzemeler Sinop, Balkanlar ve İç Anadolu arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yine sahil şeridi boyunca nehir ağzlarında ve nehir vadileri boyunca İ.T.Ç.I ve İ.T.Ç II'ye

⁶¹ M.A. Işın, *Kocagöz Höyük'te Bulunan Tek Kulplu Kupalar*, TAD, XXIX, 1991, Ankara, s.177

⁶² Ö. Koçak, a.g.e., s.19

⁶³ A.Erzen, *Sinop Kazısı 1953 yılı Çalışmaları*, TAD, VI-I, s.71

⁶⁴ O.Doonan, A. Casson, A. Gantos, *Sinop Province Archaeological Project: Report on the 2006 Field Season*, 25.AST, 2.cilt, Ankara, 2007, s.134

⁶⁵ M.A. Işın, *Sinop Region Field Survey*, Anatolia Antiqua VI, 1998, s. 95-139

⁶⁶ E. Memiş, a.g.e., s.16

⁶⁷ E. Memiş, a.g.e., s.21

tarıhılenen malzemeler ele geçmiştir. Sahil kesiminde İ.T. II'nin başında korkunç bir yangınla hykler terk edilmiştir. Bundan sonra höyüklerde bir yerleşmeye rastlanamamaktadır.⁶⁸

İ.T.. I ve İ.T..II yerleşmelerinin bulunduğu Kocagöz Höyük'te 4 kültür katına rastlanmıştır. Hyğn güney kısmında A ve B diye adlandırılan 2 tranşe bulunur. Bunlardan A tranşesi 2m derinliğine kadar kazılmıştır. Yapılan kazıda her biri kalın bir kil tabakası ile birbirinden ayrılan 3 kat elde edilmiştir. A tranşesinin bir kesiminde daha derine inilmek suretiyle 4.tabakaya rastlanmıştır. Katların tabanlarında bir takım kulübe zeminleri ve ocak yerleri grlmştir. Katlar yangın neticesiyle tahribata uğramıştır. Bunların içinden en iyi şekilde 3.kat korunmuştur. I ve II. kat ocakları oval şekilde, taştan yapılmış, araları kille doldurulmuş, II. kat ocakları ise köşeli, ince kırmızı kilden meydana getirilmiştir. Ocaklarda vazolar, kaplar öğütme taşları, kemik aletler, çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Ayrıca sürahiler, amforalar, kupalar ve taslar ele geçmiştir.⁶⁹

M. A. Işın bu tabakalar içinden birbirine benzeyen tek kulplu kupalar bulmuş ve bunları; A tipli: Meme şeklinde kupalar

B tipli: Sivri dipli uzun kupalar

C tipli: Sivri dipli kupalar

D tipli: Düz dipli kupalar, olmak üzere gruplara ayırmıştır. ⁷⁰ C ve D tipindeki kupalar İ.T.. II' de ortaya çıkan ve Ege Adaları ile Anadolu'nun büyük bir kesiminde görülen depas amphikypellon (ift kulplu kupalar) türündeki kupaların n tipleri olabilme ihtimali üzerinde durulur. İ.T..I'de ortaya çıkan D tipli kupaların benzerleri İç Anadolu'da yoğun bir şekilde bulunmaktadır.⁷¹

Kocagöz Höyük'te bulunan kültür tabakalarının Truva I ve Truva II ile benzerlik gösterdiği gibi Yortan kültürü ile de paralellik gösterir. Burada bulunan eşyalara

⁶⁸ M. A. Işın İ.Tatlıcan, Münire Işın, *Sinop*, Ankara,1992, s.5

⁶⁹ A. Erzen, a.g.m.,s.71

⁷⁰ M.A. Işın, TAD, XXIX,1991, s. 177

⁷¹ M.A. Işın, TAD, XXIX,1991, s. 178

nbenzerlik gösteren kalıntılar Karasamsun kazısından elde edilmiştir ki bu buluntular Kocagöz Höyük keramiğinin bazı şekilleri ile de benzer özellikler göstermektedir.⁷²

M. A. Işın Sinop ve ilçelerinde yapmış olduğu yüzey araştırmalarında çok sayıda prehistorik yerleşme tespit edilmiştir. Bunlar;

A) Kıyı ve sahil boyu alanlar

İstefan (Ayancık, Çaylıoğlu Köyü), Tepecik (Ayancık, Tarakçı), Yama Tepesi (Erfelek, Karacaköy), Harmantepe (Erfelek, Bıyıklı Köyü), Çiltepe (Erfelek, Başaran Köyü), Seyit Kahyalar (Sinop, Kılıçlı Köyü), Maltepe (Sinop, Hacıoğlu Köyü), Kocagöz Höyük (Sinop, Demirci Köyü), Mezarlık Tepe (Sinop, Yalıköy), İlya'nın Yeri (Sinop, Lala, Altınoğlu Köyü), Çimbek Tepe (Sinop, Lala, Tavukçuoğlu Mahallesi), Köşk Höyük (Gerze, Merkez).

B) Erfelek Deresi Vadisi ve Güneyindeki Dağlık Bölge

Habahas Tepe (Sinop, Bektaşoğlu Köyü), Kumtepe (Erfelek, Hamidiye Köyü), Kahkül Tepe (Erfelek, Hamidiye Köyü), Çindilli Tepe (Sinop, Dizdaroğlu Köyü), Halil Usta Tepesi (Erfelek, Kazandere Köyü), Üvez Yanı (Erfelek, Kiren Para Mahallesi), Ören Tepe (Erfelek, Mescit Düzü Köyü), Gâvur Tepe (Erfelek, Kazma Sökü), Sarı Mustafa Tepesi (Erfelek, Kazma Sökü Köyü), Tepecik Üstü (Erfelek, Sorgun Köyü), Kıran Tepe (Erfelek, Çakırköy).

C) Kabalı Vadisi ve Güneyindeki Dağlık Bölge

Kabalı Höyük (Sinop, Kabalı Köyü), Tıngıroğlu Tepesi (Sinop, Tıngıroğlu Köyü), Maltepe -Tepealtı (Sinop, Merkez Tepealtı Köyü), Elma Çukuru Tepesi (Gerze, Gözsökü Köyü), Yanık Maltepe (Gerze, Hıdırlı Köyü), Keçi Türbesi (Gerze Hıdırlı Köyü), Maltepe-Emiryayla (Boyabat, Emiryayla), Çukurhan Kale (Boyabat, Çukurhan Köyü), Dodurga Kaya Mezarı (Boyabat, Dodurga Köyü).

D) Sarımsak Nehri Vadisi ve Güneyindeki Dağlık Bölge

Kadı Mezarı (Gerze, Mahmuttırı Köyü), Bakacak Tepe (Gerze, Mahmuttırı Köyü), Maltepe- Burumcuk (Gerze, Bolalı Köyü), Aktopraklık Höyük (Gerze, Bolalı Köyü), Dömbektepe (Gerze, Sarımsak Köyü), Altınkaşı Höyük (Gerze, Sarımsak Köyü),

⁷² A.Erzen, a.g.m., s.72

Maltepe- Sarımsak (Gerze, Sarımsak Köyü), Kargalo Tepesi (Gerze, Tilkilik Köyü), Mercimek Tepesi (Gerze, Tilkilik Köyü), Görümcek Cintepe (Gerze, Görümcek Köyü), Asar Tepesi - Zeus Tapınağı (Gerze, Sorgun Köyü),

E) Dikmen Nehri Vadisi ve Güneyindeki Dağlık Bölge

Karamkuru Tepe (Gerze, Yaykın Köyü) ⁷³

M.A. Işın tarafından tespit edilen bu alanlarda Şevket Dönmez'de araştırmalar yapmıştır. Yapılan yüzey araştırması sonucu çok sayıda Kalkolitik Dönem ve tunç çağına ait malzeme elde edilmiştir. Bunları şu şekilde verebiliriz;

Kabalı Höyük'te yapılan incelemelerde İ.T.Ç. ait çanak çömlek parçası bulundu. Kıran Höyük'te yapılan incelemelerde de İ.T.Ç.yerleşimleri olduğu anlaşılmıştır. Çimbektepe de Geç Kalkolitik ve İ.T.Ç. yerleşimlerine işaret eden çanak çömlek parçaları bulundu. İlya'nın yerinin kuzey tepesinin G.K.Ç. ve İ.T.Ç. dönemlerinde yerleşim alanı olduğu anlaşılmıştır.⁷⁴

Kocagöz Höyük'te G.K.Ç. ve İ.T.Ç yerleşimleri görüldü. G.T.Ç. ve İ.T.Ç çanak çömlek parçaları ele geçti. Hacıoğlu- Maltepe'de de yapılan araştırmalar sonucu G.K.Ç. ve İ.T.Ç. ait çanak çömlek parçaları bulundu. Erfelek'teki Halil Usta Tepesinde G.K.Ç. ve İ.T.Ç çanak çömlek parçalarına rastlandı.⁷⁵

Kılıçlı Tepe'de G.K.Ç., İ.T.Ç. ve O.T.Ç. ait çanak çömlek parçaları görüldü. Habuhas Tepe'nin M. A.Işın tarafından İ.T.Ç. yerleşmesi olduğu saptanmıştı. Ancak burada çanak çömlek bulunamadı.⁷⁶

Mezarlık Tepe'de İ.T.Ç. çanak çömlek parçaları bulundu. Tıngır Tepe'nin İ.T.Ç., O.T.Ç., ve Geç Demir Çağında yerleşim gördüğü belirlendi. Erfelek ilçesindeki Gavur Tepe'de İ.T.Ç., Geç Demir Çağı ve Roma devrinden yerleşimlerin olduğu saptandı. Sarı Mustafa Tepesinin G.K.Ç., İ.T.Ç. yerleşimleri olduğu görüldü. Ören Tepe'de İ.T.Ç. çanak çömleği ele geçirildi. Kahrül Tepe'nin de İ.T.Ç. yerleşim alanı olduğu belirlendi.⁷⁷

⁷³ M.A. Işın, *Anatolia Antiqua* VI,1998, s. 111

⁷⁴ Şevket Dönmez, *Sinop - Samsun - Amasya İlleri Yüzey Araştırması* 1997, AST XVI.,II. Cilt,1998, s.518

⁷⁵ Ş. Dönmez, AST XVI.,II. Cilt,1998, s.519

⁷⁶ Şevket Dönmez, *Sinop - Samsun - Amasya İlleri Yüzey Araştırması* 1998, AST XVII.,II. Cilt,1999, s.229

⁷⁷ Ş. Dönmez, AST XVII.,II. Cilt,1999, s.230

Gerze İlçesinde yer alan Köşk Höyük'ün İ.T.Ç. ve O.T.Ç. yerleşimleri olduğu anlaşıldı. Yanık Maltepe'de İ.T.Ç. çanak çömleği toplandı. Keçi Türbesi'nde İ.T.Ç., O.T.Ç. yerleşimleri saptandı. Hıdırlı Mezarlığında O.T.Ç. tarihlenen kalıntılar bulundu. Boyabat İlçesinin Maltepe Emiryayla Köyünde İ.T.Ç ve O.T.Ç. çanak çömleği toplandı. Boyabat Salar Kalesi'nde İ.T.Ç. çanak çömleğine rastlandı.⁷⁸ Pazar Tepesi'nde İ.T.Ç. ait çanak çömlek bulundu. Boyabat'ta yer alan Boyalı ikiztepe I Tepesi'nin İ.T.Ç. O.T.Ç. Geç Demir Çağı yerleşimleri olduğu anlaşıldı. Boyalı İkiztepe II Tepesi'nde de İ.T.Ç. yerleşimleri olduğu görüldü. Saraydüzü İlçesindeki Bayram Tepesi'nde İ.T.Ç çanak çömleği görüldü.⁷⁹

1998 Karasu Vadisi araştırmasında, Orta Karasu Vadisinde Tunç devri yerleşim bölgelerinin çok yaygın olduğu görülmüştür. Erfelek yolu üzerinde, Güllüavlu sit alanında, Nohutluk kazasında İlk ve Orta Tunç Devri yerleşimleri belirlendi.⁸⁰

Prehistorik Dönem adına bölgede yapılan çalışmalar yetersizdir. Yeni araştırma ve çalışmalar yapılırsa prehistorik dönem daha da aydınlatılacak bizlerde daha fazla bilgi edinme fırsatı bulacağız.

⁷⁸ Ş. Dönmez, AST XVII.,II. Cilt,1999, s.231

⁷⁹ Ş. Dönmez, AST XVII.,II. Cilt,1999, s.232

⁸⁰ O.P.Doonan, A.J.Gantos, F.J.Hiebert, A.Yaycıoğlu, M.Besonen, *Sinop Bölgesel Arkeoloji Araştırması 1998, Karasu Vadi Araştırması*, AST XVII.,II. Cilt,1999, s.346-347

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TARİH ÇAĞLARINDA SİNOP VE ÇEVRESİ

4.1. GAŞKALAR

M.Ö. II. Binyılda Anadolu'da hüküm süren en büyük siyasi güç şüphesiz Hititlerdi. Ancak her süper gücün düşmanı olduğu gibi Hititlerinde büyük ve güçlü düşmanları vardı. Bu muhaliflerin Hititleri en çok uğraştıranlarından biri, ağırlıklı olarak Kuzey Anadolu'da yaşadıkları tespit edilen, savaşçı Gaşka⁸¹ halkıydı. Onlarla ilgili bilgileri, Hititlerden kalan devlet anlaşımları, siyasi metinler ve dini metinlerden elde ediyoruz. II. Tuthalya'nın yıllıkları, I. Şuppiluliuma'nın Kahramanlıkları metni, II. Murşili'nin yıllıkları ve III. Hattuşili'nin otobiyografisi gibi metinler Gaşkalar hakkında doyurucu bilgiler vermektedirler.⁸²

Gaşkaların yaşadıkları coğrafi bölge hakkında çeşitli görüşler vardır; Hitit Devleti'nin kuzeyinde, Sinop-Ordu arasında kalan bölgede hüküm sürdükleri düşünülen Gaşkaların, Eski Hitit İmparatorluğu zamanından beri burada yaşadıkları kabul görmektedir.⁸³ Bilge Umar, Gaşkaların ilk varlıklarını gösterdikleri bölgenin Sinop ili yakınları olduğunu söyler.⁸⁴ Göetze'de Gaşkaların yaşadıkları bölgenin Sinop-Ordu arasındaki alan olduğunu savunmaktadır⁸⁵ Gaşka halkı, Sinop'tan Kastamonu'ya, oradan da batıya Bartın, Zonguldak, Amasra, Ereğli, hatta İzmit'e kadar uzanıp oradaki halk gruplarıyla karışmış olabilir; ancak bunu kanıtlayacak herhangi bir ipucu bulunamamıştır.⁸⁶ Gaşkaların yerlerinin tam olarak tespit edilememesi onların hayvancılıkla uğraşıp konargöçer bir hayat sürmelerinden ileri gelmektedir. Ancak onların Doğu, Orta ve Batı Karadeniz'de belli aralıklarda görülmeleri tüm Karadeniz'e yayılmış olabilecekleri düşüncesini de akla getirmektedir.⁸⁷

Belgelerden anlaşıldığı üzere Gaşkalar ilk olarak I.Hantili döneminde varlıklarını göstermişlerdir. III. Hattuşili ve IV. Tuthalya'dan kalan metinlerde Hititlerin Fırtına

⁸¹ Bknz harita 2

⁸² E. Memiş, a.g.e., s.51

⁸³ Osman Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, Serender Yayınları, Trabzon,2011, s.51

⁸⁴Kevser Taşdöner, *Hititlerin Tarihinde Gaşkaların Rolü ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar,2005, s.51

⁸⁵ Pınar Bülbül Yaman, *Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2006, s.98

⁸⁶ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu*, cilt 2,Arkeoloji ve Sanat Yayınları,2003, s.54

⁸⁷ Ekrem Memiş, *Hitit Gaşka Mücadelesinde Tokat Bölgesinin Yeri ve Önemi*, Tokat Sempozyumu, Cilt 1,2012, s.232

Tanrısının önemli bir kült merkezi olan Nerik'in I.Hantili döneminde Gaşkaların eline geçtiği belirtilir.⁸⁸ III. Hattuşili de bu konuyla ilgili Hantili'nin öncü birlikler kurarak önlemler aldığını söyler. I.Hantili'ye ait bir vesikada da Hattuşa kentini surlarla çevirdiğini, bütün ülkede duvarlarla çevrilmiş kentler yaptığını ifade eder. Hantili bu önlemleri yüksek ihtimalle Gaşka tehlikesine karşı almıştır. Ancak şunu da söylemek gerekir ki Hantili'nin Gaşkaları zikrettiği herhangi bir belgeye rastlanamamıştır.⁸⁹

II. Tuthalya'nın tahta çıkışıyla başlayan Yeni Krallık döneminde Hitit-Gaşka Mücadelesi artarak devam etmiştir. Öyle ki Kuzey Anadolu sahilleri Gaşkalar tarafından işgal edilmiş ve Zizzisa bölgesi (devletin kuzeybatısında) ele geçirilmiştir.⁹⁰

I.Arnuwanda ile kraliçe Aşmunikal'e ait şikâyet duaları, onların tanrılara karşı bütün sorumluluklarını yerine getirdiklerinden bahseder. Ancak Gaşkaların gelip Nerik'i zapt ettiklerini, yağmaladıklarını, yakıp yıktıklarını böyle olunca da artık kimsenin tanrılara adaklar sunmadığını, görevlerini yerine getirmediğini söyler. Nerik'e kurbanlar gönderen Hititler, bu kurbanların amacına uygun sunulması için Gaşkalara hediyeler vermiş, yeminler ettirmiştir. Ancak hediyeleri alan ve sözler veren Gaşkalar bu vaatleri yerine getirmemiş, anlaşmalar kısa süreli olmuştur.⁹¹

I. Arnuwanda 'dan sonra yerine halefi Tuhkanti Tuthalya geçmişse de yerini sağlamlaştıramamış ve amcası I.Şuppiluliuma ile taht mücadelesine girişmiştir. Bu dönemde bilgilerin kesintiye uğraması bizde, daima karışıklıklardan faydalanan Gaşkaların Hitit topraklarına saldırılar düzenlemiş olabileceklerini ancak iç karışıklık yaşayan Hitit devletinin bu saldırılara karşılık veremediği düşüncesini akla getirmektedir.⁹² Tuhkanti Tuthalya-I.Şuppiluliuma mücadelesinde, bir Gaşka grubunun, Ziharrija memleketindeki dağlık arazi olan Tarikarimu'yu zaptedip Hattuşa'ya kadar gelip saldırılar düzenlediklerinin II. Murşili'nin on yıllık annallerinde bildirilmesi bu düşüncüyü daha da kuvvetlendirmektedir.⁹³

⁸⁸ Serkan Demirel, *M.Ö. II. Binyılda Kuzey Anadolu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara,2010, s.44

⁸⁹ K.Taşdöner, a.g.t., s.50-51

⁹⁰ Türkan Kurt, *Hititler Döneminde Samsun ve Civarı*, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2014,s.86

⁹¹ Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Asur Matbaacılık, İstanbul, 2000,s,72-75

⁹² E.Memiş, a.g.e., s.57

⁹³ K.Taşdöner, a.g.t.,s.63

I.Şuppiluliuma gibi başarılı bir devlet adamının başa geçmesi, devletin kaderini değiştirmişti. Şuppiluliuma'nın hâkimiyetinden önce kuzey bölge diye adlandırılan bölgenin hemen hemen hepsi Gaşkaların kontrolüne geçmişti.⁹⁴ Şuppiluliuma, idareyi devralır almaz Anadolu'nun dört bir yanında fetihlere başlamıştır. Hayaşa Krallığına karşı yola çıktığında karşısında aniden Gaşkaları bulmuş, yapılan muharebeyi kazanıp ganimetleri Şamuha'ya getirmiştir.⁹⁵ Gaşkalara karşı Tumana ve İştahara'da üsler oluşturarak aradaki sınırı daimi askeri üslerle kuvvetlendirmiş, kazanılan topraklara Hitit ülkesinden nüfus gönderilerek İskân politikası uygulanmıştır.⁹⁶

Şuppiluliuma Anadolu'da asayiş sağlaması için aşağı yukarı 20 yıl uğraştı. Bu süreçte Gaşkalar üzerinde de hâkimiyeti sağlamıştı. Hatta ülkeyi imparatorluk heline getirerek gücünü kanıtlamıştı. Ancak Mısır'dan gelen bir mektup imparatorluğun kâbusu olacaktı. Mısır Kraliçesi Şuppiluliuma'ya şöyle diyordu: "Kocam öldü. Bir oğlumda yoktur. Senin ise birçok oğlun olduğunu söylüyorlar. Eğer sen, oğullarından birini bana verirsen, o kocam olabilir. Hiçbir surette bir kölemi alıp, onu kocam yapmak istemem! Korkuyorum!" Şuppiluliuma olayın doğruluğuna ikna olduktan sonra oğullarından Zannanza'yı Mısır'a göndermişti. Ancak genç prens yolda kraliçenin düşmanları tarafından katledilince Şuppiluliuma bu olaydan çok etkilenip intikam seferine çıkmıştı. Sefer zaferle neticelense de Hitit ülkesine getirilen esirler arasında vebanın görülmesi bir felaketti. Pek çok insanın ölmeye başlamasıyla Gaşkalı düşmanda fırsattan yararlanmak için Hitit ülkesinin kuzey sınırındaki eyaletler üzerine saldırıya geçmiştir. Şuppiluliuma tekrar Gaşka üzerine yürüyüp üstünlüğünü kabul ettirse de Şuppiluliuma'nın vebadan ölmesi üzerine Gaşkalar, Turhal, Amasya ve Merzifon'a kadar olan bölgeyi ele geçirmeyi başarmışlardır.⁹⁷

II. Murşili yönetimi devralır almaz Gaşkalar üzerine yürüdü. İki yıl kadar onlarla uğraştıktan sonra, oturdukları dağlık bölgeyi Hattuşa'ya bağlı bir ülke durumuna getirdi.⁹⁸ Ancak Gaşkalar pes etmiyordu, sık sık saldırılarda bulunarak kendilerini hatırlatıyorlardı. Murşili sonunda fethedemediği düşmanlarını sınır kalelerinden oluşan

⁹⁴ P.B.Yaman, a.g.e., s.100

⁹⁵ Kurtuluş Kıymet, *M.Ö. II Binde Orta Karadeniz Bölgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004, s.86

⁹⁶ P.B.Yaman, a.g.t., s.100-101

⁹⁷ E. Memiş, a.g.e., s.59-61

⁹⁸ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Gökçe Ofset, Ankara, 9.basım, 2000, s.84

sağlam bir hat altında denetim altına almayı başardı.⁹⁹ Önceleri çeşitli boylar halinde yaşayan Gaşkaların bu dönemde Tipiyalı Pihhuniya adında bir kral etrafında toplanmaya başladıkları da göze çarpmaktadır.¹⁰⁰

II. Murşili'den sonra tahta Muvattali geçmişti. Ülkenin batısında bulunan Arzawa prenslikleriyle anlaşma yapıp güneye yönelen Muvattali, Mısır üzerine yürümek için hazırlık yapıyordu. Her fırsatı değerlendiren Gaşkalar, bu boşluğu görüp Hitit ülkesine karşı taarruza geçmişlerdi. Muvattali'de kardeşi III. Hattuşili'ye Yukarı Ülkenin yönetimini verip rahat bir nefes almak istiyordu.¹⁰¹ III. Hattuşili kendinden bekleneni fazlasıyla yapıp Kadeş Savaşı'na yanında Gaşkalarla birlikte iştirak etmişti. Savaş sırasında Gaşkalar Hakmiş'i (Çorum civarı) ele geçirmeyi başardı ancak Hattuşili burayı geri almakla kalmayıp sınır şehirlerinin güvenliği için Gaşkalarla tekrar anlaşmalar yapıp telliura gibi kentleri yeniden iskân etmişti. III. Hattuşili ayrıca Nerik şehrini Hitit topraklarına kattığını dönemine ait vesikalarda belirtmektedir.¹⁰²

IV. Tuthalya döneminde devlet eski gücünü yitirmiş, ülkede isyanlar görülmeye başlamıştı. Gittikçe güçlenen Asur Devleti'de Hitit Devleti'nin bu durumundan yararlanmaya çalışıyordu. Ayrıca Gaşka saldırıları yine bu dönem hız kesmeden devam ediyordu.

IV. Tuthalya'dan sonra iyice kötüye giden durum II. Şuppiluliuma döneminde de ciddiyetini korudu ve 1200lerde vuku bulan Ege Göçleri neticesinde Hitit Devleti yıkıldı. Bu yıkımda Gaşkaların önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Birçok cephede savaşmak zorunda kalan Hititler bu göç dalgasına karşı koymakta zorlanmışlar ve sonuç yıkımla neticelenmiştir.¹⁰³

Hitit Gaşka mücadelesini gözler önüne serdikten sonra şimdi de Gaşkaların genel özelliklerine bakalım;

Gaşkalar, Hitit Kralı Arnuwanda ve Aşmunikal çiftinin dua metinlerinden de anlaşıldığı üzere kabileler halinde yaşıyorlardı. Her kabilenin reisi ya da şefi olup merkezi otoriteye sahip değillerdi. Onların siyasi birlik oluşturmamaları Hititler

⁹⁹ J.G.Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Arkadaş Yayınevi, 5.baskı, Ankara,2018 ,s.51

¹⁰⁰ Ö.Öztürk, a.g.e., s.318

¹⁰¹ K.Kıymet, a.g.t., s92

¹⁰² Ö.Öztürk, a.g.e., s.318

¹⁰³ Alparslan Ceylan-Hatice Uyanık, *Kaşkalar ve Tokat'ın Eskiçağ Tarihinde Kaşkaların Rolü*, Tokat Sempozyumu, 2012, cilt 1, s.79

açısından da olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Bir kabile reisiyle yapılan anlaşma diğer kabile reisi tarafından kolayca bozulabiliyor kaos ortamına geri dönülüyordu.¹⁰⁴

Gaşkaların ekonomisi, göçebe bir yaşam tarzı benimsemelerinden dolayı hayvancılığa dayanıyordu. Bunun yanında dokumacılık bağcılık gibi uğraşlarının olduğu da bilinmektedir. Schuler, onların sosyal ve ekonomik hayatlarını "domuz çobanı ve keten dokumacıları" şeklinde özetler. Hayvancılıkla uğraşan Gaşkalar sık sık otlak sıkıntısı çekip güneye, Hitit ülkesine doğru inmeye çalışıyorlardı. Örneğin Gaşka prensi Pihhuniya'nın Hitit eyaletlerinden İstitina'yı kuşatma amacının otlak bulma olduğu bilinmektedir. İki devlet arasında yaşanan bu sürtüşmelere zaman zaman antlaşmalarla ara verilmeye çalışılmış ancak antlaşmalar kısa süreli olmuştur.¹⁰⁵

Bulundukları coğrafi bölgenin sarp ve geçit vermez dağlarla kaplı oluşu Hititlerin, onların gerilla tarzı saldırılarına karşılık verememesine neden oluyordu. Coğrafi özelliklerini çok iyi kullanan Gaşka toplumu, Hititlerin zor zamanlarında onlara saldırıp, yakıp yıkıyor daha sonra da dağlarda izlerini kaybettiriyorlardı. Oysa Hititler meydan savaşı söz konusu olduğunda hiçbir Anadolu medeniyetinin, karşısında duramayacağı bir güce sahipti.¹⁰⁶

Hitit metinlerinde Gaşka dilinin yapısı, kökeni, akrabalık ilişkilerini belirlemeye yarayacak hemen hiçbir bilgi yoktur. Elde edilen malzemenin incelenmesi sonucu yer ve şahıs adlarının Hititçe ve Hatticedekinden farklı olmadığı görülmüştür. Bu malzemelerde Hititlerin Gaşkaca yer ve şahıs adlarını Hititçeye tercüme ederek vermiş olmaları pek mümkün görünmemektedir. Bizde, elde edilen verilerin orijinal olduğunu, Hititler tarafından doğru işitilip, doğru fonetik değerlerle yazıya geçirildiğini kabul etmek zorundayız. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki Hititçe yer ve şahıs isimlerinin de pek çoğu Hititçe olmayıp yerli dillerden türemedir.¹⁰⁷

Gaşkaların inaçları hakkında ise çok tanrılılığın esas olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar Hititler üzerine ani baskınlar yapıp dini unsurlara karşı saygılı olmayıp tapınakları yakıp yıksalarda onların bir inanç sistemleri olduğu açıktır. Bunu Hititlerle yapılan bir anlaşmada geçen "Gaşka memleketinin Tanrıları" ifadesi destekler niteliktedir. Ayrıca

¹⁰⁴ E.Memiş, a.g.e., s.61-62

¹⁰⁵ S.Demirel, a.g.e.,s. 55-56

¹⁰⁶ S.Demirel, *Hitit Gaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranan Bazı Sorular*, Akademik Bakış, cilt 6, sayı:12,2013, s.198

¹⁰⁷ A.Ünal,a.g.e.,s.56

yine Hititlerle yapılan bir anlaşmada, Hitit tanrıları ile birlikte Gaşka tanrıları da şahit olarak gösterilmiştir. Bu anlaşmada geçen Hitit tanrılarıyla Gaşka tanrıları aynıdır. Güneş Tanrısı, Fırtına Tanrısı gibi tanrıların yanında Zababa isimli bir tanrı göze çarpmaktadır. Diğer tanrılardan üstün tutulan ve etrafında yeminler edilen bu tanrı belki de Gaşkalıların savaş tanrısıydı.¹⁰⁸

Gaşkalar Eski Hitit Devleti döneminden İmparatorluğun çöküş dönemine kadar Hititlerin baş düşmanlarından biriydi. Onlara ait bilgileri Hitit belgelerinden öğrendiğimiz için düşmanları olan Gaşkalı barbar, boyun eğmeyen, yağmacı bir toplum olarak bize tanıtmışlardır. Ancak bu konuyla ilgili kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Çünkü bu zamana kadar Gaşkalardan kalan herhangi bir yazılı belgeye rastlanamamıştır.¹⁰⁹

Sinop'un ilk kurucusu Gaşkalardır denilmektedir. Gaşkaların yerleşim alanlarıyla ilgili çeşitli görüşler mevcut olsa da Sinop ve çevresinde yaşamış oldukları bütün görüşlerde ortak gibidir. Sinop'un denize bağlı, karadan kolayca korunan, yüksek sıradağlarla içerilerden ayrılma özelliğinin bulunması, burada bir Gaşka grubunun yaşaması için oldukça elverişli şartlardır.¹¹⁰ Hitit metinlerinin verdiği bilgilerden M.Ö. II binlerde ortaya çıktıkları düşünülen Gaşkaların başlarda Karadeniz'in belli bir bölümüne daha sonra tamamına yayılmış olmaları muhtemeldir. Ancak Gaşkaların yerleşik bir toplum olmamaları ve dolayısıyla kalıcı kültür unsurları oluşturamamış olmaları onlar hakkında daima soru işaretlerinin kalmasına sebep olacaktır.

¹⁰⁸ K.Taşdöner, a.g.t., s. 94

¹⁰⁹ S.Demirel, Akademik Bakış, cilt 6, sayı:12, 2013, s.198-199

¹¹⁰ B. Başoğlu, a.g.e., s.12-14

4.2. HİTİT DEVRİNDE SİNOP

Hititlerin yaşadığı dönemde, kuzey bölgede sürekli mücadele halinde oldukları Gaşka devletinin varlığı, Hitit metinlerinde gözler önüne serilmişti. Karadeniz'de Gaşka varlığı görüldüğü sıralarda Sinop'u da egemenlikleri altına aldıkları düşünülmekteydi. Peki, Hititler hiç Sinop'ta varlık gösteremedi mi?

Hitit metinlerinde yer alan Sinuua ile antik dönemdeki Sinope'nin aynı yerler olduğunu ileri sürenler vardır. Örneğin Bilge Umar, Sinop adının Hitit belgelerinde Sinuwa olarak geçtiğini; S(wa) - İn (a) - uwa ögelerinden türetildiğini ve Güzel - balık - lık anlamına geldiğini savunur. Ona göre Sinop, Hititler döneminde Karadeniz kıyılarının en gözde şehirlerinden biri olmalıydı. Çünkü o dönemde Anadolu'nun güney-kuzey ekseninde ulaşım sağlayan tek anayolu güneyde Tarsus, kuzeyde Sinop'ta denize dayanıyordu. Sinop Hattuşa'yı Karadeniz'e bağlayan bu yolun en ucunda olması dolayısıyla çok gelişmiş olmalıdır.¹¹¹ Hattuşaş merkezli Hititlerin, Karadeniz sahilindeki iskelesinin Sinop limanı olduğunu düşünenlerde vardır.¹¹²

Kimileri de Hitit metinlerinde geçen nehir ülkesinin, Strabon coğrafyasındaki Blaene ve Domanitis adı ile de anılan ülkenin Sinop ili sınırları içinde olduğunu iddia etmektedir.¹¹³ Hitit metinlerinde geçen Dahara Nehri'nin Amnias (Gökırmak), Tapapanuwa' nında Boyabat- Durağan arasında olabileceği ihtimali de bölgenin değerini arttırmaktadır.¹¹⁴ Dahara Nehrinin dağlık bir yerde olup, Tumana Eyaletine yakın olduğunu söyleyen H.Ertem'de bu görüşü destekler niteliktedir.¹¹⁵

Tüm bu iddialara rağmen 1951-54 yılları arasında yapılan kazılarda Hitit dönemine ait hiçbir kalıntıya rastlanmamıştır. Ancak yapılan yüzey araştırmasında sahil kesiminde sadece Gerze Köşk Höyük'te Er Hitit Dönemine ait buluntular ele geçmiştir. Dağlık yöredeki höyüklerde de bu döneme ait kalıntılar çıkmaktadır. Fakat imparatorluk dönemine ait herhangi bir ize rastlanmamıştır.¹¹⁶ Sinope'de Hitit dönemine ait kalıntıların görülmesi bizde bu buluntuların, Hititlerin daimi düşmanı olan Gaşkaların saldırıları sonucu yöreye taşınan ganimetler olabileceğini akla getirdi. Ayrıca güçlü bir

¹¹¹ B.Umar, a.g.e., s.74

¹¹² H.Tarkan, a.g.e., s.36

¹¹³ A.Y. Sarıkaya, a.g.e., s.26

¹¹⁴ A.M.Dinçol, J. Yakar, *Nerik Şehrinin Lokalizasyonu Hakkında*, Belleten, XXXVIII-152, 1974, s.270

¹¹⁵ Ö. Koçak, a.g.t., s. 33

¹¹⁶ M.A.İşin,İ.Tatlıcan,M.İşin, a.g.e.,s.7

donanmaya sahip olmayıp bağı devletlerin donanmalarından faydalanan Hititlerin Sinop'ta varlık gösterecekler de çok kalıcı olmadıklarını düşünmekteyiz. Hititlerin Sinop'a gelip yerleşik bir düzen kurup kurmadığı soruları günümüzde cevapsız kalsa da ilerleyen günlerde yeni verilerin ışığında cevap bulacaktır.

4.3. SİNOP VE ÇEVRESİNİN FRİGLERLE OLAN İLİŞKİSİ

M.Ö. 13.yy sonları ile 12.yy başlarında başlamış olan Ege göçleri Anadolu'nun karanlık bir dönem yaşamasına sebep olmuştur. Bu göç hareketiyle birlikte Hitit, Mitanni, III. Babil (Kaslar) gibi güçlü devletler ortadan kalkmış onların yerini Anadolu'da; Frig, Urartu, Mezopotamya'da Asur Devleti gibi şehir devletleri almaya başlamıştır.¹¹⁷ Bu devletlerden Friglerin Anadolu'ya ne zaman geldikleri konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak M.Ö. 9.yy'da Gordion merkez olmak üzere, Orta Anadolu'da Ankara, Sinop, Alacahöyük, Pazarlı, Boğazköy, Konya; Doğu Anadolu'da Malatya; batıda Afyon ve Manisa'ya kadar uzanan topraklar üzerinde yerleşim sağladıkları herkes tarafından kabul gören lokasyonlardır.¹¹⁸

Makedonyalılara göre Frigler, Avrupa da oturdukları zaman Brig adını taşıyorlardı. Yurtlarını değiştirip Asya'ya geçtikten sonra adlarını da değiştirmişlerdir.¹¹⁹ Ayrıca Herodotos'a göre Frigler, Halys (Kızılırmak) ırmağının sol sahilinde oturup¹²⁰ Lidya ile Kapadokya arasındaki bölgeye Frigya diyorlardı.¹²¹ Helenler, Anadolu'nun ortası ile batısı arasındaki geniş bölüme "Phrygia" diyorlardı. Phrygia zamanla 3 yönetim bölgesine ayrıldı: Kuzeydeki Phrygia; Parura, ortadaki Phrygia; Salutaris, güneydeki Phrygia; Pekatina'dır.¹²² Sinop Parura içinde olsa gerektir.

Frig devletinin ilk kralı başkent Gordion'a adını vermiş olan Gordios'tur. Friglerin komşuları Asurlular, K.Suriye, Urartu ve Tabal'dı.¹²³ Gordios'tan sonra tahta Midas geçmiştir. Hugo Winckler, Asur Kralı II. Sargon'un savaştığı Muşki Kralı Mita ile Frig Kralı Midas'ın aynı kişi olduğunu ileri sürmüştür. Onun ortaya attığı bu görüşü

¹¹⁷ E.Memiş, a.g.e., s.180

¹¹⁸ E.Memiş, a.g.e., s.191

¹¹⁹ Herodotos, *Tarih*, çev:Müntekim Ökmen, T.İ.B.K.Y., 12.basım, 2016, İstanbul, VII.73

¹²⁰ Herodotos, a.g.e., I.72

¹²¹ Herodotos, a.g.e., V.49

¹²² Hasan Tahsin Uçankuş, *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phrygia*, TTK basımevi, Ankara, 2002, s.15

¹²³ Fatih Mehmet Berk, *Antik Kaynaklara göre İç Batı Anadolu'nun (Phrygia) jeopolitiği*, Doktora tezi, Konya, 2011, s.50

destekleyen ve karşı çıkan birçok görüş vardır. Sunulan hipotezleri doğrulayacak olan Friglere ait belgeler M.Ö. 8. asra kadar gidebilmekte olduğundan bize göre de Asur belgelerindeki Mita'nın, Frig Kralı Midas olma ihtimali yüksektir.¹²⁴ Bu dönemde Frigler en güçlü dönemlerini yaşamışlardır. Kral Midas'ın ismi; Midas'ın kulakları, Midas'ın altınları, Midas'ın düğümü gibi pek çok efsaneye karışmıştır. Ancak bu parlak dönem M.Ö. 8.yy sonlarına doğru başlamış olan Kimmer istilasıyla son bulacaktır.¹²⁵ Kimmer saldırısı yaşandığında Frig Kralı IV. Midas'tı. Yaklaşık 80 yıl süren ve İonia, Smryna, Miletos ve Sinope gibi şehirleri içine alan Anadolu istilasında Kimmerler, önlere çıkan Friglere ağır bir darbe vurdular. Başkentinin yıkım ve yağmalanmasına dayanamayan ve bu kötü gidişata dur diyemeyeceğini anlayan Midas öküz kanı içerek intihar etmiştir.¹²⁶ Midas'ın tarihten silinişi Friglerinde sonu olacaktı.

Peki Sinop'ta Friglere ait hangi izlere rastlandı? Ekrem Akurgal ve L.Budde tarafından yapılan kazılarda Friglere ait keramikler elde edilmiştir. Ancak elde edilen malzemenin Sinop'ta yaşayan Friglere ait olup olmadığı tartışmalıdır. Bu verilerin, Friglerin etkisi altında kalan Paphlagonialılardan kalmış olduğu düşünülmektedir. Söz konusu buluntular M.Ö. 6.yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmektedir.¹²⁷ Paphlagonialılar Phryg etkisini kaya mezarlarında ortaya koymaktadırlar. Boyabat'taki Salarköy Kaya mezarında Aslan kabartmaları Friglerde olduğu gibi mezar bekçisi olarak konulmuştur.¹²⁸ Yine Terelik Kaya mezarında görülen Ana Tanrıça'nında, Phryg etkisi olduğu düşünülmektedir.¹²⁹ Geç Frig dönemine ait çıkarılan keramiklerin M.Ö. 580-550 yıllarına tarihlendiğini gösteren toplu buluntular elde edilmiştir.¹³⁰ Sinop'ta 1951-54 yılları arasında yapılan kazılarda Geç Frig dönemine ait izlere rastlanmıştır. Bu izler Tıngıroğlu ve Gavurtepe yerleşkelerinde açığa çıkarılmıştır.¹³¹

Ekrem Akurgal, Sinop kazılarında Phryg vazoları bulmuştur. Çanak çömleklerinde ele geçmesiyle burada kuvvetle muhtemel Phryglerin ya da onların tesiri altında

¹²⁴ E.Memiş, a.g.e., s.179

¹²⁵ Veli Sevin, *Frygler*, AUA-2, Görsel Yayınlar, 1982, İstanbul, s.234-235

¹²⁶ F.M.Berk, a.g.e., s.53

¹²⁷ E.Akurgal, L.Budde, *Vorläufiger Bericht Über Die Ausgrabungen In Sinope*, TTK Basımevi, Ankara, 1956, s.8

¹²⁸ Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia*, Doğruöz Matbaası, Cilt 1, Kastamonu, 1952, s.62

¹²⁹ F.Eray Dökü, *Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2008, s.67

¹³⁰ Ö.Öztürk, a.g.e., s. 290

¹³¹ M.A. Işın, *Anatolia Antiqua* VI, 1998, s. 110

bulunan yerli bir halkın yaşadığını bize gösterir. Sinop kazısında ele geçen çanak çömleğin Attika malumatı küçük usta Kylix'leriyle birlikte bulunmuş oldukları için bu geç tipteki Phryg seramiklerinin 6.asrın 2.dörtlüğünde kullanılmış olduğu tespit edilmiştir.¹³² E.Akurgal, M.Ö.585-500 yıllarını arasına tarihlenen bu Geç Frig stili keramikler Dejenere Olmuş Stil ya da Taşra Stili olarak adlandırılır. Bu türün vazoları 3 grupta incelenir: a) Kısa yarım kavis sırasının düz bir çizgi halinde bulunduğu vazolar, b) Hayvan şekillerinin kuvvetlice stillendiği kaplar, c) Yonca ağızlı ve omuzlarındaki alanlar bezemelerle doldurulmuş kaplardır. Bu 3.gruptaki yonca ağızlı ve omuzlarındaki alanlar bezemelerle doldurulmuş kaplara Sinop'ta da rastlanır ve bunlar Geç Phryg stilinin Helenistik dönemindeki son dilimini temsil eder.¹³³ Afif Erzen de bulunan Frig keramiklerinin Friglerin bölgede yaşadığının delili olduğunu söyler.¹³⁴

Ele geçen malzemelerin Friglerin bölgede hâkimiyetlerinin olduğunu göstermediğini düşünenlerde vardır. Az miktarda Frig kalıntısının ele geçmesi, buluntuların Geç Frig dönemini yani Frig siyasal gücünün ortadan kalktığı dönemden olması ve kalıntıların birkaç höyükle sınırlı olması burada hâkimiyetin kurulamadığının kanıtlarıdır. Sinope'nin, Hattuşaş'ı denize bağlayan yol üzerinde olduğundan bahsetmiştik. Muhtemelen ele geçen veriler, Sinope'nin hinterlandla olan ticari ilişkilerinin bir yansımasıdır.¹³⁵

4.4. KİMMER İSTİLASI

Grek kaynaklarında "Kymnero - Kymmerios" olarak geçen Kimmerler, Ural Altay kökenli bozkır göçebelerinin batı kolunu oluştururlar. Herodot ve Strabon gibi antik çağ yazarları onları Rusya'nın ilk seçkinleri olarak tanımlar.¹³⁶

Kimmerler M.Ö. II. binin sonu ve I.binin başlarında Karadeniz'in kuzey sahilinde, Kırım yarımadası ve civarında yaşayan bir kavimdi.¹³⁷ Bu dönemde İskitlerde Tuna nehrinden Çin'in batı sınırlarına kadar uzanan geniş bir sahaya yayılmışlardı. Ancak bu

¹³² E.Akurgal, TAD, VI-I,1956, s.50

¹³³ Ö.Koçak,a.g.t., s.48-49

¹³⁴ A.Erzen, TAD, VI-I, 1956,s.71

¹³⁵ Ö.Koçak,a.g.t., s.49

¹³⁶ M.Taner Tarhan, *Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler*, I.AST, İstanbul,1983, s.110

¹³⁷ Hacı Çoban, *Anadolu'da Kimmerler-İskitler ve Orta Anadolu'daki İzleri*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2013, s.35

coğrafyanın Çin sınırına yakın bölgelerinde, Hunların ataları olarak kabul edilen Hiung-nular, onların batısında da Massagetler oturuyorlardı. Hiung-nular, Çin'in sınır kasabalarına sık sık yağma seferleri düzenliyor ve büyük zararlar veriyorlardı. Bu yıkımlar Çin İmparatoru Suan (M.Ö.827- 781) tarafından önlenmek üzere harekete geçildi ve Hiung-nular Çin'in batısına doğru sürüldü. Bu sürgün hareketine, Hiung-nuların önlerine kattıkları Massagetlerde katıldı. Massagetlerde kendi batılarında olan İskitleri yerlerinden oynatarak büyük bir göç dalgası yarattılar. İskitlerde Massagetlerden kaçarken Kırım yarımadası ve civarı üzerindeki Kimmerler üzerine yürüdüler. Bütün bu saldırılar ve kavimlerin birbirini itmeleri yeni otlak bulma amacıyla yapılmıştı.¹³⁸

Kimmer göçleri, İskitlerin onları yerlerinden oynatmaları neticesinde Kafkas geçitlerini aşp Doğu Anadolu'ya ulaşmalarıyla başlamış oluyordu. Bu arada İskitlerde kaçan Kimmerlerin peşinden Anadolu'ya gelmişlerdi. Kimmerler, o dönemde Doğu Anadolu'da hâkimiyetlerini sürdüren Urartular'ın önlerine çıkmaları neticesinde onlara saldırılar düzenlediler. II. Argışti döneminde (M.Ö. 714-685) beklenmedik saldırılar sonucunda yenilgiye uğrayan Urartular, II. Rusa döneminde (M.Ö. 685-645) Kimmerlerle anlaşma yapmak zorunda kalmışlardı. Bu anlaşmayla aynı zamanda Asur'a karşı da ittifak yapılmış oluyordu.¹³⁹ Urartu Kimmer mücadelesi bir süre için durdurulmuş ve Kimmer akınları, İç Anadolu'ya döndürülmüştü. Böylece Urartu Devletinin çöküş süreci İskit akınları başlayana kadar (M.Ö. 7.yy başları) uzatılmış oldu.¹⁴⁰

Asur üzerine yönelen Kimmerleri, II. Sargon durdursa da yerine geçen Asarhaddon onun kadar başarılı olamadı. Diyarbakır'dan Ereğli'ye kadar olan topraklar Kimmerlerin eline geçti. Bu tehlike karşısında Asarhaddon, kızını İskit Kralı Bartatua'ya vererek onlarla anlaşma yapmış, İskit akınlarını Kimmerler üzerine yönlendirmeye çalışmıştı. Böylece Kimmerler tekrar Orta Anadolu'ya yönelmiş Frigya'yı ele geçirmişlerdi.¹⁴¹ Frig Kralı Midas, Gordion tahrip edilip yakılıp yıkılınca dayanamayıp boğa kanı içerek intihar etmiştir.

¹³⁸ E. Memiş, Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, Ekin Yayınevi, Bursa,2014,s.157-158

¹³⁹ İlhami Durmuş, *Anadolu'da Kimmerler ve İskitler*, Belleten, cilt LXI ,sayı:231 ,1997, s.273-274

¹⁴⁰ Kadriye Tansuğ, *Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. VII.yy Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Dergisi, Ankara,cilt:7,1949, sayı :4, s.536

¹⁴¹ İbrahim Tellioğlu, *Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri*, A.Ü.Türkiyat Enstitüsü Dergisi, Sayı:27,Erzurum, 2005, s.241

Kimmerler Anadolu içlerine doğru yayıldıktan sonra batıya Lidya üzerine doğru yürüyüşlerine devam ettiler. Asurbanipal devrinden (M.Ö.668-626) kalan belgeler bize Lidya Kralının Kimmerler karşısında Asur'la birleşme talep ettiğini göstermektedir. Ancak yardım taleplerinden cevap alamayan Lidya, Kimmerlere karşı tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yapılan savaşta Giges öldürülmüş, Lidya ülkesi yakılıp yıkılmıştır.¹⁴²

Kimmer göçleri gruplar halinde gerçekleşmiştir. Doğu Göç Kolu Güney Rusya'dan hareketle merkezi Kafkasya yöresi geçitlerini kullanarak Ön Asya'ya yönelim şeklinde olmuştur. Asıl konumuz olan Batı Göç Kolu ise Orta Avrupa'ya ve boğazlar üzerinden Anadolu'ya doğru hareket etmiştir.¹⁴³ Batı grubunun bir kısmı Frig devletine son verip Lidya sınırlarına dayanmışken, bir kısmı da Orta Anadolu'dan kuzeye, Paphlagonia bölgesine yönelerek, Karadeniz sahillerine ulaşmıştır. Burada Miletos'un Karadeniz kıyısındaki güçlü kolonisi Sinope ile karşılaşan Kimmerler burada yıkımlara sebep olmuşlardır. Miletoslu Oikist Abrondas öldürülür ve Yunanlı kolonistler bölgeden sürülür. Sinope'de hâkimiyet sağlanır. Bir kısım Kimmer boyları buraya yerleşir.¹⁴⁴ Kimmerler Karadeniz'de doğuda Trabzon, batıdaysa Herakleia Pontika'ya (Karadeniz Ereğlisi'ne) kadar yayılmış olmaları onların bu bölgede güçlü bir direnişle karşılaşmadıklarını bize göstermektedir. Bu bölgedeki bazı küçük yerleşim gruplarını yerlerinden edip, dağlık bölgelere çekilmek zorunda bırakmışlardır.¹⁴⁵

Şemseddin Günaltay," Karadeniz sahillerini alan Kimmerler Sinop'u merkez yaparak Frigyalıları Sakarya'nın batısına sürdüler" ifadesini kullanır. Böylece Sinop'u başkent yapmış oluyorlardı.¹⁴⁶ Robinson'da Sinop'un Kimmerlerin başkenti sayıldığını, Sinope'nin kaleleri ve donanması ile Karadeniz'de iyi tanındığından bahseder.¹⁴⁷

Kimmerlerin Sinope'ye yerleşimlerini tarihlendirme yoluna gidersek, Strabon'da geçen bir kayıta Kimmerlerin önce Paphlagonia, daha sonra Phrygia'yı istila ettiği bilgisinden yola çıkabiliriz. Bu sonuç bizi, kuzeye olan akınların M.Ö. 676 yılından

¹⁴² E.Memiş-C.Bülbül, a.g.e., s.160-163

¹⁴³ Ö.Koçak,a.g.e.,s.34

¹⁴⁴ M.Taner Tarhan, *Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler*, Türkler, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.916

¹⁴⁵ M.Taner Tarhan, *Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler*, s.916-917

¹⁴⁶ B. Başoğlu, a.g.e., s.23

¹⁴⁷ D.M.Robinson, *Eski Sinop Birinci Bab-Mevki*, Dıranaz, sayı.14 s.4

daha önce yani Kimmerlerin M.Ö. 7.yy ilk çeyreği içinde civarda bulunmuş olabilecekleri neticesine ulaştırır.¹⁴⁸

Kimmerlere ait Sinope'de arkeolojik delil aramak bizi kesin bir değerlendirme yapmaktan uzaklaştırır. Çünkü Kimmerler bozkır yaşantısını benimsemiş, hayvancılıkla geçinen, göçebe bir toplumdur. Dolayısıyla onlardan bir şehir kültürü beklemek anlamsız olacaktır.¹⁴⁹

İskitlerin yurtlarından edip göçe zorladığı Kimmerler M.Ö. VIII. yy sonlarına doğru Anadolu'ya gelip burada büyük bir karışıklığa sebep oldular. Frigya, Lidya ve kıyıdaki Yunan kentlerinin yıkılmasına sebep olarak Anadolu'nun üstüne kâbus gibi çökmüşlerdir. Kimmerlerin yol açtığı bu kaos ortamı Lidya kralı Alyattes tarafından yenilgiye uğramaları sonucu durdurulmuş oldu. Lidya ve Asurla yapılan savaşlar ve salgın hastalıklar onların Anadolu'daki etkisinin tamamen kaybolmasına yol açtı.¹⁵⁰

4.5. SİNOPE VE ÇEVRESİNDE YUNAN KOLONİZASYONU

Kolonizasyon: "Bir kavmin ya da bir kent halkının tarımsal veya ticari faaliyetlerde bulunmak için kendi sınırları dışında elverişli toprakları yurt edinmesine ve bu sürece verilen addır."¹⁵¹ Yunan kolonizasyonu da genellikle ana kentten uzak denizaşırı yerlerde görülmüştür.

Dor Göçleri Yunanistan üzerinde etkisini hissettirmeye başlayınca Yunanlılar birçok yer hakkında bilgi toplamaya başladılar. Bu yerlerden biri de Anadolu'ydu. M.Ö.750-550 yılları arasında gerçekleşen "Büyük Kolonizasyon Döneminde" Yunanlılar Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloni kurdular.¹⁵² 200 yıl kadar süren bu hareketin çeşitli nedenleri vardı. Bu nedenlerin başında, küçük bir ülke olan Yunanistan'ın büyük bir kısmının dağlık ve tarıma elverişli olmaması gelir. Nüfus artışı beraberinde toprak yetersizliğini de getirince Yunanistan, nüfus fazlasını deniz yoluyla dış ülkelere sevk etmek zorunda kaldı. Tabi kolonizasyonun sebebini sadece toprak yetersizliğine bağlamamak gerekir. Ticari ve ekonomik nedenlerde bu harekette

¹⁴⁸ Ö.Koçak, a.g.t., s.35

¹⁴⁹ M.Taner Tarhan, *Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler*, s.915

¹⁵⁰ H.Çoban, a.g.t., s.104

¹⁵¹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.70

¹⁵² E.Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Yayınevi, 4.baskı, Bursa, 2015, s.253

kuşkusuz önemli rol oynamıştır. Yunanistan'ın doğu bölgelerinde sanayi ve ticaret ilerleyince, Yunanlılar gerekli olan hammadde ve pazar bulmak üzere kolonizasyon hareketine yöneldiler. Sikkenin ekonomik hayatta önemli rol oynamaya başlaması, Lidya Krallığının Yunan şehir devletlerinin Anadolu ve Ön Asya ticaretine engel olmaya başlaması gibi nedenler onların koloni kurma ihtiyacı duymalarına sebep olmuştur. Kıtık, maden yataklarına sahip olma arzusu, gemicilik teknolojisinin gelişmesi, komşularla geçimsizlik de kolonizasyon nedenlerine eklenebilir.¹⁵³

Kolonizasyon döneminin 2 aşamalı gerçekleştiği kabul edilir:

1. Evre: Bu evrede kolonizasyona sınırlı sayıda kent katılmıştır. Euboia adasındaki Eretria ve Khalkis ile Megara ve Korinthos'tan gelen kolonistler, Sicilya ve Güney İtalya ile Khalkidike yarımadasına yerleşirler.
2. Evre: Bu evrede ise yoğun bir kolonizasyon hareketi göze çarpmaktadır. Trakya, Çanakkale, Marmara ve Karadeniz Bölgesi yoğun bir kolonizasyona sahne olur. Burada Knidos'tan Sinope'ye kadar Küçük Asya kıyılarının Helen kolonizasyonuna uğradığı görülür.¹⁵⁴ Bu evrede görülen Karadeniz kolonizasyonunun ne zaman başladığına dair çeşitli görüşler vardır. Görüş farklılıklarının sebebi; Grek kaynaklarının yetersizliği ve arkeolojik çalışmaların azlığı gibi gerekçelere dayandırılabilir. Bilim adamlarının bir kısmı M.Ö. VII. yy başlarına kadar pentekonterler bulunana değin Yunanlılar Karadeniz'e açılmamıştır derken bazıları ise M.Ö. VII.yy başlarından evvel Yunanlıların Karadeniz'e açılmış olabileceklerini, Grek kaynaklarını kanıt göstererek kanıtlamaya çalışırlar.¹⁵⁵

Miletosluların Karadeniz'e gelme sebeplerine bakacak olursak; Karadeniz'in kuzey kesimlerinde yer alan Bosphoros Kimmerius ve İskitlerin yaşadıkları bölgede tarım ve hayvancılık önemli bir yer tutuyordu. İskitler hayvancılık yaparak zengin oluyorlardı. Bu durum Ege dünyasının lüks tüketim malları için pazar oluşturuyordu. Güney Karadeniz'in batı, orta ve doğu kesimlerinde yer alan ormanlık kıyıların kereste ve kürk hayvancılığı açısından zengin olması da Miletosluların iştahını kabartıyordu. Ayrıca Mezopotamya'ya giden ticaret yollarının bu bölgeden geçiyor olması da bölgenin

¹⁵³ A.Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, 10.baskı, TTK, Ankara, 2014, s.165-167

¹⁵⁴ Ahmet Gözlü, *Antik Yunan(Helen)dan Koloniler ve Bunların Nitelikleri*, Cyprus International University, folklor/edebiyat, cilt 21, sayı 81, 2015, s.183

¹⁵⁵ Ömer Çapar, *Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri*, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, sayı:26, cilt.15, 1991, Ankara, s.303

cazipliğini arttırıyordu.¹⁵⁶ En erken dönemlerden itibaren Kuzey Anadolu'da maden yataklarının biliniyor kullanıldığı belgelerden ve kazı sonuçlarından anlaşılmaktadır. Karadeniz'in demir madeni açısından zengin rezervlere sahip olması da kolonizasyon nedenlerinden sayılmaktadır.¹⁵⁷ Bunların yanı sıra Akhaların Karadeniz kıyılarını keşfetme hikâyesi olarak bilinen Altın Post (Argonoutlar Efsanesi) da Yunan dünyasında Karadeniz'i çekici kılan bir etmendir. Buradaki Altın Post'un Karadeniz'in zenginliklerini simgelediği düşünülmektedir. Pontos Eukseinos'a ilk giren Greklerin de efsanevi Argonoutlar oldukları düşünülmektedir. İason ve Argonout'lar olmak üzere çeşitli efsaneler de Karadeniz'in gizemini arttırıp, talep edilen bir yere dönüşmesini sağlamıştır.¹⁵⁸

G. L. Huxley, Miletos'un Karadeniz kolonizasyonu ile ilgili şunları söyler: "Persler'in İonia'yı fethinden önceki yıllarda Miletoslular Karadeniz'i kendi gölleri yaparak ilerlediler. Yegâne rakipleri ise Karadeniz'in batı kıyılarında Kallatis ve Mesembria'yı kuran Megaralılar ve Boğaz'dan Sinope'ye kadar 300 millik bir kıyı şeridinde yelken açan denizciler için uygun bir liman olan Herakleia Pontika'dır. Fakat Megaralılar Euxine'nin sağ tarafındaki kıyıların çevresinde yerleşim kuran Miletoslulardan daha az girişimci bir karaktere sahiptiler."¹⁵⁹ Bu ifade bize Miletos'un Karadeniz'de kendine nasıl yer edindiğinin adeta göstergesi gibidir.

Miletoslular Kolonizasyon hareketlerine diğer Yunan şehirlerinden geç katılmışlardı. M.Ö.670 civarında harekete katıldıkları düşünülen Miletoslular, Ege bölgesindeki yoğunluğa katılmayıp Karadeniz kıyılarına yönelmişlerdir. Burada 90 kadar şehir kurdukları bilinen Miletosluların kurdukları şehirlerin bir kısmı "emporion"¹⁶⁰ düzeyini aşmamıştır.¹⁶¹ Karadeniz sahilindeki Miletos'un kurduğu değerli kentlerin bazıları, güneyde Sinope, Kafkasların eteğinde Dioscurias, Azak denizinin girişini kontrol eden Pantikapaion, Hypanis ırmağının ağzında bulunan ve kuzey steplerinin otlaklarına ulaşma olanağı sağlayan Olbia'ydı.¹⁶² Miletoslular Propontisten Pontus Euxeinos'a

¹⁵⁶ A.İşık,a.g.e., s.6-7

¹⁵⁷ Özdemir Koçak-Hamdi Şahin, *Eskiçağ Araştırmalarında Jeopolitiğin Yeri*, Anadolu Araştırmaları XVI, İstanbul, 2002, s.353-354

¹⁵⁸ Ö.Koçak,H.Şahin,a.g.e., s.358

¹⁵⁹ Ö.Koçak,a.g.t.,s.44-45

¹⁶⁰ Emporion: Kıyılarda kurulan pazar yerleri (Mansel, s.168)

¹⁶¹ A.M.Mansel,a.g.e.,s.177

¹⁶² C.King, a.g.e., s.50-51

çıkarak balıkçılık ve ticarete önemli potansiyeli olan şehirlere yönelmişlerdir. Böylece Sinope, Trapezus, Amisos, Kerasus gibi şehirler değer kazanarak öne çıkmıştır. Greklerin Karadeniz kolonizasyonu sayesinde Ege ve Karadeniz ticareti gelişmiş, hem koloniler hem de ana şehirler büyük zenginliklere ulaşmıştır.¹⁶³

Eusebius, Karadeniz kolonizasyonu ile ilgili bir takım tarihlemeler yapar. Sinope kolonisinin kuruluşu için 631 tarihini verir. Ancak yazılı kaynaklarda belirtilen kuruluş tarihlerinin birbiriyle uyumlu olmadığından bu tarihlemenin de doğruluğu kesin değildir. Bu çelişkileri gidermede arkeoloji biliminden yararlanırsak eğer arkaik dönem çanak çömleğinde yapılan araştırmalar bizi Sinope kolonisinin 7.yy da kurulduğu sonucuna ulaştırır.¹⁶⁴ Eusebius Trapezus'un kuruluşu için 756 tarihini işaret eder. Sinope'nin kuruluşu için 631 tarihi verip Sinope'yi Trapezus'un ana kenti saymıştır. Ancak Trapezus, Sinope'nin kolonisi olduğundan Sinope şehri 756 tarihinden daha önce kurumuş olmalıdır. O zaman Sinope'nin kuruluş tarihi M.Ö.8. yy'dır. Herodotos, Kimmerler Anadolu'yu istila ettiklerinde "Grek kenti Sinope'nin şimdi üzerinde bulunduğu yarımada'yı iskân ettiler." (Herodotos IV,12) şeklinde bir ifade geçer. Burada da kuruluşa ilişkin 7.yy'a bağdaştırma yapılmıştır.¹⁶⁵ Her ne kadar Sinope, Trapezus, Amisos gibi şehirlerin kuruluş tarihi kaynaklarda M.Ö. 8. yy gibi verilmiş olsa da arkeolojik malzemenin verdiği kronoloji M.Ö. 7.yy a daha yakındır.¹⁶⁶

Askeri teşkilatı güçlü, denizcilikte ileri gitmiş ülkelerde koloni kurmak zordu. Kıyı bölgelerine karşı yapılan hareketi, alışveriş gibi gören kavimler, Yunanlılara karşı cephe almak yerine onlarla dostane ilişkiler kurdular. Aksi halde kanlı savaşlar meydana geliyor, kazanamayacakları güçlü devletler karşısında Yunanlılar geri çekilmek zorunda kalıyorlardı.¹⁶⁷ Anlaşılan Sinope'ye kolonizasyon öncesi yerleşmiş olan Kimmerler, kıyılara önem vermeyip, gemicilik faaliyetlerinde geri kalmalarından dolayı Miletoslulara karşı ciddi bir direniş gösterememişlerdi.

Roma dönemine kadar doğudan gelip Anadolu'dan geçip direkt Ege'ye giden iyi yollar yoktu. Meşhur Ephesus yolu daha yapılmamıştı. Bu güçlük deniz yoluyla

¹⁶³ A. Işık, a.g.e., s.6

¹⁶⁴ Gocha R. Tsetskladze, *Helen Kolonizasyonu- Karadeniz*, AAD, 2010, sayı 18, s.80

¹⁶⁵ Ö. Çapar, a.g.m., s.312-318

¹⁶⁶ Ö. Koçak, a.g.t., s.44

¹⁶⁷ A.M.Mansel, a.g.e., s.170

giderilebiliyordu. Böylece Sinope'nin değeri artmış, ticari bir üs konumuna gelmişti.¹⁶⁸ Miletos kolonisi Sinope'de balıkçılık da çok önemli bir yer tutar. Strabon burada çok iyi nitelikte palamut dalyanları olduğunu ve Sinope'nin balıkçılıkta 2. olduğunu söyler. Ayrıca buranın toprağının verimli olması, gemi yapımı için gerekli kerestenin bol bulunması, iç ve dış limanlarıyla ticaret yapılabilen elverişli konumu ile Karadeniz kolonileri arasında Sinope'yi öne çıkarır.¹⁶⁹ Sinope kolonisi zamanla kendisine bağlı koloniler kurup kendi sikkesini bastırabilecek kadar gelişti. Trapezus (Trabzon), Kerasous (Giresun), Kotyora (Ordu) gibi kentler onun kolonileriydi.¹⁷⁰ Şemseddin Günaltay Miletler için "Karadeniz'in güney kıyılarında kurdukları kolonilerin en tanınmışı Sinop idi. Sinop cumhuriyetçi bağımsız bir site olmakla beraber çeşitli zamanlarda Perslere vergi verirdi." der.¹⁷¹

Yunan kolonilerinin M.Ö. 8. veya 7.yy da Sinope'ye gelmelerinin nedeni koloni kurmak olmalıdır. Kimmerler tarafından bozguna uğratılan Milet grubu, keşif amaçlı burada olan Miletlilerden oluşmuş olmalıdır ki; Kimmer istilası sonrasında verilen 631 tarihi Miletosluların ikinci kolonize hareketinin göstergesi sayılabilir. Gerçekleşen kolonize hareketiyle de Milet, Sinope'yi elinde tutarak buranın limanları ve konumunu kullanıp ticarete yön veren, ticarete söz sahibi olan bir devlet konumuna gelmiştir.

4.5.1 Kolonizasyonla İlgili Arkeolojik Veriler

Sinop'ta bulunan en erken Yunan keramiği, mezarlık kazısında çıkarılan erken Korinth stilinde bir Aryballos ile geç tipte şakkari vazo parçalarıdır. E.Akurgal bunları M.Ö.610-600 yılları arasına tarihlendirir. Bunların dışında, yine mezarlık kazısında orta ve geç Korinth stili vazolar, şehir kazısında ortaya çıkan Attika malulatu küçük usta kylixleri, Doğu Yunan siyah figürlü vazoları, Naukratis kadehlerine ait parçalar bulunmuş ve eserlerden hiçbirinin tarihinin 7.yy'dan eski olmadığı tespit edilmiştir.¹⁷²

Sinope'nin Yunan kolonizasyonundan bahsederken Eusebius'un bu konuyla ilgili biri 756'dan önce, öteki de 630 tarihinde olmak üzere iki aşamalı bir kolonizasyon

¹⁶⁸ D.M.Robinson, "Eski Sinop (Üçüncü Bab-Sinop'un Ticareti)", çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, Sayı 15, 1937, s. 5

¹⁶⁹ Strabon, a.g.e.XII.3,11,s.23

¹⁷⁰ Ksenophon, *Anabasis-On binlerin Dönüşü*, çev:Ari Çokona,TİBKY,II.basım 2017, İstanbul,s.153-157

¹⁷¹ B. Başoğlu, a.g.e.,s.25

¹⁷² E.Akurgal, TAD VI-1,s.48

hareketinde bulunulduğunu söylediğinden bahsetmiştik. Bunun yanında Eusebios Kyzikos da biri 756'da öteki 679'da bir kolonize gerçekleştiğini söyler. Pseudo Skymnosda da Sinop için 700 ve 664 tarihli 2 aşamalı bir kolonize hareketinden bahsedilir. Yazılı kaynaklar bizi 2 aşamalı kolonizasyon hareketinde birleştirse de birinci aşamaya dair arkeolojik verilerin bulunamaması, birinci aşamanın öncü birlikler tarafından yapılan keşif amaçlı küçük yerleşmeler olduğunu bize gösterir.

Yusuf Boysal, Sinop'a ait Grek malzemesini nekropol ve şehir içi buluntuları olarak iki kısımda ele alır. Antik mezarlıkta ele geçen M.Ö. 6. yy'a ait 15 kadar aryballosdan üzerinde süs olanları 4gruba ayırarak inceler:

1. Warrior Grubu: Bunların üzerinde savaşçı tasvirleri vardır. Sinop'ta Geç Korinth dönemine ait aryballosların ağızlarında konsantrik daireler bulunur ve hepsi aynı kalınlıktadır. Aryballoslarda, omuzda dile benzeyen çizgiler, karın kısmında savaşçı figürleri, alt kısmı saran daireler mevcuttur.¹⁷³
2. Quatrefoil aryballoslar: Bunların üzerinde dört yaprak şeklinde süsler bulunur. Sinop nekropolünde bulunan aryballosların çoğu bu türdendir. Warrior grubundan sadece karın kısmında görülen süsler bakımından ayrılırlar. Dudak, omuz ve karın kısmı süsleri Warrior grubundaki gibi, yalnız ağız kenarı süsü ortada tek kalın bant şeklindedir.¹⁷⁴
3. Düz Kaideli Aryballos: Mezarlıkta bu tip aryballostan 2 tane ele geçmiştir. Bunlar gövdesi çizilmek suretiyle dilimlere ayrılmış olan düz kaideli aryballoslardır.¹⁷⁵
4. Karın kısmı noktalarla süslü olan aryballos: Bu eserde tıpkı diğerleri gibi 6. yy 'a tarihlendirilir. Kopenhag ve Heidelberg müzelerinde Sinop'ta bulunanın hemen hemen aynı aryballoslar vardır. Heidelberg aryballosu M.Ö. 590-570 yılları arasına tarihlenmiştir. Bu aryballosun Sinop'takine çok benzer olması dolayısıyla bu eser gibi bir tarihleme yapıyoruz.¹⁷⁶

Buluntulara bakılırsa Yunanlıların buraya gelip yerleşmeleri 7.yy sonlarında olsa gerektir. Bu tarihten önce herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Sinop kuruluş yıllarında kültürel bakımdan Doğu Yunan merkezlerinden etkilenmiş bu durum

¹⁷³ Yusuf Boysal, *Sinop'un En Eski Buluntuları ve Kolonizasyonu Hakkında*, TAD, VIII-2,1958, s.23

¹⁷⁴ Y.Boysal,a.g.m., s.24

¹⁷⁵ Y.Boysal,a.g.m., s.24

¹⁷⁶ Y.Boysal,a.g.m., s.26

Helenistik Döneme kadar böyle devam etmiştir. Sinope ile Yunanistan arasında ciddi bir ticari ilişki olduğunu kanıtlar nitelikte çok sayıda malzeme ele geçmiştir.¹⁷⁷

4.5.2. Sinope'nin Kuruluşu ile İlgili Görüşler

Strabon Sinope'nin kurucusunun Autolykos adında bir tanrı gibi saygı gören biri olduğunu ve birde Sinope'de Autolykos'un bir kehanet merkezinin bulunduğunu söyler.¹⁷⁸ Peki, kimdi bu Autolykos?

Karadeniz'de Yunan kolonizasyonunun sebeplerini açıklarken Altın Post hikâyesinin Karadeniz'in zenginliklerini kolonistlerin farketmesini sağladığından bahsetmiştik. Efsaneye göre İolkos kralı Aison tahtını üvey kardeşi Pelias'a kaptırmıştır. Aison'un oğlu İason büyüüp delikanlılık çağına gelince hakkı olan tahtı amcasından geri istedi. Pelias'ta tahtı Kolkhis'teki altın postu kendisine getirirse geri vermeyi İason'a şart koştu.¹⁷⁹ Çünkü Pelias bir fal baktırmıştı ve o faldan kendisinin bir akrabası tarafından öldüreceğini öğrenmişti. Böylece İason'u uzaklaştırmak istedi. İason kendisine verilen görevi yerine getirmek için Argos'tan yardım istedi. Argos adını kendisinden alan Argo (hızlı) adlı elli kürekçili gemiyi inşa etti. İason Yunanistan'daki en iyi adamları topladı ve Kolkhis'e doğru yola çıktı.¹⁸⁰ Böylece Argo Gemicileri, Argonautlar ve İason hikâyesi de başlamış oluyordu. Bu serüvene katılan 50 gemiciden biri de Sinope'nin kurucusu kabul edilen Hileci Autolykos'tu.¹⁸¹

Plutarkhos, Lucullus'un Sinope'yi ele geçirmesini anlatırken Autolykos'tan şöyle bahseder;

"Lucullus rüyasında bir adamın yanında durduğunu ve ona 'Biraz yaklaş ey Lucullus, seninle görüşmek isteyen Autolykos geldi!' dediğini gördü. Uyanınca rüyanın ne anlama geldiğini tahmin edemedi; o gün kenti aldı ve denize açılmakta olan Kilikialıları takip

¹⁷⁷ Y.Boysal,a.g.m., s.27

¹⁷⁸ Strabon,a.g.e., XII.3, 11, s.24

¹⁷⁹ Osman Emir, *Argonautlar Efsanesi: Bir Mitosun Ardındaki Gerçekler ve Kolkhis*, Uluslar arası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, sayı : 6, 2009, s.18

¹⁸⁰ William Hansen, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev, Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s.338

¹⁸¹ W.Hansen, a.g.e., s.174

ederken kumsalda, Kilikialıların zaman bulamadıkları için gemiye yükleyemedikleri bir heykel durduğunu gördü. Bu heykel Sthenis'in en güzel eserlerinden biriydi. Bu esnada biri Lucullus'a bunun Sinope'nin kurucusu Autolykos'un heykeli olduğunu söyledi."¹⁸²

Deimakhos'un oğlu Autolykos'un Herakles ile birlikte Amazonlara karşı sefere çıkan Thessalialılardan biri olduğu söylenir. Autolykos'un Demoleon ve Phlogios ile birlikte denizde seyrederek Khersonesos'ta (Sinop yarımadası), Pedalion (Sinop burnu) denilen yerde enkaza dönen gemisini kaybetti, ama kendisi, dostları ve silah arkadaşlarıyla birlikte kurtularak Sinope'ye geldi ve kenti Suriyelilerden aldı. Zira kentin sahibi Suriyeliler söylendiğine göre, Apollon ve Asopis'in kızı Sinope'nin oğlu Syros'un soyundan gelmişler.¹⁸³Anlaşıldığına göre Autolykos geldiği ufak bir şehir olan Sinope'yi, Grek tarzı bir kale inşa ederek geliştirmiş, daha sonra buraya gelen Miletoslular şehrin güzelliğinden, zarafetinden etkilenerek buraya yerleşmiş, şehri büyütmüş ve intizama koymuşlardır.¹⁸⁴

Sinope'nin kuruluşunu anlatan tek bilgi "ad Nicomedem Regem"ın yazarı Pseudo-Scymnos'un aktardıklarıdır:

"(Sinope kenti) ad vericisi

Civarda oturan Amazonlardan birinden dolayıdır.

Kendi vaktiyle yerliler olan Syroilar iskân etmişti,

Bundan sonra, denildiğine göre, Hellenlerden ne kadar varsa

Amazonlar üzerinden öteye geçtiler, Teselyalıları olan

Autolykos ve Deileon ile Phlogios da (geçtiler).

Daha sonra Miletoslu Habrondas Kimmerler tarafından

Öldürülmüş görünüyor

Kimmerlerden sonra tekrar Koos ve Kretines,

Miletoslu kaçaklar.

Bunlar kenti Kimmer ordusu Asia'yı istila ettikten

¹⁸² Plutarkhos, *Hayatlar, Kimon-Lucullus*, çev. Ayşen Sina, Hel Yayıncılık, Ankara, XXIII-3,4, s.77-78

¹⁸³ Plutarkhos, a.g.e., XXIII-5, 6, s.78

¹⁸⁴ M.Bijiskyan, a.g.e.,s.28

Sonra birlikte iskân ederler.¹⁸⁵

Antik Sinop, Kapadokya ve Orta Asya'ya gelen kervan yolunda bulunmaktaydı. Sinope'ye Kimmer istilasından önce Miletlilerin yerleşmiş olmaları muhtemeldir. Miletliler M.Ö. 8.yy dolaylarında burayı ticaret merkezi olarak kullanıyorlardı. Ancak Sinope yerleşkesinin kurucusu kabul edilen Habrondas, kuzeyden gelen barbarlar (Kimmerler) tarafından öldürüldü. 630 yılına kadar bölge Miletoslu Koos ve Kretines tarafından da kolonize edildi.¹⁸⁶ Eusebius tarafından verilen 631 tarihi, Sinope'nin Kimmer istilasından sonrası gerçekleştirdiği kolonizasyondur. Trapezus kolonisi için verdiği 756 tarihi Bizi Sinope'nin 756'dan önce kolonize edildiği sonucuna ulaştırmıştı. Efsanevi kuruculardan sonra (Amazonlar ve Suriyeliler) kurucu kabul edilen kişi Habrondas'tır. Ancak bu Yunanlılar, Kimmerianlar tarafından kovuldu ve bu yer sürgün edilen bu Miletoslular tarafından yeniden kuruldu. Eusebius tarafından verilen 631 tarihi Ps Scymnus'a göre son kuruluştur. Kimmer istilasından sonra şehrin yeniden kurulması gerekliydi. 756 yılından önce olduğu düşünülen kolonizasyonda Habrondas dönemine yani Kimmerler öncesine dayandırılabilir.¹⁸⁷

Odysssea'dan öğrendiğimize göre Autolykos, Odysseus'un dedesidir. Odysssea destanında bu bilgi şöyle verilir:

Anasının soylu babasıydı Autolykos,
Hırsızlıkta ve yalan yere yeminde üstüne yoktu,
Hermeias tanrının kendisi vermişti bu yetiyi ona,
Yaktığı kuzu ve oğlak butlarından hoşlanmıştı çok,
Hep yoldaş olurdu ona bu yüzden, isterdi iyiliğini.¹⁸⁸

Yine destanda anlatılana göre Odysseus'a ismini dedei Autolykos vermiş ve çocuk delikanlılık çağına gelince Parnesos'a yanıma gelsin onu armağanlarla sevindireyim demiştir. Odysseus'ta bu söz üzerine dedesini ziyarete gider. Autolykos ve oğulları onu

¹⁸⁵ Ö. Çapar, a.g.m.,s.313-314

¹⁸⁶ M.A. Dunham, *The History of Miletus, Down to the Anabasis of Alexander*, London: University of London Press,1915, s.58

¹⁸⁷ A.J.Graham, *Collected Papers on Greek Colonization*, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2001, s.126

¹⁸⁸ Homeros, *Odysssea*, çev. Azra Erhat, A.Kadir, TİBKY, 11. Basım,2015, İstanbul, XIX-395, s.333

çok iyi karşılarlar. Şölenler düzenlenir ve birlikte ava çıkılır. Av sırasında bir domuz tarafından yaralanan Odysseus'un yarası Autolykos ve oğulları tarafından iyileştirilir.¹⁸⁹

Autolykos'un Herakles'e güreş öğrettiği, çaldığı hayvan postlarını boyayıp onları tanınmaz hale getirdiği gibi bilgilere rastladık.¹⁹⁰ Çoğu kaynak bizi Autolykos'un kurnaz, işini iyi bile biri olduğu noktasında birleştirdi.

Biz burada efsanevi kuruculardan sayılan Amazonlardan da kısaca bahsetmek istiyoruz; Mitolojiye göre Amazonlar, Ares ile Harmonia ya da Aphrodite'nin kızları olarak kabul edilir. Bu savaşçı kadınlar ok ve yaydan başka labrys denilen iki ağızlı baltayı silah olarak kullanırlardı. Amazon adının kökeni ise şöyle açıklanır: A-mazon yani memesiz demektir. Bu ismin verilme sebebi ise bu kadınların yayı göğüslerine rahatça dayayabilmek için bir memelerini kesmelerinden ileri gelmekteymiş. Kadın egemen bir toplum olan Amazonların başında bir kraliçe bulunurdu. Erkekleri yanlarında köle ya da uşak olarak bulundurup onlardan çocuk sahibi olarak doğan erkek çocukları öldürüp kız çocuklarını yetiştirmek üzere yanlarına alırlardı. Anadolu'ya gelen Yunanlılar bu kadınları görünce çok şaşırılmış, onları anlatmaya doyamamışlardır. Bu şekilde Amazon kadınlar dilden dile dolaşarak efsanevi kahramanlara dönüşmüşlerdir.¹⁹¹ Birçok eserde karşımıza çıkan Amazonların var olup olmadıkları bugün bile tartışma konusudur.

Amazon efsanesi bugün pek çok kişinin ilgisini çeken konulardan biridir. Peki, bu efsane gerçekmiydi? Onlar erkek gibi savaşmalarıyla ünlü, çetin kadın savaşçılardır. Bu yüzden savaş tanrısı Ares'e taparlardı. Bunun yanında onların avcı bir topluluk olduklarını, avcılarının koruyucusu Artemis'e tapınmalarından anlıyoruz. Amazonlar ilk olarak Homeros'un İlyada'sında karşımıza çıkıyor.¹⁹²

Antik Grek ve Roma/Latin kaynaklarında Sinop'un doğusundaki "Themiskyra (Terme)" bölgesi başka bir deyişle Amisos'un (Samsun) doğusunda uzanan Thermodon (Terme) çayı ve dolayları Amazonların yaşadıkları alanlar olarak gösterilir.¹⁹³ Herodotos, Skythlerin onlara Oiorpata, yani Yunanca karşılığı "erkek öldürenler"

¹⁸⁹ Homeros, *Odysseia*, XIX-405-465, s.333-335

¹⁹⁰ A.Erhat,a.g.e., s.70

¹⁹¹ A.Erhat, a.g.e., s.32

¹⁹² Ahmet Ünal, *Amazonların Eski Anadolu Kökenleri Hakkında Yeni Kaynak ve Gözlemler*, Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Volume I, 2013,s.22

¹⁹³ M.Taner Tarhan, *Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler*, s.916

dediğini söyler. Amazonların erkekler gibi giyinip silahla ilgilendiklerinden, ata binip av ve yağma yapıp savaşa gittiklerinden söz eder.¹⁹⁴ Homeros'ta İlyada'da onların erkekler gibi güçlü kadınlar olduklarından bahseder.¹⁹⁵

Herodotos'un Amazonlarla ilgili verdiği bilgiler gerçekten ilginçtir. Şöyle ki; Yunanlılar Thermedon Savaşını kazandıktan sonra yakaladıkları Amazonları gemilere doldurur. Gemi açıldıktan sonra Amazonlar, erkeklerin üzerine atılıp onları öldürürler. Ancak Amazonlar gemi kullanmayı bilmediklerinden kendilerini rüzgârın komutasına bırakıp kıyıya çıkmayı beklerler. Dik Bayır denilen Palus- Maiotis'e yani İskit ülkesine gelirler. Burada hemen yağmacılık faaliyetlerine başlarlar. Başlarına ne geldiğini anlamayan İskitler şaşkındır. Kendilerine saldıranların giyim kuşamları, dilleri hep yabancıdır. Amazonları erkek sanan İskitler onlarla savaşa tutuşur. Bakarlar ki ölenler hep kadın, aralarında konuşup onları öldürmemeye karar verirler. Amazonların sayısı ne kadarsa oraya o kadar delikanlı gönderip yakınlarına kamp kuracaklardır. Amazonların davranışlarına karşı ılımlı davranıp onlardan çocuk sahibi olmak istiyorlardı. Delikanlılar her gün çıkıp onları inceliyor onlarında kendileri gibi at ve silahtan başka bir şey bilmediklerini, avcılık ve yağmacılıkla geçindiklerini görüyorlardı. İskitlerin kendilerine zararı olmadığını anlayan Amazonlarda onlara dokunmuyordu. Öğle vakti olunca Amazonlar birbirlerinden ayrılıp tabii ihtiyaçlarını karşılamak için uzaklaşıyorlardı. İskitlerde öyle yapmaya başladı. Delikanlılardan biri Amazon kadınlarından birine yanaştı. Kadında onu reddetmedi. Birbirlerinin dilinden anlamadıklarından Amazon kadın, işaretlerle yarın yanında bir arkadaşını daha getirmesini, kendisinin de yanında bir kız getireceğini anlattı. Delikanlı denileni yaptı ve bir arkadaşını getirdi. Amazonda yanında başka bir Amazonla beraber bekliyordu. Durumu gören diğer İskit gençleri de aynı şeyleri yaptı ve böylece iki karargâh birleşti. Beraber yaşamaya başladılar. Sonraları bu insanlara Sauromatlar dendi.¹⁹⁶

Amazonlar pek çok şehre isim vermiştir. Bunlardan biri de konumuz olan Sinope'dir. Bunun dışında Ephesus, Smyrna, Kyme ve Myrina gibi kentlerin de isimlerini Amazonlardan aldıkları söylenir.¹⁹⁷ Amazonlar ataları Tanais'in annesi

¹⁹⁴ Herodotos, a.g.e., IV-110, s..339-340

¹⁹⁵ Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat, A.Kadir, TİBKY, 4. Basım, 2016, İstanbul, III.189 , s.59, VI.186, s.125

¹⁹⁶ Herodotos, a.g.e., IV-110-116, s. 339-342

¹⁹⁷ Strabon, a.g.e.,s.31

Lysippe'ye dayanarak Sinope'yi isimlendirmişler ve burayı kurmuşlardır.¹⁹⁸ Ayrıca Kimmerlerin Sinope'yi ele geçirdiğinde atlı kavimler halinde savaşan kadınlarında savaşta var olduğu rivayet edilir. Bu savaşa katılan Kimmerli kadınların Amazonlar olduğu da bir başka iddiadır.¹⁹⁹ Teoslu Andron Sinop adının Sanape adında bir Amazon kraliçesinden geldiğini öne sürer. Bu kraliçe Pontus kralı ile evlenerek Sinop sarayında yaşar. Sanape adının yerel dilde sağlam içen anlamına geldiği anlatılarak şehrin böyle anılmaya başladığı rivayet edilir. Sanape'de şaraba aşırı düşkünlüğüyle bilinen bir Amazon kraliçesidir.²⁰⁰

4.6. PERSLERİN SİNOP VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ

Persler bugünkü Fars eyaletine karşıt olan bölgede oturuyorlardı. Başlarında Akheimenid sülalesinden krallar bulunurdu. Sülalenin 5. Kralı II. Kyros (M.Ö.559-529) vasalı bulunduğu Med Kralı Artiyages'e karşı isyan etti ve Med Krallığını ortadan kaldırdı. Böylece İran yaylasından Anadolu'da Kızılıрмаğa kadar uzanan sahada Pers İmparatorluğunu kurdu. Doğuda gittikçe güçlenen bir devletin varlığı Lidya, Babil, Mısır gibi güçlü devletleri rahatsız etmiş, aralarında Perslere karşı ittifak yapma gereksinimi doğurmuştur.²⁰¹ Lidya Kralı Kroisos'un beklemediği bir anda harekete geçen Kyros, Pteria (Boğazköy) şehrini zapt etti. Sardes'i ele geçirdi ve Lidya krallığının sonunu getirdi. Kroisos, Kyros'un esiri olmuş, Lidya toprakları Perslere bağlı satraplık haline gelmişti.²⁰²

Kroisos ve Kyros'un ordularının ilk çarpıştığı yer olan Pteira ile ilgili Herodotos; "bölgenin en sağlam yeridir, aşağı yukarı Karadeniz'in tanınmış kentlerinden Sinop yöresine düşer." der. Kroisos Pteria'yı, Suriyelilerden almıştı. Onları yurtlarından atıp halkını köleleştirmişti.²⁰³ Ancak Kyros, Kroisos'u Pteria'da durduracaktı

Herodotos; " Halys ırmağının beri yakasındaki ulusların, Kilikia ve Lykia'dan gayri hepsi boyun eğmiş, Kroisos'un egemenliğini tanımışlardır. Bunlar; Lydialılar, Phrygialılar, Mysialılar, Mariandynler, Khalybler, Paphlagonialılar, Thraklar, Thynler,

¹⁹⁸ A.Ünal, *Amazonların Eski Anadolu Kökenleri Hakkında Yeni Kaynak ve Gözlemler*, s.24

¹⁹⁹ M.A. Işın, *Sinop*, s.8

²⁰⁰ İsmail Deniz, *Amazon Sinop, Bir Sinop Monografisi*, Çatı Kitapları, İstanbul, 2012, s.12

²⁰¹ A.M.Mansel, a.g.e., s.265

²⁰² Ekrem Memiş, *Eski İran Tarihi (Medler, Persler, Partlar)*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2018, s.32-33

²⁰³ Herodotos, a.g.e., I.76, s.43-44

Bithynialılar ve Karlar, İonlar, Dorlar, Aiollar, Pamphyliyalılardı." der.²⁰⁴ Burda bizi ilgilendiren Paphlagonia bölgesinde bulunan Sinope'nin de Kroisos'un egemenliği altına girmiş olduğudur. Persler Kroisos'un hâkimiyetini sona erdirip, Lidya topraklarını ele geçirince Sinope hâkimiyeti de doğal olarak Perslere geçmiş oluyordu.

Kyros yönetimde kolaylık olsun diye Anadolu'yu satraplıklara ayırmıştır. Kyros, İskit seferi sırasında ölünce yerine Kambyzes (M.Ö.530-522) geçmiş, daha sonra "Büyük" lakaplı I. Dareios tahtın sahibi olmuştur. I. Dareios Kyros'un oluşturduğu satraplık sistemini yeniden düzenlemiş ve yeni bir vergi sistemi (nomos) meydana getirmiştir. Oluşturulan satraplıklardan toplanan vergilen devlet hazinesinin önemli bir gelir kaynağıydı. Her satrap hüküm sürdüğü toprakların adeta kralıydı.²⁰⁵ Dareios idaresi altındaki devletleri kademe kademe ayırarak vergilendiriyordu. Bu ayrımı bazen yakınlık dolayısıyla komşuluk bağıyla birleştirme, bazende ırklarına göre ayırma şeklinde yapıyordu. Sinope'nin de içinde bulunduğu Phrygia, Asya Trakları, Paphlagonia, Mariandyn, Suriye; 360 talant vergi ödüyor ve üçüncü hükümeti oluşturunuyordu.²⁰⁶

I. Dareios M.Ö. 513'te Bosporos'tan Avrupa kıtasına geçerek kuzeye doğru ilerledi. Amacı; Karadeniz'in kuzeyinden Sibiry'a'ya kadar olan coğrafyanın hâkimi olan İskitlere gözdağı vermek ve Yunanların Karadeniz ticaretini sekteye uğratıp ekonomik kayıp yaşatmaktı. Bu sefer sırasında Karadeniz kıyılarından Makedonya sınırına kadar yeni bir satraplık oluşturdu ve başına Daskyleion satrabı Megabazos'u getirdi.²⁰⁷ Dareios İskitya üzerine çıktığı seferde başarılı oldu diyemeyiz ancak gümüş ve doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin olan oluşturduğu yeni satraplıkla, ekonomik gücüne güç kattı diyebiliriz.²⁰⁸

İyonların Karadeniz kolonileriyle olan ticari akışı engellenmiş, ekonomisi daraltılmıştı. Ticaretin kontrolü Boğazlar yoluyla Perslerin eline geçmişti. Bu durum İyonya'da huzursuzluk yaratmış, Miletos halkı ayaklanmış, İonia ayaklanması (M.Ö. 500) gerçekleşmişti. Ancak gerekli desteği sağlayamayan Miletos büyük bir hezimete uğramış; ayaklanma Perslerin Miletos dışında Sisam ve Midilli adalarını da almasıyla

²⁰⁴ Herodotos, a.g.e., I.28, s.17

²⁰⁵ Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, 6.baskı,2004,İstanbul, s.74

²⁰⁶ Herodotos, a.g.e., III.89-90, s. 258-259

²⁰⁷ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.99

²⁰⁸ Ekrem Memiş, *Eski İran Tarihi*, s.44

sonuçlanmıştı.²⁰⁹ Sinope'nin Miletos'la olan ticari ilişkisi bu dönemde bozulmuş olmalıdır.

Pers-Yunan mücadelesi şiddetli bir şekilde sürerken M.Ö. 480'de Salamis Deniz Muharebesi gerçekleşmiştir. Bu savaşa 1200 gemi katılmıştır; bu gemilerin 80'i Karadeniz ve Çanakkale'deki Yunanlar tarafından verilmiştir. Bu 80 gemiyi verenler içerisinde Sinope'nin de olması muhtemeldir.²¹⁰

Plataia ve mykale savaşlarında Yunanlılar, savunan değil saldıran taraf olacaktı. Batı Anadolu Perslerden temizlenmiş, Mykale (Samsun) limanında Pers donanmaları ateşe verilmişti. (M.Ö. 479) Yunanlılar Perslere karşı tek bir vücut olup, Pers tehlikesini ortadan kaldırmak ve Yunanistan'da yapılan tahribatın öcünü almak için Attika Delos Birliğini kurdular. (M.Ö.478-477) Birliğin yaptığı ilk iş, Karadeniz ticaretini açmak için Trakya ve boğazlardaki Pers hâkimiyetini kırmak oldu. Kallias Barışı (M.Ö.449) ile de ele geçirilen üstünlük pekiştirilmiş, Marathon savaşlarıyla başlayan Pers -Yunan çekişmesi sona erdirilmişti.²¹¹

4.7. PERİKLES DÖNEMİ

M.Ö.461'den Peloponnesos Savaşı başlangıcına kadar uzanan sürece "Perikles Dönemi" denir.²¹² Perikles yetenekli olmasına rağmen halkın karşısına çıkma konusunda kaygılı ve isteksiz olduğundan başlarda politika ile ilgilenmeyerek askerlikle uğraştı. Ancak Aristides'in ölmesi, Themistokles'in sürgünde oluşu, Kimon'un seferlerden ötürü Yunanistan dışında olması onu liderliğe taşıdı.²¹³

Perikles'in konumuzla olan bağlantısı Karadeniz seferinden ileri gelmektedir. Bu seferin kesin tarihi bilinmemesine rağmen Atinalıların Byzantion ötesine ilk kez donanmalarını gönderdikleri seferin tarihinin M.Ö. 436/5 olması muhtemeldir.²¹⁴ Plutarkhos Perikles'in Karadeniz seferi ile ilgili şunları söyler: " Ayrıca büyük ve güzel

²⁰⁹ A.M.Mansel, a.g.e., s. 278-279

²¹⁰ D.M.Robinson, " Eski Sinop, (Beşinci Bap, Kara Günler ve Yeniden Canlanma)", çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz , sayı:21-22,1937, s.11

²¹¹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.103-107

²¹² A.M.Mansel, a.g.e., s.324

²¹³ Plutark, *Perikles-Fabius*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2011, VII, s.16-17

²¹⁴ Muzaffer Demir, *Perikles'in Karadeniz Seferi Üzerine Yeni Bir Yorum*, Belleten, Cilt LXV, sayı:243, 2001, s.530

donanımlı bir donanma ile Euxine Denizi'ne girerek orada Yunan kentleri için onların istedikleri yeni düzenlemeleri yaptı ve onlarla dostluk ilişkileri kurdu. Bu arada kralları ve bunların çevresindeki şefleri ile komşu Barbar halklara kuvvetlerinin büyüklüğünü ve diledikleri her yere yelken açmada ve bütün denizi denetim altına almada gösterdikleri eksiksiz güven duygusu ve yürekliliği sergiledi.²¹⁵

Perikles'in Karadeniz'e yönelmesi Atina'nın tabiatından da kaynaklanıyor olabilirdi. Çünkü Atina denizci bir millettir. Perikles Atina halkını memnun etmek için çeşitli şölenler, ziyafetler düzenletirdi. Bunların yanında her yıl denize 60 tekne gönderirdi. Bu sayede çok sayıda insan 8 ay boyunca aylıklarını alıyor, aynı zamanda denizcilik sanatını öğreniyordu.²¹⁶

Atinalıların Perikles öncesi Karadeniz'e koloni gönderdiğine dair herhangi bir delil yoktur. Perikles'in Karadeniz seferini gerçekleştirme amacı güç gösterisinde bulunma ve tanınma olabilir. Perslerin de Karadeniz'e ilgisinin zayıf olması, Perikles'i Karadeniz'e yöneltmiş olabilir.²¹⁷ A.M.Mansel'de Perikles'in Karadeniz seferini Atina'nın gerek Persler, gerek Peloponnesoslularla yaptıkları savaşlarda uğradıkları kayıpları telafi etmek için gerçekleştirdiğini söyler.²¹⁸

Plutark Sinop'a olan seferini şöyle anlatır: " Ayrıca sürgüne gönderilmiş Sinoplulara tiran Timesileos'a karşı onlara yardım etmek üzere Lamakhüs komutasında on üç savaş gemisi ve asker bıraktı. Tiran ve yandaşları kentten sürülünce, Perikles altı yüz Atinalı gönüllünün Sinop'a yelken açmaları ve orada daha önce tiranın ve yandaşlarının oturdukları evleri ve sürdükleri toprakları kendi aralarında paylaşarak Sinoplularla birlikte yerleşmelerine izin veren bir yasa çıkardı.²¹⁹

Pers istilası altında olan Karadeniz Yunan şehirlerine yardım seferleri düzenlemeye başlamıştı. M.Ö.470'de Aristides'in Sinop'a kadar gelmediği görülür. Ancak M.Ö. 444'den bir süre sonra Atina'nın parlak bir döneminde güç gösterisinde bulunmak isteyen Perikles Karadeniz'in Yunan şehirlerini zulümden kurtarmak ve Attika ile ticareti canlandırma bahanesiyle Sinop'a sefer düzenledi. Tiberius'u def etmek için

²¹⁵ Plutark, a.g.e., XX, s.37-38

²¹⁶ Plutark, a.g.e., XI, s.24

²¹⁷ M.Demir, a.g.m., s.533

²¹⁸ A.M.mansel, a.g.e., s.324

²¹⁹ Plutark, a.g.e., XX, s,38

Lamachus'u 13 gemi ile birlikte burada bıraktı. 600 Atinalı gönüllü muhacir baskıcı hükümdar ve tabaasının bıraktığı ev ve araziye yerleştirdi.²²⁰

Buradan Perikles'in Karadeniz seferine çıkarken Sinop'u ele geçirme gibi bir amacı olmadığı görülmektedir. Sinop'ta tiranı altüst edecek belli bir güç bırakıp kendisi geri dönmüştür. Burada gönüllü kalmak isteyen Atinalı vatandaşlara iskân hakkı verilmiştir. Muhtemelen yerleşim için gelen halk tiran ve destekçilerinden kalan ev ve toprağa yerleştirilmiş, Atinadaki yaşamlarından daha iyi şartlarda yaşama hakkı elde etmişlerdir. Perikles böylece meydana gelebilecek bir savaş durumunda Sinop'tan maddi ve siyasi destek sağlayabilecekti.²²¹

Perikles Karadeniz seferi sırasında buradaki bazı kabile ve şehirlerle dostane ilişkiler kurarak, daha sonra buralara Lamakhos'u vergi toplaması için göndermiş olmalıdır. Ancak Thukydides'in bahsettiğine göre Lamakhos pek başarılı olmuş gibi görünmüyor. Zaten Anabasis'ten de öğrendiğimiz üzere Sinop Karadeniz kıyılarında sözü geçen güçlü, boyun eğmez bir şehir olduğundan kolaylıkla vergi ödemeyi kabul etmemiş olmalıdır.²²² Düzeni sağlamak için bırakılan Lamakhos Sinop'ta hemen hiç kalmadı. M.Ö.424'te onu Ereğli'de kazaya uğrayan bir geminin kumandanı olarak görüyoruz.²²³ Thukydides'de Lamakhos'un M.Ö.424 yılında 10 gemi ile birlikte Karadeniz'e açıldığından söz eder.²²⁴

Perikles'in Sinope'ye olan seferinin planlı ve sistemli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu yapılan sefer güç gösterisinden öteye geçememiştir. Buraya yerleştirilen Atina gönüllüleriyle siyasi ve ekonomik fayda sağlanmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Ancak amaca ulaşıp ulaşılmadığı şimdilik bilinmemektedir.²²⁵

Perikles'in seferi sonrasında şehirde ticari bir canlanma görülmüştür. Bunu paraların işçiliğindeki incelikten anlayabiliriz.²²⁶ Ayrıca bu dönemde şehre gelen Atinalılarla birlikte şehir daha da güçlendi. Burada hüküm süren Milet geleneği baskınlığını

²²⁰ D.M.Robinson, a.g.m., sayı:21-22,1937, s.11

²²¹ M.Demir, a.g.m., s.535

²²² M.Demir, a.g.m., s.539

²²³ D.M.Robinson, a.g.m., sayı:21-22,1937, s.11-12

²²⁴ M.Demir, a.g.m., s.538

²²⁵ M.Demir, a.g.m., s.539

²²⁶ D.M.Robinson, a.g.m., sayı:21-22,1937, s.12

sürdürmeye devam etti. Şehrin başlıca tanrıları arasında İon Birliğinin koruyucusu Poseidon Heliconius ve Miletos'un baş tanrısı Apollo görülmeye başladı.²²⁷

M.Ö.431 yılında başlayıp yaklaşık 27 yıl süren Atina ile Sparta arasındaki Peloponnesos Savaşı Atina'nın aleyhinde sonuçlanmıştır. Bu savaşta Sinope'nin nasıl davrandığı hakkında bilgimiz yoktur.

4.8. ONBİNLER'İN DÖNÜŞÜ SIRASINDA

SİNOPE VE KOLONİLERİNİN DURUMU

Peloponnesos Savaşı sona erdiğinde II. Dareios ölmüş yerine oğlu II. Artakserkses geçmişti. Fakat Dareios'un karısı Parysatis, küçük oğlu Kyros'un kral olmasını istiyordu. Artakserkses tahta geçince oğlu Kyros'un öldürüleceğinden endişe duyan Parysatis, kraldan oğlunun Batı Anadolu'ya satrap olarak gönderilmesini rica etti. Bu durum işine geldiği için Artakserkses ricayı kabul etti. Ancak Kyros Batı Anadolu'da gücünü arttırdı ve tahtı almak için ordu toplamaya başladı.²²⁸

Sokrates'in öğrencisi olan Ksenophon; Pers prensi Kyros'un, abisi Artarkserkses'e karşı çıkacağı sefere katılır ve başlarından geçenleri gezi yazısı şeklinde okuyucuya aktarır. Eserde, Kyros'un abisine karşı yenilmesi üzerine ordusunda yer alan Helen birliğinin yurda dönüş hikâyesi anlatılmaktadır. Birliğin başkomutanı olan Ksenophon orduyu Anadolu içlerinden geçirirken güzergâh üstündeki yerler hakkında bilgiler verir. Halkların yaşayışları, giyim kuşam, gelenek görenek, din, yiyecek içecek kültürleri gibi pek çok alana değinmiştir. Anadolu'da geçen pek çok yer adlarına, köy, kasaba, şehir, dağ, dere, göl vb.adları da M.Ö.400 yıllarındaki şekliyle verildiği için Eskiçağ tarihi açısından önemli bir kaynaktır.²²⁹

Ksenophon Sinope'nin kolonilerinden şöyle bahseder:

Trapezous (Trabzon) için; "Bir Helen şehri olan Eukseinos Pontos kıyısındaki Trapezous, bir Sinope kolonisidir ve bu şehir Kolkhis ülkesinde bulunur."der. Ordu

²²⁷ David Magie, *Roman Rule In Asia Minor*, Volume I: Text, Princeton New Jersey, Princeton University Press,1950, s.183

²²⁸ O.Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.114

²²⁹Tuncer Gülensoy, *Ksenophon, Anabasis(On Binlerin Dönüşü)* ,Kültür Evreni, sayı:11, Ankara, 2012, s.8

burada 30 gün konaklamıştır. Trapezouslularla dost olunmuş ve konukseverlik armağanı olarak orduya; boğalar, arpa unu ve şarap vermişlerdir.²³⁰

Kerasous (Giresun) için; Trapezous'tan ayrılıp 3 gün yol gittikten sonra bir Helen şehrine, "Sinopelilerin Kolkhis bölgesinde, deniz kenarında kurdukları kolonileri Kerasous'a ulaştılar." der. Burada da 10 gün konakladılar.²³¹

Kotyora (Ordu) için; "Tibarenosların topraklarında kurulmuş bir Sinop kolonisi olan Helen şehri Kotyora'ya ulaştılar. Burada 45 gün kaldılar."²³²

Kotyora'nın talan edildiğini duyan Sinopeliler buraya elçi gönderdi. Çünkü burası Sinope'nin kolonisiydi ve halkı Sinope'ye vergi ödüyordu. Elçilerden Hekatonymos ordugâha gelip söz aldı: " Askerler, siz Hellenlerin barbarlar karşısındaki zaferini kutlamak ve birçok tehlike atlatıp sağ salim buraya gelebildiğiniz için duyduğumuz sevinci dile getirmek üzere Sinope şehri bizi yolladı. Hellen olduğumuz için siz Hellenlerin bize iyi davranacağınıza ve hiçbir kötülüğe uğramayacağımıza inanıyoruz. Çünkü biz de şimdiye kadar size zarar vermedik. Kotyora kolonimizdir. Bu ülkeyi barbarların elinden alarak şimdiki sahiplerine biz verdik. O yüzden bize tıpkı Kerasoslular ve Trapezouslular gibi belirli bir vergi ödüyorlar. Dolayısıyla bu insanlara kötülük yaptığınız zaman Sinope şehri bunu kendine yapılmış sayar. Yakın zamanlarda şehre zor kullanarak, girdiğinizi hatta bazılarınızın evlere yerleştiğini ve ihtiyaçlarını rıza almaksızın ve zorla bu bölgeden karşıladığınızı duyuyoruz. Bu hareketleri doğru bulmuyoruz ve eğer böyle davranmaya devam ederseniz, sizi durdurmak üzere Korylas'la Paphlagonlarla ve başka kimlerle kurabilirsek onlarla ittifak kurmak zorunda kalacağız."²³³

Ksenophon'da elçiye Trapezous'la dost olduklarını ancak Kotyoralılarla anlaşamadıklarından bahsetti. Kotyoralılarla anlaşamamalarının sebebi ise validen kaynaklı birtakım anlaşmazlıklardı. Durumu elçiye anlatıp, kendilerine karşı ittifak kurmayı düşünüyorlarsa gerekirse iki tarafla da savaşırız diyerek Sinopelilerin tehdidini bertaraf ettiler. Elçilerden biri çıkarak buraya savaş çıkarmaya değil dostluklarını göstermeye geldiklerini söyleyerek onları Sinope'ye davet etti. Kotyora'dakilere de

²³⁰ Ksenophon, *Anabasis-On Binlerin Dönüşü*, çev. Ari Çokona, TİBKY, 2.basım, 2017, İstanbul, 4.8.22, s.135

²³¹ Ksenophon, a.g.e., 5.3.2, 5.3.3, s.145

²³² Ksenophon, a.g.e., 5.5.3-5.5.5, s.152-153

²³³ Ksenophon, a.g.e., 5.5.7-5.5.13, s.153

onlara derhal yardım etmelerini emretti. Sonrasında Kotyoralılar Hellenlere dostluk armağanları yolladılar.²³⁴

Ertesi gün generaller orduyu topladılar ve Sinopelileri çağırarak yolculuk hakkında bilgi aldılar. Elçiler, karadan ilerleyecek olurlarsa Paphlagonların ülkesi verimli ovalar ve yüksek dağlarla çevriliydi. Ülkeye iki yanında boynuz benzeri iki zirve bulunan dar bir geçitten giriliyordu. Ayrıca yüz yirmi binden fazla askerden oluşan piyade birliğine sahipti Paphlagonia. Komutanları ülkenin gücüne son derece güveniyordu. Bunları aşmaları durumunda onları Thermedon(Terme Çayı), İris (Yeşilırmak), Halys (Kızılırmak), Parthenios Irmağı (Bartın Çayı) gibi aşılması güç nehirler karşılarına çıkacaktı. Hellenler yolculuğu denizden sürdürme kararı aldılar.²³⁵

Hellenler gemileriyle Paphlagonia'yı sol taraflarına alarak denize açıldılar. Bir sonraki gün Sinope şehri limanı Harmene (Aklıman) de demirlediler. Sinopeliler onlara dostluk armağanı olarak arpa unu ve şarap yolladılar. Ordu Harmene de 5 gün kaldı. Ksenophon Sinopelilerle ilgili; Paphlagonların ülkesinde yaşadıkları ve Miletos göçmeni oldukları bilgisini de verir.²³⁶

Sinopenin Trapezous, Kerasous, Kotyora gibi kolonilere sahip olması onun M.Ö.400'lerde güçlü bir devlet olduğunun göstergesidir. Sinope konum itibari ile komşusu Paphlagonların da iştahını kabartmaktadır. Ancak tehlike anında Sinopeliler düşmanla ittifak yapmayı göze almaktadırlar.

4.9. SATRAPLAR AYAKLANMASI

Korinthos Savaşı sırasında, Atina ile Perslerin arasının iyi olmadığı bir zamanda Spartalı komutan Antialkidas, Perslerle stratejik bir yakınlaşmada bulunmuştur. Sparta Pers yakınlaşması Atina'yı barışa zorlayacaktı. Nitekim de öyle oldu ve M.Ö. 386'da Antialkidas Barışı ya da Kral Barışı olarak adlandırılan antlaşmaya göre Anadolu'daki Yunanca konuşan ve Yunan kültürünün etkisi altında bulunan kentler Pers egemenliğine bırakıldı.²³⁷

Artaxerxes imzalanan barış anlaşmasıyla, Kyros'un isyan hareketinden bu yana zayıflayan merkezi yönetimin küllerinden doğmasını sağlayarak gövde gösterisinde

²³⁴ Ksenophon, a.g.e.,5.5.14-5.5.25, s.154-155

²³⁵ Ksenophon, a.g.e., 5.6.1-5.6.12., s.155-157

²³⁶ Ksenophon, a.g.e., 6.1.14-6.1.16, s.175

²³⁷ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 117

bulunmuştur. Ancak M.Ö.401 ile 335 arasındaki dönem yönetimden hoşnut olmayan, bağımsızlık isteyen satrapların başkaldırılarının sık yaşandığı bir dönemdi. Bizim konumuzla alakalı olan ayaklanma, tarihte "Büyük Satraplar Ayaklanması" olarak bilinen ve aslen Karia'lı olan Kappadokia satrapı Datames'in başını çektiği ayaklanmadır. Giderek büyüyen isyana diğer satraplarda destek vermişlerdi.²³⁸

Batısında Kızılırmak, doğusunda Fırat, güneyinde Toroslar ve kuzeyinde Karadeniz'in uzandığı bölgeye Kappadokia denirdi. Kappadokia, Perslerin büyük bir satraplığı durumundaydı. Ancak Pers satrapı Datames, Pers yönetiminin zayıfladığı anlarda sık sık bağımsızlık ve başkaldırı hareketlerinde bulunuyordu.²³⁹ Kendi hâkimiyet bölgesini genişletmek adına Kapadokya'dan Paphlagonia'ya geçti. Buranın büyük bir kısmını zaptedip Sinop'u da hâkimiyet alanına kattı. Datames Sinope'yi alırken hileye başvurdu. Uzaktaki bir şehre saldırıcağı gibi görünüp Sinoplulardan gemi yapımı için makinist ve mühendisler aldı. Ancak gemi yapımı bitince Sinope'ye karadan ve denizden saldırarak şehri zaptetti. Bu durumdan haberdar olan Artaxerxes, Datames'e çekilmesini emretti.²⁴⁰

Sinop'tan çekilmesine rağmen 2.kez tekrar Amisos'ta dâhil olmak üzere Paphlagonia'nın büyük bir kısmını zaptetti. Böylece Sinop şehrini de tekrar ele geçirmiş oldu. Datames'in M.Ö.362'de öldüğü bilindiğinden Sinope'ye ilk seferi M.Ö.370 yılı ile 362 yılları arasında bir tarihte olmalıdır.²⁴¹

Sinope gümüş sikkeleri içinde ismine ilk rastlanan Datames'tir. Sikkenin ön yüzünde Nymphe Sinope, arka yüzünde ise yunus balığı üzerinde deniz kartalı betimlemesi ve "ΔATAMA", "ΔATAM" YA DA "ΔATA" şeklinde satrapın isimleri yazılıdır. Darpların arka yüzünde yer alan memur isimleri de sikkelerin Grekli ustalarca basıldığına göstergesidir.²⁴²

Sonuç olarak Datames'in başını çektiği ve birçok Anadolu halkının katıldığı isyanda, satrap Orontes'in taraf değiştirmesi ile güç ibresi Perslerden yana çevrilince isyan son

²³⁸ Oğuz Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim Yayınları, 1.baskı 2007, İstanbul, s.94

²³⁹ Bekir Başoğlu, a.g.e., s.23

²⁴⁰ D.M.Robinson, *Eski Sinop (Altıncı bab-İran İdaresi Altında Sinop)*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:23,1937,s.5-6

²⁴¹ D.M.Robinson, a.g.m.,sayı:23, s.6

²⁴² Vedat Keleş, *Sikkeler Işığında Sinope'de Pers Etkisi*, Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ege Yayınları, 2006, s.103

bulmuştur.(M.Ö.360) İsyân Datames'in ölmesine ve Pers hazinesinin büyük kısmının harcanmasına sebep olmuştur.²⁴³

4.10 BÜYÜK İSKENDER DÖNEMİNDE SİNOPE VE ÇEVRESİ

M.Ö.356 yılında dünyaya gelen İskender, küçük yaştan itibaren kendini birçok konuda yetiştirmiş, olağanüstü yetenekli bir prensti. Babası Filip'in 336'da ölmesi üzerine ordu toplantısında kral ilan edildi.

M.Ö. 334 yılında İskender Anadolu'ya sefere çıktı. Amacı: Batı Anadolu'daki Yunanca konuşan ya da Yunan nüfusu altında bulunan kentleri Pers boyunduruğundan kurtarmaktı. İskender Granikos ırmağı (Biga Çayı) kıyısında yapılan savaşı kazanarak Perslere karşı ilk zaferi tattı.²⁴⁴ Sonraki hedefi Sardis idi. Burada İskenderi karşılayan Mithrines, kentin teslim olacağını söyledi. İskender'de Lydialılara ülkelerinde geleneklerini sürdürmelerine izin verdi.²⁴⁵ Efesus, Miletos, Halikarnassos gibi Ege'deki birçok kentte kontrolü sağlayıp, Akdeniz'de Pisidia, Pamphylia gibi kentlere yönelip üstünlüğünü kabul ettirdi. Buradan İç Anadolu bölgesine Frigya Gordion'a ulaşp, Ankyra'ya geçti.²⁴⁶ Daha sonra Paphlagonialıları ve Kappadokialıları yenip ilerlerken kendine en büyük zorlukları çıkarması beklenen Dareios'un komutanlarından Memnon'un öldüğünü öğrendi.²⁴⁷

İskender'in Paphlagonia'ya ulaşmasını Arrian Şöyle anlatır: "Ertesi gün Galatya'da Ankyra'ya doğru yola çıktı. Orada Paphlagonialıların onunla dostluk ilişkileri içinde olma dileklerini ileten elçi ile karşılaştı. Bunlar halklarının ona boyun eğdiğini bildirdiler ve ondan askerleri ile topraklarından geçmemesini istediler. İskender yanıt olarak onlara buyruklarını Frigya valisi Kalas'tan almalarını söyledi. Kendisi daha sonra Kappadokia'ya doğru yola çıktı ve orada Halys ırmağı tarafından sınırlanan tüm toprak ve ayrıca batısında ve kuzeyinde kalan büyük bir alan egemenliğini kabul etti."²⁴⁸

Böylece Paphlagonia yerli beylerin yönetimine bırakıldı. Bu beylere, Phrygia ve Helespontos valiliği yetkileri verildi. Pontus kıyılarındaki Yunan kentleri İskender tarafından kurtarılmayı umut ediyorlardı. Bununla beraber Sinope'de Pers taraftarları

²⁴³ O.Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s.94

²⁴⁴ O.Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s-103-106

²⁴⁵ Arrian, *İskenderin Seferleri*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2006, I.17, s.29

²⁴⁶ Arrian, a.g.e., I.17. s.29, II.4, s.46

²⁴⁷ Plutarkhos, *Paralel Hayatlar, İskender-Sezar*, çev. İo Çokona, TİBKY, II. Basım, 2017, İstanbul, s.20

²⁴⁸ Arrian, a.g.e., II.4, s.47

hala mevcuttu. Ancak İskender Pontus kıyılarına yönelip asıl önemli girişimlerini sonraya bırakmak istemiyordu. Bu yüzden yönünü Paphlagonia yerine Akdeniz'e çevirdi.²⁴⁹

Perslerle yapılan Issos Savaşı'nda da (M.Ö.333) kazanan İskender'in askerleri Mısır kapılarına kadar dayandı.(M.Ö.332) Mısır'ı yeniden teşkilatlandırıp, idaresini eline geçirince yeniden Dareios üzerine yürüdü. M.Ö. 331 yılında Gavgamela'da yapılan savaşı yeniden kazanıp Dareios'un firar etmesine yol açtı. Böylece Asya Kralı ilan edilen İskender tüm Makedonya'yı ele geçirdi.²⁵⁰

İskender ilerlemesini sürdürüp Hyrkania'da bir kent olan Zadrakarta'ya(Asterabad) kadar geldi. Burada kontrolü sağlayıp Mardia'ya doğru yürürken yolda Sinop'lu elçilerle karşılaştı. Arrian bu olayı şöyle anlatır: " Mardia'ya sefere başladığı noktaya geri döndüğünde İskender Yunanlı paralı askerlerin oraya ulaşmış olduklarını öğrendi. Yanlarında Yunanistan'dan Dareios'a elçiler olarak yola çıkmış olan Atinalı Dropidas ve Spartalı Kallistratidas, Pausippos, Monimos ve Onomas da vardı. İskender hepsini tutukladı. Sinop'tan elçiler bırakıldılar, çünkü Sinop Korinth Ligasının bir üyesi değildi ve Pers uyrukları olarak kendi krallarına elçiler göndermeleri son derece normaldi.²⁵¹

Sinop'ta Pers egemenliği sürse de buradaki Yunanlılar her zaman İran idaresine karşı ayaklanmaya hazırlardı. Sinopeliler kendi şehirlerinden 1500 mil uzaklıkta bulunan İran sarayına geldiler ancak Dareios'a gelen elçiler karşılarında İskenderi buldular. İskender, Dara'ya gelmiş olan Lacedomonialı elçilere yaptığı gibi Sinoplu elçilere zarar vermedi. Çünkü onlar İskendere karşı gelen Yunan birliğinde olmadıklarından İran sarayına elçi göndermelerinde bir sakınca yoktu.²⁵²

İskender'in bu tutumu 5 gerçeği bize gösterir:

1. Sinop'ta Yunan unsurunun önemi büyüktür. Çünkü karşılaşılan elçiler İranlı değil Yunanlı idi.
2. Sinopeliler (Grekler) Dareios'a elçi gönderecek kadar sadık idiler.

²⁴⁹ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, Dharma Yayınları,2007, İstanbul, s. 234-235

²⁵⁰ A.M.Mansel, a.g.e., s.458-464

²⁵¹ Arrian, a.g.e.,III.24, s.99

²⁵² D.M.Robinson, a.g.m., sayı:23, s.6

3. Sinopeli Grekler İran idaresini baskı ile değil, isteyerek, dostane şekilde kabul etmişlerdi.
4. Sinopeli elçilere gösterilen ılımlı tavrın nedeni: Sinopelilerin hiçbir zaman İskender'in aleyhine olan Yunan birleşiminde aktif rol oynamamalarıydı.
5. Sinopeliler Ege Yunanlılarının meselelerine karışmamış tarafsız tutum sergilemişlerdi.²⁵³

İskender'in Sinopeli elçilere karşı tutumu onun adalet terazisinin bir yansıması mıydı? Bağımsızlıklarına düşkün Sinopelilerin Dareios'a elçi göndermeleri sadakat göstergesi miydi? Yoksa Sinopelilerin olası bir savaşta kendilerini koruma altına alma çabaları mıydı? Bu soruları şuan için yanıtızsız bırakıyoruz.

İskender M.Ö. 323'te Babylon'da 33 yaşında hayatını kaybetti. Geriye varissiz koca bir imparatorluk bırakmıştı

4.10.1 İskender'in Ardılları (Diodokhoslar) Dönemi

İskender'in bir varisi olmadığı için ölümünden sonra yerine kimin geçeceği belirsizdi. İskender'e en yakın olan komutanlar arasında taht mücadelesi başladı. İskender'in karısı Roksane'den doğacak çocuk erkek olursa tahta geçecekti. Ancak çocuk doğana kadar imparatorluğun başına biri geçmesi gerekiyordu. Vekâlet edecek adaylar arasında adı en çok geçenler Perdikkas, Ptolemaios, Seleukos, Lysimakhos, Antipatros, Krateros, Antigonos idi.²⁵⁴

Devletin başına geçici olarak Perdikkas atandı. İmparatorluk toprakları diğer komutanlar arasında paylaştırıldı. Krateros ve Antipatros Makedonya ve Yunanistan'ı; Antigonos Büyük Phrygia, Lykia ve Pamphylia'yı; Leonnatos, Hellespontos Phrygiasını; Menandros, Lydia'yı; Lysimakhos, Trakya'yı; Philotas, Kilikia'yı, Laomedon, Syria'yı; Eumenes, Kappadokia ve Paphlagonia'yı; Ptolemaios, Mısır'ı aldı.²⁵⁵

²⁵³ D.M.Robinson, a.g.m. sayı:23, s.7

²⁵⁴ O.Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.139-140

²⁵⁵ O.Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s.132

Bu paylaşımdan Eumenes Kappadokia'yı, Paphlagonia'yı ve Pontos Denizinde Trapezus'a kadar uzanmış sahil kesimini aldı. Ancak bu bölge Makedonya hâkimiyetinde değildi; burada Ariarathes hüküm sürüyordu. Dolayısıyla buranın alınıp Eumenes'e verilmesi gerekiyordu. Perdikkas, Leonnatos ve Antigonos'u Eumenes'e yardım edip satrap ilan etmeleri için görevlendirdi. Ancak Leonnatos seferde olduğundan ve Antigonos'un da büyük planları olmasından dolayı verilen emre itaat etmediler. Eumenes Perdikkas'ın güvenini kazanmıştı. Böylece Perdikkas beraberindeki büyük bir orduyla bölgeye girdi ve Ariarathes'i esir edip burada Eumenes'i satrap ilan etti.²⁵⁶

Diadokhlar arasında mücadeleler başlamıştı. Perdikkas M.Ö. 321'de Mısır'a Ptolemaios üzerine yürüdü ancak Seleukos'unda içinde bulunduğu askerler tarafından öldürüldü.²⁵⁷ Bu sırada Eumenes, Krateros'u öldürüp okları üzerine çekmişti. Makedonlar bu haber üzerine Eumenes'i ölüme mahkûm ettiler.²⁵⁸ M.Ö.321'de Orontes (Asi) nehri üzerinde Tripalaradeisos'ta devlete yeni bir düzen vermek adına bir toplantı yapıldı. Bu toplantı da Antipatros'a devlet yönetimi, Antigonos'a orduların komutanlığı, Ptolemaios'a Mısır ve Güney Suriye İdaresi, Seleukos'a Babil valiliği, Kassandros'a süvari kuvvetlerinin şefliği verildi.²⁵⁹

Antigonos ile Eumenes arasında uzun süren mücadelenin galibi Antigonos olmuş Eumenes öldürülmüştü.²⁶⁰ Antigonos bu zaferden sonra Anadolu'da kral gibi saltanat sürmeye ve İskender'in kurduğu devleti bir bütün olarak ele geçirmeye koyuldu. Antigonos'un bu fikri diğer generallerin çıkarlarına ters düşüyordu. M.Ö. 315- 301 arası dönemde uzun bir mücadeleye giriştiler. M.Ö.311 yılında bir barış antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya göre; İskender'in oğlu tahta çıkıncaya kadar Kassandros saltanat naibi ve Avrupa'da komutan olarak tanınıyordu. Ptolemaios Mısır'da, Lisimahos Trakya'da, Antigonos ise tüm Asya'da hüküm sürecek, Yunan şehirleri bağımsızlıklarına tekrar kavuşacaklardı.²⁶¹ Seleukos yapılan antlaşmanın dışında kalmasına rağmen Suriye, Fenike ve Karia'yı almıştı.

²⁵⁶ Plutarkhos, *Bioi Paralleloi; Eumenes- Synkrisis*, çev: Sevgi Sarıkaya, Libri II, 2016, s.187

²⁵⁷ O.Tekin, *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*, s.142

²⁵⁸ Plutarkhos, *Eumenes- Synkrisis*, s.195-197

²⁵⁹ A.M.Mansel, a.g.e., s.479

²⁶⁰ Plutarkhos, *Eumenes- Synkrisis*, s.219

²⁶¹ A.M.Mansel, a.g.e., s.480-481

İmparator vekili Kassandros, M.Ö.311'de İskender'in oğlu ve karısı Roxane'yi öldürüp imparatorluğun başına geçmeyi planlamıştı. Varisin ortadan kaldırılması diodokhlar arasındaki mücadelenin daha da kızışmasına neden olmuştu. Antigonos ve oğlu Demetrios'a karşı, Ptolemaios, Kassandros, Lysimakhos ve Seleukos koalisyon kurmuştu. Sonunda Phrygia'nın batısında İpsos'ta yapılan savaşta koalisyon galip gelmiş, Antigonos ölmüş, Demetrios ise kaçmıştı. (M.Ö.301) ²⁶²

İpsos Savaşı'ndan sonra yeniden toprak paylaşımına girildi. Ancak bu paylaşım Seleukos'un hoşuna gitmemişti. Bu da diadokhlar arasında yeniden bir mücadele demektir. Lysimakhos ile Seleukos arasında Smyra'nın kuzeyinde Hermos vadisindeki Korou Pedion'da yapılan savaştan (M.Ö.281) Seleukos galip çıkmış, Lysimakhos öldürülmüştür. ²⁶³ Bu savaştan sonra Seleukos, Karadeniz kıyıları dışında bütün Anadolu'ya egemen olmuştur.

Anadolu'da Seleukos egemenliği devam ederken bunun yanında bazı küçük krallıklarda kuruldu. Bunlar Bergama (Pergamon), Bithynia, Pontos, Kappadokia krallıklarıdır. Aslında bu krallıklar daha önce kurulmuş tarih sahnesinde öne çıkmaları M.Ö. 3.yy dolaylarında olmuştur. ²⁶⁴

Biz bu krallıklar içinde Sinop tarihini yakından ilgilendiren Pontos devletini inceleyeceğiz.

4.11. PONTOS DEVLETİ ZAMANINDA SİNOPE VE ÇEVRESİ

Tarih boyunca çok sayıda yazılı kaynakta karşımıza çıkan Pontos²⁶⁵ ; "doğusu Kolkhis, batısı Halys (Kızılırmak), kuzeyi Eukseinos (Karadeniz) ve güneyi Armenia'yla sınırlandırılmış ülke olarak tanımlanır." ²⁶⁶

Diadokların mücadelesi sonrası, Antigonos'un İpsos'ta yenilmesinin ardından, İran asilzadelerinden Mitridat Ktistes tarafından Paphlagonia'da Olgassis boğazında küçük

²⁶² O.Tekin, *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*, s.143-147

²⁶³ O.Tekin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s.135

²⁶⁴ O.Tekin, *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*, s.144-148

²⁶⁵ Bknz Harita 3

²⁶⁶ Strabon ,a.g.e., s.363

Kimiata(Ilgaz) kasabasında kurulan ve İrys havzasına hâkim olan devlete Pontus Krallığı denilmekteydi. Bu krallığın hükümdarları da Mitridatlar olarak anılıyorlardı.²⁶⁷

I.Mithradates, bir pers soylusunun oğluydu. Baba ve oğul Mithradates, Antigonos'a hizmet ediyorlardı. Bir süre sonra Antigonos, baba ve oğulun sadakatinden şüphe duymuş ve onları öldürmeyi planlamıştır. Antigonos'un oğlu Demetrios, babasının planını genç Mithradates'e anlatınca, baba oğul kaçmayı başarmış ancak çok geçmeden baba Mithradates yakalanıp öldürülmüştür. Genç Mithradates, Paphlagonia'da izini kaybettirmiş, Antigonos'un ölümüyle Kimiata'da devletin temellerini atmıştır.²⁶⁸

I.Mithradates'in hâkimiyet alanı ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Ancak Karambis'e (Kerempe Burnu- Kastamonu) kadar ulaştığı tahmin edilmektedir. Muhtemelen Sinope bu sınırların içerisine dâhil değildi. Çünkü bu dönemde Paphlagonia'nın iç bölgelerinin batı kısmının yerel bir hükümdar tarafından idare ediliyor olması muhtemeldir.²⁶⁹

Heraklie Pontike ile I.Mithradates arasında Amastris kentinin kontrolü için anlaşmazlık yaşanmıştı. Bu dönemde Amastris'in kontrolü Eumenes'te idi.²⁷⁰ Eumenes'te kenti para karşılığı Herakleialılara vermektense, Mithradates'in oğlu Ariobarzanes'e hediye etti. Böylece Pontus Krallığı önemli bir limana sahip olmuş oluyordu.²⁷¹

Mithradates Ktistes'ten sonra tahta oğlu Ariobarzanes geçti.(M.Ö. 266/65ca- 250) onunla ilgili bildiklerimiz sınırlıdır. Önemli bir liman kenti olan Amisos'u topraklarına katarak krallığın sınırlarını genişletmiştir.²⁷²

Ariobarzanes'ten sonra yerine çocuk yaşta oğlu II. Mithradates (M.Ö.255-220) geçti. II. Mithradates Karadeniz kıyılarındaki Grek kolonileri üzerine seferler yaptı. Bu şehirler etrafı kalın surlarla çevrili, kuşatma anında uzun süre dayanabilecek kaynağa sahip ve arkalarında koruyucu devletleri olan şehirlerdi. Örneğin Rodos, bu şehirleri himaye ediyor aynı zamanda onlara yardımda bulunuyordu.²⁷³ M.Ö.220 yılında II.

²⁶⁷ Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark IV, II. Bölüm*, TTK basımevi, 2.baskı, 1987, Ankara, s.279

²⁶⁸ O.Tekin, *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*, s.157

²⁶⁹ Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, 2007, İstanbul, s.52-53

²⁷⁰ M.Arslan,a.g.e., s.55

²⁷¹ Memnon, *Herakleia Pontike Tarihi*, çev. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, 1.baskı,2007, İstanbul, s.31

²⁷² M.Arslan,a.g.e., s.58

²⁷³ Ş.Günaltay,a.g.e., s.292-293

Mithradates Sinope'ye saldırmıştır. Polybius bu durumla ilgili; Sinopelilerin Rodos'tan yardım istemek için elçi göndermelerini ve Rodos'un yaptığı yardımları tek tek sayar. Rodoslular 3 delege seçerek, Sinopelilerin ihtiyaçlarını karşılamak için onlara 140.000 drahmi verdiler. Delegelerde, 10.000 küp şarap, 300 talent hazır saç, 100 talent hazır yay kirişi, 1000 tam takım zırh, 3000 altın ve topçu askerleriyle birlikte 4 mancınık olarak yanlarında götürdüler. Bütün bunlar bize Sinopelilerin Mithradates karşısında kapılmış oldukları korkudan dolayı yapmış oldukları hazırlıkları gösterir. ²⁷⁴Rodos'un yardımı ve Sinope'nin cesur halkı tarafından müdafaa edilişi, şehrin II. Mithradates zamanında ele geçmesini engelledi. ²⁷⁵

Sinop her ne kadar yapılan saldırıyı gelen destek ve korunaklı konumu sayesinde atlatmış gibi görünse de durum tam olarak neticelenmiş değildi. Çünkü Pontus kralları buraya adeta keşif amaçlı gelmiş gibi buranın stratejik önemini kavramış, ileride imparatorluğun başkenti olmaya aday olarak görmüşlerdir. ²⁷⁶

II. Mithradates'in Sinop hücumundan önce Sinope hala Yunanistan ile çok yakın ilişki içerisindeydi. Bu dönemde Sinopelilerin Attica ölçüsünde ve üzerinde Athena'nın başı bulunan para baskmaları onların ticari münasebetlerinin bir göstergesiydi. ²⁷⁷

Sonuç olarak Sinope, II. Mithradates döneminde destekle de olsa Pontus Krallığına karşı koyabilecek kuvvette idi. Ancak bu yıllarda Anadolu'da bazı siyasi güçler belirmeye başlamışlardı. M.Ö.189 yılında Galat Krallığı kuruldu. ²⁷⁸Bu sırada tahtta III. Mithradates'in olması muhtemeldir. Onun krallık dönemiyle ilgili antik kaynaklarda herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Sakin, barış içinde seyreden bir dönem olduğu tahmin edilmektedir. ²⁷⁹

III. Mithradates'ten sonra tahta I.Pharnakes geçmiştir (M.Ö. ca 197-160). Hırslı kral, M.Ö. 188 de Bithynia Kralı I.Prusias ve Ortiagon komutasındaki Galatlarla birleşerek, Pergamon Kralı II. Eumenes'e karşı savaş açmıştı. Ancak bu savaşın galibi II. Eumenes

²⁷⁴ Polybius, *Historiai*, I-VI, translation by W.R.Paton, The Loeb Classical Library, Cambridge, Mass.- London, 1922, IV.56

²⁷⁵ Ş.Günaltay, a.g.e., 293

²⁷⁶ D.M.Robinson, *Eski Sinop, Yedinci Bab-Sinop ve Pontus Kralları*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:24, s.6

²⁷⁷ D.M.Robinson, *a.g.m*, sayı:24, s.5

²⁷⁸ Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Kalite Matbaası, Ankara, 1973, s.58

²⁷⁹ M.Arslan, a.g.e., s.62

olmuştur.²⁸⁰ M.Ö.183'te I.Pharnaces bu kez babasının kuşatıp alamadığı Sinope üzerine yürümüş ve burayı ele geçirmiştir. Şemseddin Günaltay'a göre burayı çarpışmadan almıştı.²⁸¹ Robinson'da konum itibari ile zaptı zor görünen bu şehrin ani baskın ya da hile ile alınmış olabileceğini söyler. Sinope zaptedilince ona bağlı olan koloniler Kotyora ve Cerasus'da ele geçirilip, Pharnaces tarafından kurulan Pharnacae kentine bu kolonilerin halkı yerleştirildi.²⁸²

Pharnakes, Sinop'tan sonra Karadeniz'de batıya doğru ilerlemesini sürdürdü. Paphlagonia içlerine doğru sokuldu. Karadeniz kentlerinin zaptı Rodos'u zarara uğratiyordu. Pharnakes M.Ö.179'da Roma'nın baskısı sonucu barış yapmak zorunda kaldı. Yapılan anlaşmaya göre Pont Kralı aldığı ganimetleri geri veriyor, garp tazminatı ödüyor ve bütün Paphlagonia'yı boşaltıyordu. Ancak bu anlaşmaya rağmen Pharnakes, Sinop'tan ve kolonilerinden elini çekmiyordu.²⁸³

Pharnakes, ülkesinin sınırlarını Karadeniz'de Amastris'ten Kerasos ve belki Trapezus'a kadar genişletmeyi başarmıştır. Krallığın başkentini de Amastris'ten Sinope'ye taşımıştır. Sinope'yi güzel yapılar ve tersanelerle donatmış, Pontos krallığının donanma üssü haline getirmiştir.²⁸⁴ Pontos kralları artık Sinope'ye gömülür olmuştur. Amasya'da kalenin altında Pontos kaya mezarları 5 adet olarak görünmektedir. Ancak 5. Mezarın tam olarak bitmediği göze çarpmaktadır. Bu mezar Pharnakes'in mezarı olmalıdır. Anlaşılan krallığın merkezi Sinope'ye nakledilince Amasya'daki mezar yarıda bırakılmıştır.²⁸⁵

Pharnakes Karadeniz'deki sahil kentlerinden sonra Kuzey Karadeniz sahasına yöneldi. Khersonesos, Odesses ve diğer Helen kolonileriyle müttefik olup, onları İskit akınlarına karşı korudu. Karşılıklı yapılan dostluk ve müttefiklik anlaşmasından sonra Pontos, Kuzey Karadeniz'de Helen kentlerinin koruyucusu ve hamisi ilan edildi.²⁸⁶

Pharnakes'ten sonra krallığın başına kardeşi Mithradates IV. Philopator geçmiştir. Mithradates Philopator, Karadeniz boylarının savunması için bir deniz kuvveti teşkil

²⁸⁰ M.Arslan,a.g.e., s.63

²⁸¹ Ş.Günaltay,a.g.e.,295

²⁸² D.M.Robinson, *a.g.m*, sayı:24, s.6

²⁸³ Ş.Günaltay,a.g.e.,295

²⁸⁴ M.Arslan,a.g.e., s.64

²⁸⁵ D.M.Robinson, *a.g.m*, sayı:24, s.7

²⁸⁶ M.Arslan,a.g.e., s.66

etti. Kara ordusunun kadrosunu genişletip başına Amisos'lu Dorilaos'u geçirdi.²⁸⁷ Bithynia Kralı II. Prusias Cynegus'a karşı savaşılan Pergamon Kralı II. Attalus Philadelphus'a destek kuvvet gönderip Roma ile barış sürecini başlatmıştır.²⁸⁸

Bu ilişkiler IV. Mithradates Philopator'dan sonra tahta geçen V.Mithradates Euergetes döneminde de sürdü. Pergamon kralı III. Attalos, krallık merkezi Pergamon ve toprakları hariç kendinin olan bütün toprakları Roma'ya bırakmıştı. Ancak III. Attalos'un gayri meşru oğlu olduğu iddia edilen III. Eumenes tahtta hak iddia etti. Böylece Roma, kendisine bağışlanan toprakları almak için birçok krallıktan yardım istedi. V.Mithradates'te bu krallar içerisindeydi. Roma hakkı olan toprakları savaş sonunda elde edince müttefik kuvvetlere bazı bölgeleri dağıttı. Büyük Phrygia ve Galatia'yı V.Mithradates'e verdi.²⁸⁹ V.Mithradates Kappadokia'yı denetimi altına almak için kızı Laodike'yi Kappadokia kralı VI. Ariarathes'le evlendirdi.²⁹⁰ Ayrıca Paphlagonia'nın son hükümdarı bıraktığı vasiyetnamede Mithradates'i kendisine varis olarak göstermişti. Anlaşılan Pontus Kralı V.Mithradates Paphlagonia'yı savaş yapmadan elde etmişti. Ancak Mithradates Euergetes'in genişleme siyaseti bir saray entrikası sonucu yarıda kalmıştı. V.Mithradates bir akşam Sinop'taki sarayında verdiği ziyafet esnasında kral dostları tarafından öldürüldü.²⁹¹ Böylece krallık karısı Laodike ve iki küçük oğluna kalmış oluyordu.

4.11.1. Mithradates Eupator

M.Ö.135'te, parlak bir kuyruklu yıldızın görüldüğü gece Pontos'un başkenti Sinope'de VI. Mithradates Eupator dünyaya gelmişti.²⁹² Eupator babası yaşarken sarayda iyi bir eğitim almıştı. Ok, yay ve ciritte ustalaşmıştı. Arkadaşları gibi o da Sinope kalesinde nöbetleşe muhafızlık yapıyordu.²⁹³

İktidar hırsı, Laodike'nin tahtı oğluna vermeyip öldürme planları kurmasına sebep oldu. Bu planları öğrenen Mithradates Eupator, Pontos Dağlarına kaçıp 9 yıl boyunca vahşi hayata alışıp, gücüne güç kattı. Her türlü zehre karşı vücudunu alıştırdı.

²⁸⁷ Ş.Günaltay, a.g.e., 296

²⁸⁸ Ö.Öztürk, a.g.e., s.352

²⁸⁹ M.Arslan, a.g.e., s. 68-69

²⁹⁰ Mehmet Özsaıt, *Anadolu'da Helenistik Dönem*, AUA, II. 1982, s.306-307

²⁹¹ Ş. Günaltay, a.g.e., 298-299

²⁹² Adrienne Mayor, *Mithradates*, çev. Gürkan Ergin, TİBKY, 2013, İstanbul, s.31

²⁹³ A.Mayor, a.g.e., s.57

İmparatorluğa hükmedecek olgunluğa erişince de Sinop surlarının önünde belirdi. Annesini hapsedtirip kardeşini öldürterek tahtı ele geçirdi.(M.Ö.111)

Kraliçe Laodike zamanında kendilerine bırakılan Phrygia bölgesi Roma'nın eline geçmişti. Bu durum Mithradates'in Roma'ya düşman olmasına yetti de arttı bile.²⁹⁴ Hırslı kral ilk olarak sınırları muhafaza etmek yerine genişletme politikasını benimsedi. Kuzey Karadeniz kıyısındaki Helen kolonileri; Khersonessos Krallığı ve Bosporos Krallığı, İskit tehlikesine karşı Eupator'dan yardım istiyorlardı. Eupator, komutanlarından Sinope'li Diophantos'u Khersonessos'a gönderdi. Diophantos orada ve Bosporos'ta başarılar elde etti. VI. Mithradates Eupator böylece Kırım ve çevresinde hâkimiyeti sağlamış oldu.

Anadolu'yu ele geçirmeyi kafasına koyan VI. Mithradates Sinope'den ayrılarak Bithynia, Kappadokia, Galatia, Paphlagonia gibi yerlerde kılık değiştirerek keşif gezileri yaptı. Şehirlerin savunmalarını inceledi.²⁹⁵ Bütün Pontos bölgesini, Kappadokia ve Kolkhis bölgelerini ele geçirdi.²⁹⁶ Bithynia Kralı III. Nikomedes ile anlaşarak Paphlagonia'yı istila ettiler. Bu istila haberini alan Roma, Sinope'ye elçiler yolladı. Eupator ise elçilere; kendisinin Pahlagonia'nın mirasçısı olduğunu, veraset hakkı bulunduğunu söyledi. Ayrıca tehditlere boyun eğmeyip Galatya'ya el koydu.²⁹⁷

Pontos devleti büyümesini sürdürürken Roma İmparatorluğunun doğu hudutlarında gerçekleşen bu olaylar başlangıçta Roma'nın pek dikkatini çekmemişti. Ancak Mithradates, yayılma siyasetini Bithynia'ya doğru genişletince, Roma heyeti başkanı M.Aquillius, Bithynia Kralı IV. Nikomedes'i Mithradates'e karşı savaşa teşvik ederek, M.Ö.88-85 yılları arasında gerçekleşen I.Mithradates Savaşını başlatmış oldu.²⁹⁸ Savaşın başlangıcında Eupator, IV. Nikomedes karşısında ezici bir üstünlük kazanmıştı. M.Aquillius'un boğazına altın akıtarak öldürtmüştü. Başkenti Sinope'yi oğluna bırakan Mithradates'in Yunanistan'a yönelmesiyle, Roma buraya komutan L.Cornelius Sulla'yı atadı. Mithradates Sulla karşısında 2 kez yenilgiye uğradı.²⁹⁹ Sulla ve Arkhelaos arasında geçen görüşmelerde Mithradates; Küçük Asya, Bithynia ve Paphlagonia'dan

²⁹⁴ M.Özsait.,a.g.e., s.307

²⁹⁵ Marcus Iulianus Iustinus, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, translation by J.S.Watson, Henry G.Bohn, London, 1853, XXXVII.3

²⁹⁶ M.Arslan,a.g.e., s.89

²⁹⁷ M.I. Iustinus, XXXVII.4

²⁹⁸ Sabahat Atlan, *Roma Tarihinin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri*, TTK, Ankara, 2014, s.147-150

²⁹⁹ M.Özsait.,a.g.e., s.307-309

çekilecek, Bithynia'yı Nikomedes'e, Kappadokia'yı Ariobarzanes'e geri verecek, Romalılara 2000 talent ödeyecek ve bunun yanında 70 bronz zırhlı gemi verecek. Sulla'da savaş öncesi Mithradates'in egemenliği altındaki toprakların kendisinde kalmasını garanti edecek ve onu Roma'nın müttefiki ilan edecekti.³⁰⁰

Mithradates saldırgan General Fimbria'dan da ağır darbeler aldıktan sonra Sulla'nın şartlarını kabul etmek zorunda kaldı. İkili arasında Dardanos Barışı imzalandı.(M.Ö.85) Böylece I.Mithradates Savaşı bitmiş oluyordu.³⁰¹

Dardanos Barışı Roma senatosu tarafından onaylanmamıştı. Sulla'ya karşı olan Fimbria taraftarlarından komutan Murena, savaşı yeniden başlatmak istiyordu.³⁰² M.Ö.83'te Murena, Kappadokia'ya girdi. Komana kentini ve oradaki tapınakları yağmaladı. Bunun üzerine Mithradates ona elçi yollayıp Dardanos Barışını hatırlattı. Ancak Murena elçilere Dardanos adlı bir anlaşmanın olmadığını söyledi. Mithradates, daha sonra Sulla'ya durumu bildirmek için bir kurul yolladı.³⁰³ Murena uyarılara aldırmadan Kızılıрмаğı geçip Pontos sahasına saldırdı. Savaşı hızlı bir şekilde neticelendirmek adına Sinop üzerine yürüdü. Mithradates onu büyük bir kuvvetle karşıladı ve Pontos'a galibiyeti getirdi. Böylece II. Mithradates Savaşı sonlanmış oldu.(M.Ö.81)³⁰⁴

M.Ö.74'te Kral IV. Nikomedes vasiyet olarak Roma'ya Bithynia topraklarını bırakmıştı. Fakat Nikomedes'in oğlu babasından kalan toprakları Roma'ya bırakmak istemiyordu. Bu sebeple Mithradates'ten yardım istemiş, III. Mithradates Savaşının fitilini ateşlemişti.³⁰⁵ Bu savaşta Roma'ya komutanlık eden L.Licinius Lucullus idi. Mithradates önceki savaşlardaki eksikliklerini tamamlayıp, donanma üssü Sinope'de tanrılara adaklar sunduktan sonra savaşı başlattı. Ordusunu 3 kısma ayırmıştı: Kappadokia, Galatia, Bithynia.³⁰⁶

Mithradates donanma komutanı Marcus Aurelius Cotta'yı Khalkedon'da ağır bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra Pontos donanması boğazlardan geçerek Ege'ye girmiş

³⁰⁰ Plutarkhos, *Sulla, The Parallel Lives*, translation by. B.Perrin, vol:IV, London, The Loeb Classical Library edition, 1916, XXII.5

³⁰¹ M.Arslan,a.g.e., s.231-245

³⁰² A.Mayor,a.g.e., s.261

³⁰³ M.Özsait, a.g.e., s.309

³⁰⁴ Ş.Günaltay,a.g.e., s.416-417

³⁰⁵ M.Özsait, a.g.e., s.310

³⁰⁶ M.Arslan,a.g.e., s.312-313

Kyzikos'a yönelmişti.³⁰⁷ Ancak Lucullus'un Pontos ordusunu sıkıştırması ve Kyzikosluların kentini kararlılıkla savunmaları sonucunda Mithradates kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Daha sonra Lucullus Paphlagonia üzerinden Pontos'a yöneldi. (M.Ö.72) Komuta merkezi Sinope'yi ele geçirip savaşı tamamen bitirmek istiyordu. Ordularının bir kısmını Amisos'a ve Themiskyra Kalesini zapt etmeye gönderdi. Ancak Amazonların şehri Themiskyra'da ciddi bir direnişle karşılaşan Lucullus geri çekilmek zorunda kaldı.³⁰⁸ Lucullus bu kez Kabeira (Niksar) üzerine yürüyüp, burayı ele geçirdi ve yağmaladı. Mithradates bu baskından Armenia'ya kaçarak kurtulmayı başardı. Lucullus tekrar Amisos'a yöneldi. Komutan Kallimakhos kentin düştüğünü anlayınca kaçarken kenti ateşe verdi. Lucullus Amisos'u kurtarmak istedi ancak ganimet hırsına düşen askerleri emirleri yerine getirmediler. Daha sonra Lucullus kenti tekrar ayağa kaldırmak için uğraştı.³⁰⁹

M.Ö.70 baharında da Herakleia kenti düşmüş ve Roma'ya teslim olmuştu. Teion ve Amastris kentleri de ele geçirilip Paphlagonia sahillerinde Roma hâkimiyeti sağlanmış oldu. Romalıları karşı Sinope ve Amaseia direnişlerini sürdürüyorlardı.

Lucullus M.Ö.70 yılı ilkbahar ve yaz ayları boyunca Sinope'ye karadan ve denizden defalarca saldırı düzenledi. Ancak Lucullus'un kuvvetleri her seferinde Sinopeliler tarafından geri püskürtüldüler.³¹⁰ Sinope Strabon'un da dediği gibi çevresi dik kıyılarla çevrili olduğundan kıyılara erişim zordur. Kent surlarla güçlendirilmiştir.³¹¹ Güçlü bir deniz filosuna sahiptir. Ayrıca kent satrap Leonippos³¹² ve Hadım Kleokhares komutasındaki Pontos kralı garnizonu ile korsan Seleukos³¹³ komutasındaki 10.000 Kilikialı korsan tarafından korunuyordu. Erzak ihtiyacı da Mithradates'in oğlu, Kimmeria Bosporos Kralı Makhares'ten parayla satın alarak sağlıyorlardı.³¹⁴

³⁰⁷ S.Atlan, a.g.e., s. 167-168

³⁰⁸ A. Mayor, a.g.e., s.307-318

³⁰⁹ Plutarkhos, *Hayatlar, Kimon-Lucullus*, çev.Ayşen Sina, Hel yayıncılık, 2013, Ankara , XVII-XX

³¹⁰ M.Arslan,a.g.e., s.384

³¹¹ Strabon, a.g.e., XII.3-11

³¹² Leonippos: Büyük ihtimalle Mithradates'in İ.Ö.88'de Küçük Asya'yı ele geçirdiğinde Karia Bölgesine atadığı satrap olmalıdır. (M.Arslan, a.g.e., s.384)

³¹³ Seleukos: Kyzikos kuşatmasının ardından Mithradates krallığa geri dönerken Pontos Euksenos girişinde yakalandığı fırtınada kralın hayatını kurtararak önce Herakleia'ya sonra Sinope'ye dönmesini sağlayan korsandır. (Memnon,a.g.e.,LIII.1)

³¹⁴ M.Arslan,a.g.e., s.384

Mithradates'in kenti emanet ettiği satrap Leonippos ile Kleokhares kente ihanet etmek üzere Lucullus'a haber yolladılar. Bu haberi alan Seleukos, yapılan ihaneti mecliste açıkladı. Ancak Leonippos halk tarafından dürüst bir kişi olarak bilindiğinden, halk bu suçlamalara inanmadı. Halkın Leonippos'a olan desteği suç ortağı Kleokhares'i korkutmuş olmalı ki, o ve yandaşları, Leonippos'un ölümüne sebep oldular. Halk bu şüpheli ölüm karşısında daha da hiddetlendi. Bu sırada Kleokhares ve yandaşları yönetimi ele geçirmişlerdi.

Bu dönemde Romalı amiral Censorinus, Bosporos'tan Roma kampına tahıl taşıyorken Sinope yakınlarından geçti. Bunu gören Kleokhares ve Seleukos, Roma amiralinin gemilerine saldırıp, mallarına el koydular. Kendilerine güvenleri iyice gelen Kleokhares ve çevresindekiler kentin yönetiminde daha da zalimleşip kent halkına zor zamanlar yaşattılar. Bunlar yaşanırken Kleokhares ile Seleukos arasında anlaşmazlık baş gösterdi. Kleokhares savaşa devam etmek, Seleukos ise bütün Sinopelileri öldürüp kenti Romalılara büyük bir mükafaat karşılığı verme fikrini savunuyordu. İkili kendi aralarında bir anlaşmaya varamadı ve kentin zenginliklerini Mithradates'in oğlu Makhares'e gönderdiler.³¹⁵ Bunun üzerine Lucullus Sinope'yi kuşattı. Makhares Lucullus'la anlaşmak üzere kendisine elçiler yolladı. Lucullus elçileri kabul edip Makhares'ten erzak yardımını kesmesini istedi. Makhares bu anlaşmaya uyup babasına göndereceği erzağı Lucullus'a hediye etti. Anlaşmayı duyan Kleokhares ve çevresindekiler artık kente dair bütün umutlarını yitirince Sinope'den alabildikleri ganimeti gemilerine yükleyip, kenti askerlerine yağmalatıp, geride kalanları ateşe vererek Pontos'un iç kısımlarına kaçtılar.³¹⁶

Plutarkhos bu olayı şöyle anlatır: Lucullus, Sinope'yi kuşattı. Kuşatma anında Kilikialılar çok sayıda Sinopeliyi öldürüp kenti ateşe vererek gece olunca da kaçtılar. Lucullus'ta kente gelip, burada kalan Kilikialıların 8 binini öldürüp kent sakinlerine evlerini geri verdi.³¹⁷

Lucullus rüyasında bir adamın yanında durup ona: "Biraz yaklaş ey Lucullus, seninle görüşmek isteyen Autolykos geldi!" dediğini gördü. Bu rüyadan uyanınca o gün Sinope'yi aldı ve kaçmakta olan Kilikialıları takip ederken Kilikialıların kaçarken

³¹⁵ Memnon, a.g.e., LIII.1-5.

³¹⁶ Memnon, a.g.e., LIV.1-2

³¹⁷ Plutarkhos, Lucullus, XXIII.2-3

gemiye yükleyemedikleri bir heykelin durduğunu gördü. Bu heykeli Büyük İskender'in çağdaşı Olynthoslu heykeltıraş Sthenis yapmıştı. Bu esnada biri Lucullus'a bu heykelin Sinope'nin kurucusu Autolykos olduğunu söyledi.³¹⁸

Strabon, Lucullus'un Sinope'ye zarar vermediğini, kentin dokusuna zarar gelmemesi için uğraştığını belirtir. Ancak Roma'ya dönerken yanında Billarous'un küresini ve burada bir tanrı gibi kabul gören Autolykos'un heykelini götürdüğünü söyler.³¹⁹

Mithradates'in sarayından alınan önemli bir ganimet olarak Strabon'da belirtilen Billarous küresinin ünlü bir icat olduğu düşünülmektedir. Çünkü Mithradates, teknolojiye meraklı, değerli gördüğü şeyleri toplayan biriydi. İtalyan tarihçi Attilio Mastrocinque Billarous'un küresinin dünyanın ilk bilgisayarı kabul edilen, 1901'de Antikythera Adası açıklarında bir Roma batığında bulunan gizemli alet Antikithera düzeneği olduğunu iddia etmişti. Bulunan gemi III. Mithradates Savaşında elde edilen ganimetlerle doludur. Mermer ve bronz heykeller, takılar, sikkeler, süslü bir bronz taht çıkarılan ganimetler arasındadır. Belki de bu ganimetler Sinope'den yağmalanmıştı. Eğer öyleyse, üzerindeki yazıttan gökcisimlerinin hareketlerini ölçtüğü anlaşılan bu alet bize Mithradates'in teknolojiyle ne denli iç içe olduğu bilgisini verir.³²⁰

Sinope zapt edildikten sonra Lucullus, Amisos ve Herakleia Pontike'de yaşanan olayların tekrarlanmaması için önlemler aldı. Kenti korudu ve kentte çıkarılan yangının söndürülmesini emretti. Kenti özgür kılıp vatandaşlara evlerini ve mallarını geri verdi. Sinope'nin yağmadan geri kalan zenginliklerini korudu.³²¹Bütün bunlar bize başkentini düşüp Roma'nın azılı düşmanının yenildiğini göstermektedir.

M.Ö.69 yılı ilkbaharında Lucullus, Armenia'ya sığınmış olan Mithradates'in kendisine teslim edilmesi için Tigranes ile temasa geçmiş olumsuz sonuç alınca da Armenia'ya ilerlemiştir. Başkent Tigranokerta yağmalanmış ve Roma kuvvetleri Mithradates ve Tigranes'i yenilgiye uğratmıştır. Lucullus daha kuzeye ilerlemek isteyince yorulan ordusu artık gitmek istememiş Lucullus'ta rotasını Mezopotamya'ya çevirmiştir.³²²

³¹⁸ Plutarkhos, Lucullus, XXIII.4

³¹⁹ Strabon, a.g.e., XII.3.11

³²⁰ A. Mayor, a.g.e.,

³²¹ M.Arslan, a.g.e., s.387

³²² S.Atlan, a.g.e., s. 168-169

Lucullus'un gidişyle Mithradates M.Ö. 68/67 kışının ilk aylarında Pontos'a geri döndü. Kralın dönüşü ülkesinde sevinçle karşılandı ve halk ayaklanarak Romalılara karşı kontrolü ele geçirdi.³²³

Akdeniz'i korsanlardan kısa bir sürede temizleme başarısını gösteren Gn. Pompeius Magnus'a, Lucullus'un görevine son verilerek başkomutanlık görevi verildi. Pompeius ordusuyla birlikte Pontos topraklarına girdi ve Mithradates'i Kelkit Irmağı kenarında kesin bir mağlubiyete uğrattı. Savaşta güçlüğüle kaçan Mithradates bir daha topraklarına geri dönüş umudunu da kaybetmiş oldu.³²⁴

Mithradates ilk olarak Karadeniz'in doğusundaki Kolkhis bölgesine çekildi. Burada Pontos Euxenos kıyısında eski bir Miletos kolonisi olan Dioskurias'ta M.Ö.66/65 kışını geçirdi. Kralın amacı Kafkasları geçerek, Skythia'ya girmek, oradan Maiotis (Azak) Denizi'ni aşarak Kimmeria Bosporos'una gitmekti.³²⁵ Nankör evladı Makhares'in elinden bir zamanlar kendisine bağışladığı krallığı geri alacak ani bir saldırıyla İtalya'yı istila edecekti.³²⁶

Mithradates'in oğlu Pharnakes Romalılarla anlaşıp babasına karşı isyan başlatıp tahtı ele geçirip kral olmayı amaçlamıştı. İtalya seferinde babasını yardımsız bırakmıştı. Yakalanıp öldürüleceğini anlayan Mithradates M.Ö.63'te zehir içerek intihar etmeye çalıştı ancak vücudunu zehire alıştırmış olan Mithradates, zehrin etki etmediğini anlayınca komutan Bitutius'a kendisini öldürttü.³²⁷

Romalılar Mithradates'in öldüğünü duyunca bir festival düzenlediler. Pharnakes, babasının cesedini ve birçok tutsak ve hediyelerle birlikte Sinope'ye gönderdi. Pompeius, Mithradates'in mezarına saygısızlık etmedi. Mithradates'in parçalanmış cesedine bakamayacak kadar ona saygı duyuyordu. Mithradates'in naaşının diğer Pontos kralları gibi Sinope'ye gömülmesini emretti. Mithradates'in cenaze masraflarını karşıladı. Sinope sokaklarında Mithradates'e görkemli bir cenaze töreni yapıldı.³²⁸

³²³ M.Arslan,a.g.e., s.419

³²⁴ M.Özsait, a.g.e., s.311

³²⁵ M.Arslan,a.g.e., s.465

³²⁶ Appian, *Appian's Roman History II*, ed. H.White, Cambridge,Mass.,London,1912-13, The Loeb Classical Library,XII.101-102

³²⁷ Appian,a.g.e., XII.109-111

³²⁸ Appian,a.g.e., XII.113

"Mithradates'in tahnit edilmiş naaşı Sinop'ta ailesi ve çocukları yanında krallık nekropolüne gömüldü. Yarım asra yakın bir zaman Küçük Asya'nın istiklali için savaşı, bazen Romanın talihini tehlikeye sokan büyük kahraman, yatırıldığı mezarda ilk defa olarak dinlendi. Beşiğinin sallandığı, uğrunda ölünceye kadar didindiği aziz vatani, kendisini ağışuna basmakla ebedi bir şeref kazanmıştı.³²⁹

Pharnakes çok hırslı bir kraldı. Öyle ki; Roma'nın korkulu rüyası haline gelmiş imparator babasının cesedini Pompeius'a gönderecek kadar iktidar hırsıyla doluydu.³³⁰ Pharnakes, Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaştan yararlanarak Kolkhis Bölgesine sahip oldu. Kappadokia Krallığını işgal etti. Daha sonra Pharnakes'in orduları Nikopolis'te Roma kuvvetleri ile savaştı.(M.Ö.48) Yapılan savaşta Roma birlikleri ağır kayıplar vermiş, Pharnakes babasının toprakları olan Sinope ve Amisos'u almıştı.³³¹ Sinope'yi Pompeius'un memleketlerini idare etmesi için görevlendirilmiş Calbinus'tan aldı. Fakat M.Ö.47'de Caesar, Pompeius'u Pharsalus Savaşıyla mağlup edip Mısır'a kadar kovaladıktan sonra dönüp Pharnakes'e karşı harekete geçti. ³³² Kuvvetleriyle Zela (Zile) yakınlarında Pharnakes'le karşı karşıya gelen Caesar, Pharnakes'i mağlup etti. Pharnakes yanında az bir kuvvetle Amisos yoluyla Sinope'ye kaçtı. Onu izleyen Calvinus kente yeniden sahip oldu. ³³³Calvinus'la kendisine dokunulmaması, yola çıkmasına izin verildiği takdirde doğu sahillerinde kalacağını vadeden bir anlaşma imzalayan Pharnakes, Kırım'a çekildi.³³⁴

Caesar, Roma'da bulunan bir arkadaşı olan Matius'a yazdığı mektupta bu savaşı tarif eden şu üç kelimeyi kullandı: Veni Vidi Vici (geldim-gördüm-yendim).³³⁵ Lucullus ve Pompeius'un uzun mücadeleler sonucu aldığı Pontos'u Caesar bu sözlerle basit bir şekilde aldığını Roma'ya övgüyle anlatmıştır. Caesar M.Ö.45 yılında Sinope'yi Colonia Julia Felix Sinopensis adıyla Roma kolonisi sayarak Küçük Asya'daki ilk Roma kolonisi Karadeniz'de kurulmuş oldu.³³⁶

³²⁹ Ş.Günaltay,a.g.e., s.535

³³⁰ Appian,a.g.e., XII.113

³³¹ M.Özsait, a.g.e., s.314

³³² D.M.Robinson, *Eski Sinop, Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop*, çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:26, s.12

³³³ M.Özsait, a.g.e., s.314

³³⁴ D.M.Robinson,a.g.e., sayı:26, s.12

³³⁵ Plutarkhos, İskender-Sezar, L.1

³³⁶ H.S.Öztürk,a.g.e., s.27

Pharnakes'in ölümüyle Sinope toprakları Roma'nın eline geçmiş, Sinope'de artık Pontos egemenliği sona ermişti.

4.12. ROMA İDARESİNDE SİNOP VE ÇEVRESİ

Pontos -Roma mücadelesini bir önceki bölümde anlatmıştık. Genel hatlarıyla Roma'nın müdahalede bulunduğu noktalara kısaca değinecek olursak:

Mithradates Roma'nın en çetin düşmanlarından biriydi. Başlangıçta Pontos'un başarıları Roma'nın pek dikkatini çekmese de Roma'nın doğu hudutlarında hızla genişleyen Pontos Devletine karşı önlemler almak zorunda kalmıştı. Çünkü düşman Mithradates'ti. Sulla, Mithradates'i Yunanistan'dan kovmuş ve Asia eyaletini geri almıştı. Ancak İtalya'ya geri dönme gereksinimi onu kesin bir zafer kazanmaktan alıkoymuştu. Daha sonra Lucullus, Mithradates karşısında önemli zaferler elde etmiş, Sinope'yi ele geçirmiş, krala ve müttefiklerine ağır darbeler vurmuştu. İlerleyen zamanlarda Lucullus'un giderek zenginleşmesi vergi memurlarının ve askerlerinin gözünden kaçmamış, çok sayıda düşman sahibi olmuştu. Lucullus'un çıkarları uğruna savaşı bilerek uzattığını söyleyenler bile vardı. Lucullus'un zayıflıklarından faydalanan Mithradates, topraklarının bir kısmını geri aldı.³³⁷Böylece Roma, Pompeius'u başkomutan olarak görevlendirdi. Pompeius korsanlara karşı büyük başarılar elde etti. Mithradates karşısında da nihai zafer sahibi olup M.Ö.61'de başarısını büyük bir zafer alayıyla, Mithradates'in ölümünden 2 yıl sonra kutladı.³³⁸ Daha sonra Caesar karşısında yenilen Pharnakes'le Sinope'de Pontos egemenliğinin artık bittiğinden yeni bir dönemin başladığından bahsetmiştik. Buraya kadar olaylara Pontos tarihi açısından bakmıştık. Şimdi ayrıntılı olarak Roma idaresinde Sinope'ye bakalım:

4.12.1 Cumhuriyet Devri

Sulla; Mithradates, M.Ö. 88'de Roma'nın Batı Anadolu'daki Asia Eyaletini istila edip çok sayıda Romalı vatandaşını öldürene kadar Roma Pontos'a müdahalede bulunmamıştı.³³⁹Ancak düşman VI. Mithradates (M.Ö.120-63) krallığını Roma'nın Asya vilayetinden ayıran tampon devletler olan Bithynia ve Kappadokia'yı tehdit edip,

³³⁷ Adrian Goldsworthy, *Caesar*, çev. Efe Kurtluoğlu, TİBKY, 2014, İstanbul, s.166

³³⁸ Plutark, *The Life of Pompey, The Parallel Lives*, translation by B.Perrin, vol:V, London, The Loeb Classical Library edition, 1916, XLV.1-2

³³⁹ O.Tekin, *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*, s.210

çok sayıda taraftar toplayıp istila hareketine kalkışınca Roma'nın artık müdahale etmesi gerekiyordu. Mithradates, Atina'nın limanı olan Pire'de üs kurup Helenizmin savunuculuğunu üstlendi. Daha sonra ilerlemesini sürdürerek Yunanistan'a yöneldi. Atina'daki Roma yanlısı tutumun sarsılmasına sebep oldu. M.Ö. 88'de Roma'da L.Cornelius Sulla consul idi. Senatus, Mithradates Savaşında komutanlığı Sulla'ya vermişti.³⁴⁰

Mithradates komutanı Arkhelaos'u Yunanistan istilası için görevlendirmişti. Arkhelaos verilen görevde başarı sağlayınca Roma buraya L.Cornelius Sulla'nın komutasında birlik gönderdi. Sulla burada üstün askeri yeteneklerini sergileyerek ümitsiz durumu lehine çevirmeyi başardı. Yunanistan'da Pontos kuvvetlerini yenip buraya egemen oldu. (M.Ö.86) Mithradates yenilince Küçük Asya'daki tutsak şehirler birer birer isyan etmeye başlamışlardı. Bu arada Yunanistan'a yeni bir ordu gönderen Mithradates, Orkhomenos'ta Sulla tarafından yeniden durduruldu. Böylece Mithradates Sulla ile anlaşma yoluna gitti ve Dardanos Barışını imzaladılar. (M.Ö.85) Bu anlaşma ile Mithradates Küçük Asya'daki işgal ettiği yerleri boşaltacak ve kendi topraklarına çekilecekti.³⁴¹

Sinop'un yapılan muharebelerde ismi pek anılmamıştı. Ancak Sulla'nın sağlamaya çalıştığı barış ortamını Sulla karşıtı Fimbria taraftarı Murena, Dardanos Barışını tanımayarak bozmaya çalışmıştı. Murena Sinop'un anahtar niteliğinde olduğunu anlayarak ilk olarak Sinop'u kuşatma kararı aldı. Ancak stratejik noktadan çok uzakta Halys nehri üzerinde Mithradates tarafından durduruldu.³⁴²

Lucillus: Mithradates'e karşı yapılan savaşta başkomutanlığa getirilen Lucillus, Mithradates'i Kyzikos (Balıkesir) şehrinin kuşatmasını kaldırmaya zorladığında Mithradates, Marmara'dan bir korsan gemisi ile Sinop'a kaçmıştı. Daha sonra Mithradates buradan Leonippos ile Euxine'e doğru yelken açtı ancak yolda gemileri tahrip olunca idareyi korsanlara bırakarak Amisos'a gitti. Bu süreçte Lucillus ilerlemesini sürdürüp Amisos'a kadar geldi ve Mithradates'i Ermenistan'a kaçmaya mecbur etti.

³⁴⁰ Neil Faulkner, *Roma Kartalların İmparatorluğu*, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap, 2. Basım, 2017, İstanbul, s.166-167

³⁴¹ M.Özsait, a.g.e., s.309

³⁴² D.M.Robinson, *Eski Sinop, Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, 1938, sayı:25, s.9

Lucullus Sinope kentinin Pontos'un can damarı olduğunu bildiğinden M.Ö.70 yılında Sinope önlerinde görüldü. Bu sırada burada korsanlar bulunuyordu ve bir süre önce Romalı Censorius'un kumandası altındaki 15 kadırgalık kuvveti yenmişlerdi.

Korsanların kendi aralarındaki mücadeleyi ve şehri yağmalamalarını anlatmıştık.

Lucullus Sinope şehrine yapılan zulme sessiz kalmadı. Yakılıp yıkılmasını engelledi, şehir halkına mallarını iade etti, özgürlük verdi. Bütün bunlara bir rüya sebep olmuştu. Gördüğü rüyayı ilahi bir sebebe dayandırarak Sinope'ye iyi davrandı. Böylece Sinope Roma idaresi altına girmişti.³⁴³

Euxine'nin sahil kesiminde Helen geleneği korunuyordu. Ancak Mithradates'le birlikte Sinope ve Amisos'ta bu eski tarihi sistem kaybolmuştu. Lucullus bu geleneği yeniden düzenledi ve uygulamaya başladı.³⁴⁴

Pompeius: Strabon'da şöyle bir ifade geçer: "Eupator, Kolkhis'ten başlayarak Herakleia'ya kadar uzanan bütün kıyı bölgesini egemenliği altına almıştı. Fakat daha önceki kısımlar Pontos ve Khalkedon'un ağzına kadar uzanan bölgeler; Bithynia kralının idaresi altında kaldı. Krallar devrilince, Romalılar aynı sınırları korudular, Şöyle ki Herakleia Pontos'a katıldı ve öteki kısımlar Bithynlere geçti."³⁴⁵

Pompeius doğu komutanlığına geçmek için fırsat kolluyordu. Bu fırsat korsanların şehre tahıl taşıyan gemilere saldırmasıyla ayağına gelmişti. Pompeius'a tüm Akdeniz ve tüm kıyı bölgeleri üzerinde imperium infinitum (sınırsız yetki) içeren bir yasa çıkarıldı. Pompeius'ta bu görevini başarıyla yerine getirerek Akdeniz'i 13 bölgeye ayırıp kuvvetlerini 24 komutana bağlı ayrı fillotillalar şeklinde örgütleyerek temizledi. Bu başarısından sonra M.Ö. 66'da da Mithradates ve Armenia'lı müttefiki Kral Tigrates karşısındaki ordunun komutanlığına getirildi. Lucullus'un başlattığı savaş Pompeius tarafından devam ettiriliyordu. Pompey, savaşı 3 katı büyüklüğünde bir ordu ile sürdürdü. M.Ö.66-63 yılları arasında savaşlar devam etti ve sonunda Mithradates yenilip intihar etti.³⁴⁶

³⁴³ D.M.Robinson,a.g.e., sayı:25, s.9-10

³⁴⁴ David Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, Vol:1 Text, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1950, s. 369

³⁴⁵ Strabon,a.g.e., XII.3-2

³⁴⁶ N.Faulkner,a.g.e., s.182

Pompeius Mithradates karşısında aldığı Kelkit Irmağındaki zaferden sonra artık onun Pontos topraklarına dönemeyeceğini düşündüğünden, Küçük Asya'da birtakım düzenlemelere başladı. Öncelikle yeni zapt edilmiş olan Pontos devletinin batı kesimini bir eyalet haline getirerek bunu M.Ö.74'te eyalet olmuş olan Bithynia ile birleştirerek Bithynia-Pontos çift eyaletini meydana getirdi. Bu çift eyaleti tek bir valinin yönetimine bıraktı ve Paphlagonia'dan başlayarak Halys üzerinden Fırat'a uzanan büyük cadde üzerinde Pompeipolis, Magnopolis, Diospolis, Nikopolis gibi şehirler kurdu. Ayrıca bu sınırlar arasında kalan Prenslik ve mabet toprakları Roma himayesi altında kalmaya devam edecek, Roma eyaletleri tarafından göz hapsinde tutulacaklardı. Böylece Roma Helenistik devir devletlerinin yerini aldığını göstermiş oluyordu.³⁴⁷

Pompeius tarafından gerçekleştirilen Pontos'un yeniden örgütlenmesi şimdiye kadar bölgede hâkim olan politik ve ekonomik koşullarda değişiklik yaşanmasını sağladı. Yeni düzenlediği Bithynia-Pontos eyaleti içindeki toplumlarda tek tip bir anayasal sistem uygulamaya çalışmıştır. Bu sistem altında bir topluluk o toplumun tüm vatandaşlarından oluşuyordu ve o toplumun vatandaşı olmayanlarında hâlihazırda olan topluma gelip kayıt yaptırmalarına izin verilirdi.³⁴⁸

Pompeius, Mithradates'le olan savaşları sonucunda sınırların korunması ya da stratejik yerlerin kontrolü ile ilgilenmeyip buraları savaşlarda yararlılık gösteren vassal krallıklara bırakmıştır. Böylece gelebilecek isyan girişimlerinin önüne de set çekmiş oluyordu. Pompey'in Pontos'ta yaptığı düzenlemeler ise; Mithradates Pontos'u doğu geleneklerine uygun şekilde yönetmişti. Kıyılarda ise az sayıda Yunan şehri yer alıyordu. Pompeius buraları Roma eyalet sistemine uygun şekilde yönetmek istiyordu³⁴⁹ Pompeius, Pontos'un Armenia'ya doğru uzanan kısımları ve Kolkhis dolaylarını kendi tarafında yararlılık gösteren hükümdarlara dağıttıktan sonra geri kalan kısımları 11 bölgeye ayırdı ve bunları Bithynia'ya kattı. Böylece ikisinden tek bir eyalet meydana getirmiş oldu.³⁵⁰

Pompeius tarafından düzenlenen Pontos şehir merkezlerinin sayısı 11 idi. Kuşkusuz bunların içerisinde Amisos, Sinope, Amastris ve antik başkent Amaseia'da vardı. Geriye

³⁴⁷ S.Atlan, a.g.e., s.171

³⁴⁸ Maggie, a.g.e., s.369

³⁴⁹ Gürkan Ergin, *Anadolu'da Roma Hâkimiyeti: İsyanlar, Tepkiler ve Huzursuzluklar, Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, 2009, s.93

³⁵⁰ Strabon, a.g.e., XII.3-1

kalan 7 şehir ise Pompey'in zaferi sonrası kurmuş olduğu yeni şehirlerdi.³⁵¹ Pompeius'un kurduğu 7 şehir: Nikopolis, Diospolis, Magnopolis, Neopolis, Pompeiopolis, Zela ve Megalopolis'ti. Bu şehirler rastgele yerlerde kurulmamış, saray çevresi, tapınak civarı ya da önemli tarihi alanlar gibi stratejik noktalar seçilmişti. Nikopolis, Diospolis, Magnopolis, Neopolis ve Pompeiopolis, Küçük Asya'dan geçerek, Bithnia'dan Armenia'ya giden ticaret yolu üzerinde kurulmuşlardı. Zela ve Megalopolis ise Euxine kıyılarından Amaseia'dan yukarı Halys'e giden yol üzerine yerleştirilmişlerdi. Şehirleri ticaret noktaları üzerine yerleştirerek, şehirleşme ve finans unsurlarını da elinde tutmuş oluyordu.³⁵²

Caesar: M.Ö.59 yılında Caesar, Pompeius ve Crassus arasında I.Triumvirlik kurulmuştu. Bu demek oluyordu ki bütün siyasi meselelerde bu 3 kişi ortak hareket edeceklerdi. Ancak Karrhae mücadelesi sonucu hayatını kaybeden Crassus'tan sonra zaten araları pekiyi olmayan Caesar ve Pompeius'un arası iyice gerginleşti. İkili arasında M.Ö.48'de Pharsalos'ta çıkan muharebede Caesar galip geldi.³⁵³ Roma'daki bu iç savaştan yararlanan Mithradates'in oğlu Pharnakes Caesar'ın Bithynia-Pontos'ta bıraktığı legatları yenerek buraları idaresi altına aldı. Bu aldığı yerler arasında Sinope ve Amisos'ta vardı. Kuvvetlerini toplayıp Mısır'dan dönen Caesar Zela mevkiinde Pharnakes'i ağır bir yenilgiye uğrattı. (M.Ö.47) ³⁵⁴ Pharnakes Sinope'ye kaçmak zorunda kaldı. Orada da Calvinus'la anlaşma imzalayarak Kırım'a çekildi.³⁵⁵

Pompey zamanında bilindiği gibi Bithynia-pontos eyaletleri birleştirilmişti. Pompeius ele geçirdiği yerlerde düzen ve nizam kurma gayreti içerisine girmişti. Sinop için de gerekli düzenlemeleri yapmış olması muhtemeldir. Ancak şehrin ilerlemesinde asıl önemli olay Caesar'ın M.Ö.45'te şehre gönderdiği koloni vasıtası ile gerçekleşmiştir. Bu yeni dönem Sinope'de başkalaşım devridir.³⁵⁶

Pharnakes tarafından ele geçirilmiş olan Sinope ve Amisos, Caesar tarafından alınıp zaten büyük sıkıntılar çekmiş olan bu yerler korumaya alındı. Amisos'a bağımsızlığı verildi. Sinope ise farklı bir statü kazandı. Küçük Asya'da Caesar zamanına kadar Roma

³⁵¹ Maggie, a.g.e., s.369-370

³⁵² Maggie, a.g.e., s.370

³⁵³ M.Özsait, a.g.e., s.312-313

³⁵⁴ S.Atlan,a.g.e., s.195

³⁵⁵ M.Özsait, a.g.e., s.314

³⁵⁶ D.M.Robinson, *Eski Sinop, Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:27, s.3

kolonisi kurulmamıştı. Koloni için seçilen şehirlerde Roma'dan önceki dönemlerde de kentler vardı. Caesar buralara Romalı kolonistleri yerleştirerek seçilen yerlerde Roma düzenini oturtmaya çalışmıştı. Koloniler için Pontos Eukseinos kıyılarında seçtiği yerler: Pontos Eukseinos'un güney kıyısındaki Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) ve Colonia Iulia Felix Sinope (Sinop) kolonileridir.³⁵⁷

Roma'nın Sinope'yi ele geçirmesiyle birlikte burada ele geçen sikkelerde ve taş kitabelerde C. İ. F. ya da C. S. F. S. (Colonia Iaolia Felix Sinope) ifadeleri göze çarpmaktadır. Ayrıca bu sikkelerde M.S. 55 yılına kadar EX D (ECURIONUM) D (ECRETO) (Belediye meclisi kararıyla) yazısına rastlanmaktadır. Şehrin tüm sikkeleri tarihlidir ve bu tarihler de iki ERA'ya göre tarihlenmektedir: Birincisi, şehrin Caesar tarafından Roma kolonisi yapıldığı tarih M.Ö.45. İkincisi ise şehrin Lucullus tarafından zaptedildiği M.Ö.70 yılıdır.³⁵⁸ Buradaki Felix'in özel bir anlamı olmayıp Gallienus zamanına kadar sürekli kullanılmış bir kelimedir. Bu ifadeler bize Sinop'un Roma kolonisi olduğunu, bununla beraber maddi menfaatlere sahip olduğu ve nüfusunun da giderek artmış olmasının muhtemel olduğunu gösterir. Roma'dan şehir yapılandırılması adına yeni kolonistler getirilmiş ve bunlar şehrin her tarafına yayılmayıp kendi başlarına bir mahalleyi işgal ediyorlardı. Kolonistlerin dışında şehirde, Mithradates dönemindeki muharebe ve yangından sağ kalmış olan eski halk bulunuyordu. Böylece Sinop'un tarihi Roma tarihine karışmış oluyordu.³⁵⁹

Anadolu'da yaşanan Roma kolonizasyonu Roma'ya da kazanç sağlamış oldu. Zengin maden rezervlerinin yanı sıra Sinope'den ihraç edilen kırmızı aşı boyası da batı dünyasına tanıtıldı.³⁶⁰ Caesar Asia Minor'da oluşturduğu koloni siyasetiyle çağının gereksinimlerini karşılarken bir yandan da sayıları artan veteranları ve Roma kentinin yoksul halkını eyaletlere yerleştirip sosyal sorunlara da çözüm üretmeye çalışmıştır.³⁶¹ Bu yerleştirilen kolonistleri de vergiye bağlayarak kendisine bağımlı hale getirmiştir.³⁶² Bu dönemde ticaret eskiden olduğu gibi devam etmektedir. Paraların üzerinde balık, tanrıça Ceres ve saban gibi bereketi simgeleyen figürler görülmektedir.

³⁵⁷ M.Özsait, a.g.e., s.315

³⁵⁸ İsmet Ebcioğlu, *Neşredilmemiş Yeni Bir Sinope (Sinop) Şehri Sikkesi ve Onunla İlgili Bazı Sorunlar*, Anadolu (Anatolia), XVIII, 1974, s.94

³⁵⁹ D.M.Robinson, *a.g.m.*, sayı:27, s.3

³⁶⁰ Maggie, a.g.e., s.493

³⁶¹ M.Özsait, a.g.e., s.315

³⁶² Ö.Koçak, a.g.e., s.81

Şehrin civarındaki yollara Romalıların yol işaret taşları dikilmişti. Sinope'de bulunan yazıtlarda Germanicus, Tiberius, Agrippa, Hadrian, Antonius Pius, Marcus Aurelius gibi pek çok Romalıya övgüler yer almaktadır. Bu da bize Sinope ile Roma'nın zaman içinde ne kadar özdeşleştiğinin göstergesi olabilir.³⁶³

4.12.2. İmparatorluk Dönemi

Augustus: Gaius Octavius, Jul Sezar'ın yeğeninin çocuğu idi. Sezar onu evlat edinmiş ve mirasçısı yapmıştı. Actium zaferinden sonra Octavian tüm Roma ordularının başına geçti. Kendisine anlamı kutsal ya da saygın anlamına gelen "Augustus " unvanını verdi.³⁶⁴

Augustus'a senato M.Ö.23'te tribunicia potestas (tribunusluk yetkisi ve ayrıca veto hakkı) ve imperium maius proconsulare (senatus eyaletlerinin idaresine müdahale edebilme) yetkisi, M.Ö.12'de Pontifex Maximus (Devlet Dininin Lideri), M.Ö.2'de Pater Patriae (Vatanın Babası) unvanlarını verdi. Böylece bu dönemde Principatus İmparatorluk dönemine geçilmiş oldu.³⁶⁵

Senato, Augustus'a Galya, Suriye, Mısır, Kıbrıs gibi askeri açıdan önemli eyaletleri denetimi altına verdi. Böylece Octavian devlet içindeki konsüllerin hepsinin önüne geçmiş oluyordu. ³⁶⁶Augustus daha sonra M.Ö.27'de eyalet yönetiminde birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Eyaletler yönetim açısından Augustus ve Senato arasında paylaştırıldı. Roma toprakları sınırlarında bulunan ve içinde legionlar bulunan eyaletlerin yönetimini Augustus kendi üzerine almış; tehlikeden uzak ve Roma yönetimini benimsemiş, askeri sorunu olmayan eyaletlerin yönetimini Senato'ya bırakmıştır. ³⁶⁷ Bu dönemde Bithynia-Pontos eyaleti senatonun praetor eyaleti idi. Bithynia-Pontos eyaletinin valileri praetor rütbeli proconsullerdi. Bu eyaletleri

³⁶³ D.M.Robinson, *a.g.m.*,sayı:27, s.4

³⁶⁴ Simon Baker, *Eski Roma, Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, 4. Baskı, 2017,İstanbul, s.155-165

³⁶⁵ O.Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.221

³⁶⁶ S.Baker, *a.g.e.*, s.163-165

³⁶⁷ M.Özsait, *a.g.e.*, s.326

birleştiren Pompeius döneminde de buraya atanan valiler proconsül olarak atanmışlardı.³⁶⁸ Augustus'un eyaletlerdeki iktidarı, senatoya bağlı eyaletleri yöneten prokonsüller üzerinde maius imperium (yüksek otorite), imparatorluğa bağlı eyaletlerde proconsulare imperium (proconsulluk otoritesi) şeklinde oldu.³⁶⁹

Küçük Asya'da bulunan Bithynia-Pontos eyaletinin valisini Senato atayacaktı. Senato eyaletlerine atanan valiler 1 yıl için atanmaktaydı ve askeri yetkileri olmayıp sadece adli ve yönetim işleriyle ilgilenirlerdi. Bu valilere görev süresince 1 quaestor (mali işlere bakan) olmak üzere 4 yardımcı verilirdi.³⁷⁰ Sinope'de Bithynia- Pontos eyaletine bağlı olduğundan bu sistemin Sinope eyaleti için de geçerli olduğu düşünülebilir. 1 yıllığına atanan prokonsüller uzun müddet süren şehir imar faaliyetlerini takip edemiyorlardı. Bu da Sinope gibi eyaletlerde gelişim ve ilerleme açısından aksaklıklara sebebiyet veriyordu.³⁷¹

Helenleşen Doğu'da ve Romalılaştırmış Batı eyaletlerinde, yerel yönetimler mülkiyet sahipleri eliyle yürütülmüştür. Bu mülk sahipleri decuriones ismiyle anılırlardı. Decurionesler; mülklerinin güvenliği, imtiyazlarının korunması ve kişisel terfileriyle ilgilenmenin yanı sıra vergilerin toplanması, düzenin sağlanması eyaletlere gönderilen Roma yurttaşlarının yerleştirilmesinde güvenilebilir imparatorluğa bağlı bir sınıftı.³⁷²

Galatia Kralı Amyntas'ın ölümüyle Augustus bu bölgede kendisine bağlı Provincia Galatia'yı kurmuştur. Bu eyalete Paphlagonia'nın iç kesimleri, Pontos Galaticus'da dâhildir. Buralardan Paphlagonia'da Pompeiupolis, Pontos Galaticus'da Amasia, Pontos Polemoniakus'da Neokaesaria (Niksar) isimleri bilinen eyalet parçalarıdır.³⁷³

Augustus M.Ö.20 yılında Küçük Asya'ya geçti. Bu dönemde eyaletler imparatorluk eyaletleri ve senato eyaletleri şeklinde ayrılmış olsa da Augustus'un sahip olduğu imperium yetkisi ona senato eyaletlerinde de aynı hakkı tanıyordu. Augustus Küçük Asya'da olduğu dönemde Amisos'un sorunları ile de ilgilendi. Caesar döneminde Amisos'a bağımsızlık verilmişti. Ancak onun ölümüyle Antonius burayı vasal kralına bağladı. Daha sonra Straton adında bir tiranın eline geçen Amisos'a Augustus

³⁶⁸ M.Ali Kaya, *Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi*, TAD, sayı.38, cilt. 24, 2005,s.24

³⁶⁹ N.Faulkner, a.g.e., s.205

³⁷⁰ M.Özsait, a.g.e., s.326-327

³⁷¹ D.M.Robinson, *a.g.m.*,sayı:27, s.4

³⁷² N.Faulkner, a.g.e., s.207

³⁷³ M.Özsait, a.g.e., s.328

bağımsızlığını vererek yardımlarda bulundu.³⁷⁴ Augustus daha sonra Bosporos Krallığı için harekete geçmiştir. Verimli topraklara sahip olan Kırım, Roma için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle M.Ö.14'te Suriye'de bulunan damadı Agrippa'yı büyük bir donanma ile Sinope'ye yolladı. Sonrasında Kırım yeniden Roma egemenliğine girdi.³⁷⁵ Bu dönemden bahseden Josephus, Sinop'ta Marcus Agrippa'nın Herod'u sıcak şekilde karşılamasından ve ikisinin M.Ö.16'da Kimmer Bosporos'una sefere çıkmalarından bahseder.³⁷⁶

Joseohus Şöyle der;" Rüzgâr kesildiğinde, kendi başına Midilli ve buradan da Byzantium'a doğru yelken açtı ve burada Agrippa'nın Kyanean Kayalıklarının ötesine henüz geçtiğini öğrenip mümkün olan en büyük hızla arkasından harekete devam etti. Pontos'da Sinope'de ona yetişti ve ansızın gemilerine yaklaştığı görülünce, ortaya çıkışı büyük memnuniyet yarattı ve sıcak bir selamlaşma ve dostluk ortaya çıktı. Özellikle Agrippa, kralın kendi krallığının işlerini de kapsayan bütün herşeyi bir kenara bırakarak bunu herşeyden üstün görüp, böylesine uzun bir yolculuğu tamamlaması ve kendisine karşı olan hiçbir görevini ihmal etmemesi kralın iyi niyet ve sevgisinin en güçlü nişanesi olarak kabul etti.³⁷⁷

Claudius: Bu dönemde (M.S.41-54) Pontos soyundan gelen Mithradates adında bir kişiye Bosporos krallığı verilmiştir. Bosporos (Kırım) Krallığı ile Pontos Krallığı birbirinden ayrılmıştır.³⁷⁸ Polemo II Pontos'taki idaresini sürdürmüştür.³⁷⁹

Nero: Nero (M.S.54-68), Küçük Asya'da bir takım düzenlemeler yaptı. Pontos Polemoniakus'u Roma'ya bağladı. Pompey zamanında Bithynia ile Pontos birleştirilmiş Bithynia-Pontos eyaleti oluşturulmuştu. M.S.63 yılına kadar ise Pontos'un doğu kısmı Mithradates soyundan gelen kişilerce yönetilmişti. M.S.63'te Polemon'dan yetkileri alındı ve toprakları Roma'ya bağlandı. Pontos Polemoniakus ile Pontos Galatikus, Galatia eyaletine bağlandı. Böylece Karadeniz'in güney kıyıları artık Roma yönetimindeydi.³⁸⁰

³⁷⁴ M.Özsait, a.g.e., s.328

³⁷⁵ M.Özsait, a.g.e., s.330

³⁷⁶ D.M.Robinson, *a.g.m.*, sayı:27, s.3

³⁷⁷ Ö.Koçak, a.g.e., s.82

³⁷⁸ M.Özsait, a.g.e., s.332

³⁷⁹ Ö.Koçak, a.g.e., s.83

³⁸⁰ M.Özsait, a.g.e., s.334

Romalılar Kırım'a yerleşip, Bosporos Krallığını tamamen Roma'ya bağlayıp, M.S.63'te de Pontos Krallığını eyalet haline getirdiler. Böylece Karadeniz Roma'nın bir iç denizi durumuna gelmiş, 60 yılından itibaren bütün kıyı bölgeleri Roma'nın egemenliğine girmişti.³⁸¹

Traianus: Trainus bu dönemde (M.S.98-117) bozulan ekonomisini düzeltmek gerekçesiyle Bithynia- Pontos eyaletini (M.S.110) yılında senatodan alıp, imparator eyaleti yaptı. ³⁸²Buranın valileri en ufak ayrıntı da bile imparatora danışmak mecburiyetinde ve yönetimde de imparatora karşı sorumlu idiler. Bu nedenle imparatorluk eyaletleri senato eyaletlerinden daha iyi durumdalar.³⁸³

Eyaletlere karşı büyük özen gösteren Traianus, döneminde taşralıların senato ya da normal mahkemelerde valiler ve memurlar hakkında birçok dava açtıkları, haksızlık, iltimas ve kaba güç unsurlarının önüne geçilmeye çalışıldığı görülür. İmparatorların eyalet yönetiminin en küçük ayrıntısından dahi haberleri vardı. İmparator, ayrıntılı raporlar istiyor, alınacak önlemler memurlar tarafından bizzat bildiriliyordu. Traianus ile Bithynia- Pontos legatusu Gaius Plinius Caecilius Secundus (Genç Plinius) arasında yapılan yazışmalar günümüze ulaşmıştır.³⁸⁴

"Plinius'tan İmparator Traianus'a;

Efendim, Sinopelilerin suyu eksiktir; iyi ve bol suyun 16 mil uzaktan getirilebileceği anlaşıyor. Bununla birlikte, kaynaktan 1000 adımdan biraz fazla uzaklıktaki kuşkulu gözüken yumuşak yer yapısının su tesislerini taşıyıp taşımayacağının az bir masrafla keşfini emrettim. Efendim, suya çok ihtiyaç duyan koloninin sağlığı ve görünümünün güzelliği açısından böyle bir eseri onaylarsan, çabalarımızla toplanacak para eksik olmayacaktır. "³⁸⁵

"Traianus'tan Pilinius'a;

Çok aziz Secundus, suyunu taşıyıp taşıyamayacağından kuşku duyduğun yeri başladığın gibi incele. Kent, bu eseri kendi olanaklarıyla gerçekleştirebilecekse, mali

³⁸¹ V.Diakov-S.Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, çev. Özdemir İnce, Yordam Kitap, 3.basım, 2015, İstanbul, s.224-225

³⁸² M.A.Kaya,a.g.m., TAD, sayı.38, cilt .24, 2005,s.24

³⁸³ D.M.Robinson, *a.g.m.*,sayı:27, s.4

³⁸⁴ V.Diakov-S.Kovalev, a.g.e., s.242-243

³⁸⁵ Plinius, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*,10. Kitap, çev. Çiğdem Dürüşken, Erendiz Özbayoğlu, YKY, İstanbul ,2001, mektup-90

kaynaklar sağlandığına göre, en çok da sağlığı ve güzel görünümü için, su götürülmesi gerekli olan kentin Sinope'den başkası olamayacağından hiç kuşku duymuyorum."³⁸⁶

Sinop için Plinius muhteşem yetenekli bir vali olmuştur. Sinope'nin su ihtiyacını karşılamak için 16 mil= 25 km mesafeden su getirmek için kemer yaptırtması, onun şehir halkının sıhhatini son derece düşündüğünün ıspatıdır. Ayrıca yeni din hristiyanlık konusunda yazdığı akıllıca raporuyla halkın ruhi ve fikri saadetine verdiği önemi de bizlere gösterir.³⁸⁷

Bithynia -Pontos eyalet valisi Plinius'un yazdığı bu mektuplar bize oranın siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamından kesitler sunar. Oldukça ayrıntılar içeren bu mektuplar bize Traianus'un eyalet yönetimi konusunda ne kadar titiz davrandığını göstermektedir.

L.Aelius Caesar - Antoninus Pius: L.Aelius Caesar ve Antoninus Pius'un Sinope darplı sikkeleri mevcuttur. L.Aelius Caesar'a ait sikkeler M.S.137/8 yılında darp edilmiştir. Antoninus Pius'un ki M.S.138/9 yılında bir sene arayla ya da değişik aylarda basılmıştır.

1966 yılında Osman Nuri Arıdağ varislerinden satın alınan Antoninus Pius sikkesinin kitabesindeki tarihten anlaşıldığına göre bu sikke CLXXXIII (183=138) yılında Pius'un saltanatının ilk yılında Sinope şehri tarafından darp edilmiştir. " Sikkenin ön yüzünde Pius'un sağa doğru portresi, arka yüzünde ise cepheden başında türbana benzer bir başlık bulunan, ağız kenarından sakalının içine doğru inen ince uzun bıyıklı ve aşağı doğru dikdörtgen şeklinde uzanan kıvrıkcık sakallı arkaik bir tanrı başı yer almaktadır." Aelius caesar ile Antoninus Pius sikkelerinin üzerindeki arkaik başlar birbirine çok benzemektedir.³⁸⁸

L.Aelius Caesar'ın sikkesinin ön yüzünde: L. AELIVS CAESAR

Arka yüzünde ise : C.I.F. ANN CL XXXII (182=137/8) gibi grafikler yer alır.

Antoninus Pius'un sikkesinin ön yüzünde ise: İmp. Antonino AVG

³⁸⁶ Plinius,a.g.e., mektup-91

³⁸⁷ D.M.Robinson, *a.g.m.*,sayı:27, s.4

³⁸⁸ İ.Ebcioğlu,a.g.m.,s. 94-95

Arka yüzünde ise C.I.F.S. ANN CL XXXIII (M.S.183- 138/9) tasfirleri mevcuttur.³⁸⁹

Sinope'de çıkarılan taş bloklardan birinin, Antoninus Pius'a adandığı ve anıtın imparatorun 9.Tribünlük yılına M.S.146/7 ithaf edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁰

Marcus Aurelius: Marcus Aurelius (M.S.161-180) ölümünden sonra Sinop kolonisi tarafından onurlandırıldı. Yine bu dönemde Sinope'de ele geçen paralarda önceki sikkelerde olduğu gibi C.I.F. kısaltmasının göze çarpması burada Roma egemenliğinin devam ettiğinin kanıtıdır.³⁹¹

Sinop'ta bulunan üstü oyulup buğday dökmek için dibek yapılan yuvarlak bir taşın altında Marcus Aurelius yazısı dikkat çekmektedir. Muhtemelen bulunan bu eser onun şerefine dikilen bir heykelin piyestelidir.³⁹²

M.S.175/6 tarihli Marcus Aurelius ve Commodus'a adanan bir blok ve M.S.180/1 tarihli Commodus'a ithaf edilen anıtlar bulunmuştur. Bunlar da yine Commodus döneminde (M.S.176-192) Sinope'de Roma egemenliğinin devamının resmidir.³⁹³

Paphlagonia'da imparatorlara tapınma âdetinin olduğunu orada bulunan Augustus mabedi ve mezhebinden anlıyoruz. Bu âdetin Sinope'de de olması muhtemeldir. Sinop'ta bulunan bir kitabe de Marcus Aurelius'a verilen verilen ilahi şeref Paphlagonia'daki âdetin burada da olduğunu akıllara getirir.³⁹⁴

Septimius Severus- Caracalla- Septimus Geta: Septimus Severus (M.S 193-211) 2 oğlunu yönetimi ortak etmişti. Bunlar Caracalla (Marcus Aurelius Antoninus) (M.S.211-217) ve Septimus Geta (M.S.211) idi. Parth Savaşından sonra Caracalla'ya Augustus ünvanı vererek İmparatorluk yönetimine ortak etmiş dahısonra da Geta'yı bu ünvanla onurlandırmıştı. Ancak babaları ölünce Caracalla, Geta'yı ortaklıktan men etmek için öldürtmüştür.³⁹⁵

³⁸⁹ İ.Ebcioğlu, a.g.m., s. 102

³⁹⁰ D.H.French, *R.E.C.A.M. Notes and Studies No.4 Latin Inscription From Ladik and Sinop*, Anatolian Studies, XXVIII, 1978, s. 178

³⁹¹ D.H.French, a.g.m., s.178

³⁹² D.M.Robinson, *Eski Sinop, Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop*, çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:29, s.4

³⁹³ D.H.French, a.g.m., s.179-180

³⁹⁴ D.M.Robinson, *Eski Sinop, Onuncu Bab- Sinop'un dinleri*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:33, s.17

³⁹⁵ O.Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.265-266

Septimus Severus'a ait Sinope sikkelerinde ön yüzde: İMP. C. L. SEP. SEVERUS PER. AV. Gibi kısaltmalar yer alır. Burada Septimus Severus sağa doğru dönüktür ve imparatorun defne çelenkli büstü yer alır. Arka yüzde ise yine C.İ.F. kısaltması ve SINOP. ANN. CCLII (M.S.252= 207/8) tarihlemesi görülür.³⁹⁶

Septimus Severus, M.A. Antoninus Caracalla ve Septimus dönemlerinde de Sinope'de Roma egemenliğini görüyoruz. Bunların dışında M.Opellius Macrinus (M.S.217-218), M.Auerlius Severus (M.S. 222-235), M. Antoninus Gordianus III (M.S. 238-244), C.M.Q. Decius Trainus (M.S.249- 251) adlarına da Sinope şehrinde sikke darp edilmesi burada uzun süren Roma hâkimiyetinin kanıtıdır.³⁹⁷

Azak Denzinin kuzeyinde yaşayan Maeotidler, Kolkhis'ten Küçük Asya'ya girdiler. Kısa süre içinde Pontos ve Galatia'yı yağmalayarak Kilikia'ya kadar indiler. Bu süreçte Sinope'yi de yağmalamış olmaları muhtemeldir. Bunun üzerine sefere çıkan Claudius Tacitus (M.S 275-276) kardeşi Florianus'unda yardımıyla zafer kazandı ve Maeotidlerin ilerlemesini durdurdu.³⁹⁸

Robinson'un notlarında M.S.279 tarihli bir mil taşı dikkatleri çekmektedir.³⁹⁹ O dönemin Roma İmparatoru Marcus Aurelius Probus (M.S.276-282) idi. Sinope'nin yaklaşık 4 saat batısında Chalabde yakınlarında bulunan bu mil taşının boyu 1.49m'dir. Taban çevresi 0,96m, üstü ise 0,82m'dir. Yazıtın sonunda iki hristiyan haçı bulunmaktadır.⁴⁰⁰Bu mil taşının çevirisi şu şekildedir:

(Bu mil taşı), hürmetkâr, talihli, yılmaz Augustus, baş rahip, memleketin babası sayılan, proconsül İmparator Caesar Marcus Aurelius'a hükümdarlığının 4.yılında, M.S. 279, (ithaf edilmiş), Sinope'den 37mildir. Pontos ilinin yöneticisi, vir perfectissimus, Aelius Quintianus'un himayesinde dikilmiştir.⁴⁰¹

Diocletianus döneminde eyalet yönetiminde çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Tahta geçtiğinde 48 olan eyalet sayısı zamanla 104'ü geçmiştir. Eyaletlerin çoğu askeri ve ekonomik amaçlara göre sınıflandırılmıştır. Augustus zamanından beri süre gelen

³⁹⁶ İ.Ebcioğlu, a.g.m., s. 103

³⁹⁷ Ö.Koçak, a.g.e., s.84

³⁹⁸ M.Özsait, a.g.e., s.342

³⁹⁹ Ö.Koçak, a.g.e., s.85

⁴⁰⁰ D.M.Robinson, *Greek and Latin Inscription From Sinope and Environs*, AJA, Vol.IX, 1905, s.329

⁴⁰¹ Ö.Koçak, a.g.e., s.85

imparatorluk ve senato eyaletleri ayrımı ortadan kaldırılmıştır.⁴⁰² Diocletianus, büyük eyaletlerin idaresinin güç olduğunun ve idarecilerinin imparatorun aleyhine büyük bir güç oluşturduğunun farkına vardığından eyaletleri küçültüp sayılarını artırdı. En önemli icraatlarından biri eyaletleri dioecesisler olarak gruplamak ve her birinin idaresini vicarius denen atlı sınıfından bir görevliye vermek olmuştur.⁴⁰³ Eyaletleri bir düzen içinde gruplandırarak 12tane dioecesislik oluşturmuştur. Küçük Asya'daki eyaletler şöyle parçalanmıştır: Asia eyaleti 6 parçaya, Galatia eyaleti 3 parçaya(Paphlagonia, Galatia, Pisidia), Kappadokia Eyaleti 4 parçaya (Pontus, Pontus Polemoniakus, Kappadokia, Ermenistan), Kilikia 2 parçaya ayrılmıştır. 12 dioecesislikten biri de Pontus (Bithynia, Paphlagonia, Galatia, Kappadokia) idi.⁴⁰⁴

Buren'in notlarından; March 1 / 292, May 1 / 305, Nov. 11 / 307, 323, Dec. 25 / 333, May 22 / 337 tarihli malzemelerin varlığından haberdar oluyoruz. Bu da bize uzunca bir süre Sinope'nin Roma egemenliğinde kalmış olduğunun kanıtlarıdır.⁴⁰⁵

I.Theodosius (M.S.379-395) döneminde Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olarak 2'ye ayrılmıştır. Theodosius Batı'nın idaresini küçük oğlu Honorius'a, Doğu'nun idaresini ise büyük oğlu Arcadius'a verdi.⁴⁰⁶ Sinope'de Doğu sınırları içerisinde yerini almıştır.

⁴⁰² M.Özsait, a.g.e., s.346-347

⁴⁰³ O.Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.289

⁴⁰⁴ M.Özsait, a.g.e., s.347

⁴⁰⁵ Albert W. Van Buren, *Notes on Dr D.M.Robinson's Inscriptions From Sinope*, AJA, IX,1905, s.297

⁴⁰⁶ O.Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s.304

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. PAPHLAGONİA BÖLGESİ ve SİNOP'TAKİ KAYA MEZARLARI

Paphlagonia⁴⁰⁷: Herodotos'a göre Doğu'da Halys Irmağıyla sınırlandırılmıştır.⁴⁰⁸ Strabon sınırları şöyle verir: Doğu'da Halys Irmağıyla, güneyde Galatlar ve Phryg'ler, batıda Bithyn'ler ve Mariandyn'ler, kuzeyde Eukseinos'la sınırlandırılmıştır.⁴⁰⁹ Homeros İlyada'da Paphlagonialıların Enetlerin yurdundan olduğunu, Kytoros'ta (Cide), Sesamos'ta (Amasra) oturdukları ve Parthenios (Bartın) Irmağı çevresinde saraylarını kurup Kromna, Aigialos Erythinoi gibi kentlere sahip olduklarından bahseder.⁴¹⁰

Kuzeyde Karadeniz'e kadar uzanan Paphlagonia, Billaios (Filyos) ve Parthenios (Bartın) nehirleri, Paphlagonia ile Bithynia arasında sınır oluşturuyordu. Doğuda Halys'e kadar uzanan topraklara, Halys'in doğu yakasındaki Phazemonitis'de dâhil oluyordu. Güneyde bu sınır Gangra havzasını kapsıyor ancak Ankara ve civarı Frigya ve Galatia bölgesine dâhil oluyordu.⁴¹¹

Kabaca Paphlagonia, bugünkü Batı Karadeniz Bölümünü içerir. Bölgenin merkezi Kastamonu olmakla birlikte, doğuda Sinop ve Çorum, güneyde Çankırı, batıda Karabük ve Bartın, kuzeyde ise Karadeniz doğal bir sınır oluşturmuştur. Bölgede antik dönemde olduğu gibi bugünde ulaşımda en büyük çevresel engel Ilgaz ve Küre dağlarıdır. Bölgenin en büyük akarsuyu Amnias (Gökırmak)olup oluşturduğu Amnias Vadisi bölgenin doğu-batı- ulaşımında ana güzergâhtır.⁴¹²

Ülkelerine deniz yoluyla mı yoksa kara yoluyla mı dönme konusunda kararsız olan Helen ordusuna, Sinope temsilcisi Hekatonymos, Paphlagonia ile ilgili bildiklerini şöyle aktarır: " Ülkelerinde hem verimli ovalar, hem de çok yüksek dağlar var. Ülkeye iki yanında boynuz benzeri iki zirve bulunan dar bir geçitten başka bir yerden geçemezsiniz" der. Dağları geçerseniz de bu kez önünüze aşılması imkânsız nehirler çıkacak. Bunlar: Thermodon, İris, Halys, Parthenios Irmağı. Böylece Hekatonymos

⁴⁰⁷ Bknz, harita 4

⁴⁰⁸ Herodotos, a.g.e., I.6

⁴⁰⁹ Strabon,a.g.e., XII.III.9

⁴¹⁰ Homeros, *İlyada*, II.850-855

⁴¹¹ Latife Sümerer, *Paphlagonia, Gizemli Kralların Ülkesi*, AAD, sayı:18, 2010, s.68

⁴¹² Murat Karasalihoğlu, *Paphlagonia Bölgesi Kolonizasyon Hareketlerinde Kolonist Yerli İlişkisi (M.Ö.7-4)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bölümü, 2009, s.12

Paphlagonia'yı geçmenin zorluklarını anlatıp onları deniz yolundan gitmeleri konusunda ikna etmeye çalışmıştır.⁴¹³

Antik kaynaklarda Paphlagonialılar şöyle betimlenir; Çok kavgacı, savaşçı, kendi aralarında bile geçinemeyen bir halk olup fizik olarak iri yarı, batıl inançlara sahip, anlayış kabiliyetleri sınırlı, kaba insanlar olarak tabir edilirler.⁴¹⁴

Kısaca tarihine değinecek olursak; Bölgenin en erken yerleşimcileri M.Ö.100 bin civarında yaşadıkları düşünülen Neanderthal homininslerdir. Daha sonra M.Ö.6 binlerde Erken Kalkolitik Döneme kadar bilgi sahibi olamıyoruz. Kalkolitik (M.Ö.6000-3000) ve Erken Bronz Çağları (M.Ö.3000-2000) boyunca bölgede hızlı bir nüfus artışı görülür.⁴¹⁵

Kastamonu dolaylarında yaşayan Pala kavmi hakkında yeterli bilgiye sahip olmasakta, o yöreye Helenler tarafından Paphlagonia, halkına da Paphlagonlar adı verilmekte olduğunu biliyoruz. Yapılan isimlendirmenin Helen dilinde bir anlamı olmadığından "Pala" adından türetilmiş olması muhtemeldir.⁴¹⁶ Hitit belgelerinden M.Ö. 2. binyıl Paphlagoniasında Pala halkından söz edilmektedir. Bilge Umar, Palaların Sinop ili civarında yaşadığını düşündüğümüz Gaşkalar olduğunu düşünür.⁴¹⁷ Fakat Pala halkı konusunda bilgilerimiz sınırlıdır. Bizler Karadeniz'de yaşamış olan Gaşkaların da Paphlagonia'da da hâkimiyet kurduğunu Hitit belgelerinden anlıyoruz. Gaşkalar Hitit Krallığı ile sıkça mücadelede bulunmuşlardı. Daha sonra bölgedeki Phrg etkisi özellikle kaya mezarlarında karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁸ İlerleyen zamanlarda M.Ö.8 ve 7.yylarda yaşanan Kimmer göçlerinden Paphlagonia'da nasibini alır, yakılıp yıkılır.⁴¹⁹

Bölge Helenlerin M.Ö. 750-550 yılları arasında yürüttükleri kolonizasyon akımına uğrar ve Paphlagonia kıyılarında küçük kentler kurup Helenleştirme çalışmalarını başlatırlar.⁴²⁰ Buralarda Sesamos(Amasra), Kromna (Tekkeönü) ve Sinope (Sinop) gibi önemli şehirler kurdular. Buralara yerleşen İonyalı kolonistler Paphlagonialılar ile iyi ilişkiler kurdular. Bunun bir göstergesi olarak kaya mezarlarındaki kabartmalara

⁴¹³ Ksenophon, a.g.e., V. VI. 3-10

⁴¹⁴ L.Sümerer, a.g.m., s.70

⁴¹⁵ Roger Matthews, *Paphlagonia Halkları ve Yerleşimler*, AAD, sayı:18, 2010, s.92-93

⁴¹⁶ E.Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s.62-63

⁴¹⁷ B.Umar, a.g.e., s.5

⁴¹⁸ B.Umar, a.g.e., s.11

⁴¹⁹ L.Sümerer, a.g.m., s.70

⁴²⁰ B.Umar, a.g.e., s.12

bakabiliriz.⁴²¹ Dönemin en önemli kıyı kentlerinden M.Ö. 670 civarında Helenleştirilen Sinope özellikle anılmalıdır.⁴²²

Pers imparatorluğu döneminde Dareios zamanında, İran İmparatorluğu ülkesi 23 satraplığa bölünmüştür. Paphlagonia bölgesi "Kuzey ve İç Anadolu Satraplığı " diye adlandırılan bölge kapsamındaydı.⁴²³

M.Ö.333'te bölge Büyük İskender'in yönetimi altına kendiliğinden katılmıştır. İskender burayı Kalas isminde bir satrapın yönetimine bıraktı. Diodoklar döneminde de Paphlagonia bölgesi için bir mücadele olduğunu görüyoruz. Mücadele sonucu Mithradates Eskipazar mevkiini (Kimistene) eline geçirip bir hanedanlık kurdu ve başkenti Amasya'ya taşıdı. ⁴²⁴Daha sonra başkentini Sinope'ye geldiğini görmüştük. Pontus Devleti zamanında çeşitli yerel ve bölgesel krallıklar arasında el değişirse de M.Ö.71-70 yıllarında Roma komutanı Lucullus 'un kıyı kentleri alması ve M.Ö.67-64 yıllarında Pompeius Magnus tarafından tüm bölgenin alınmasıyla Roma hâkimiyeti altına girmiştir.⁴²⁵

Şimdi, konumuz olan Sinope 'de yer alan Paphlagon kaya mezarlarına bakalım:

5.1.1. Salar Köyü Kaya Mezarı (Direkli Kaya Mezarı)

Salar Köyü Kaya Mezarı Boyabat'a 13 km uzaklıkta ve Gökırmak'ın 2 saat güney kenarında bulunan Salar Köyü'ndeki kalker kayalara oyulmuştur.⁴²⁶ Bu mezar ilk defa Prof. R.Leonhard tarafından bulunmuştur.⁴²⁷ Mezar çevreye oldukça oldukça hâkim bir noktada olup buradan Gökırmak ve bu ırmağın suladığı ova çok güzel görünür. Buraya yakın Ilıca suyu ve köy içinde 3 yerden memba suları çıkmaktadır. Ayrıca mezarın bulunduğu kayaların eteklerinden de su çıkar. Böylece mezarın yeri her yönden elverişli bir yerde yapılmıştır. ⁴²⁸

⁴²¹ L.Sümerer, a.g.m., s.70

⁴²² B.Umar, a.g.e., s.13

⁴²³ B.Umar, a.g.e., s.13

⁴²⁴ L.Sümerer, a.g.m., s.70

⁴²⁵ M.Karasalihoğlu, a.g.e.,s.13

⁴²⁶ Bknz, resim 2

⁴²⁷ A.Gökoğlu, *Paphlagonia*, Cilt 1, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1952, s.60-61

⁴²⁸ Bekir Başoğlu, *Boyabat ve Çevresi Tarihi*, Doğu Matbaacılık, 1972, Ankara, s.64

Salarköy Kaya Mezarında beşik çatı özelliği görülür.⁴²⁹ Salarköy ve Terelik Kaya Mezarında kullanılan sütun altlıkları Akhaemenid mimarisinde kullanılan sütun altlıklarına benzemektedir. Bu mezarlarda aşağıdan yukarıya doğru incelen sütunlar görülür.⁴³⁰

Salarköy Kaya Mezarında dizleri üstüne çökmüş boğa formu sütun başlığı görülür. Bu başlıklar bölgede Akhaemenid mimarisinin etkisini göstermektedir. Ancak bu mezarda görülen boğa formunda, boğanın karnının altından çıkan orak formu yüksek kanatlar, Akhaemenid sütun başlıklarında görülmeyp Anadolu - Pers sanatı içerisinde değerlendirilir.⁴³¹ Burada görülen boğanın başı kırılmış tahribata uğramıştır.

Salarköy Kaya Mezarında görülen çatının altında üstte üç, yanlarda iki sıra kademeli giriş, erken dönem Amnias Vadisi kaya mezarları için karakteristik bir özelliktir.⁴³² Bu mezarda ahşap çatı formu göze çarpmaktadır.⁴³³ Giriş yerinde üç sütun mevcuttur.⁴³⁴

Bu mezarda görülen iki kademeli merteğin alt alta görülmesi Frig etkisi sonucu oluşturulmuş olabileceğini akıllara getirir. Ayrıca mezarda görülen çatısının uçlarında iki yandan kırılarak düz bir şekilde devam ettikten sonra baştabanla birleşmesi de önemli bir detaydır. Bu özellik Paphlagonia'da sadece Salarköy Kaya Mezarında görülür.⁴³⁵

Mezarın ana merkezinde Herakles- Nemea Aslanı mücadelesi görülür. Bunun yanında boğa, aslan, kartal, gibi kabartmalarda göze çarpmaktadır.⁴³⁶ Herakles-Nemea Aslanı mücadelesinden Yunan mitolojisinde şöyle bahsedilir: "Nemea Aslanı: Typhon'la Ekhidna canavarlarından doğma bu aslan Yunanistan'da Nemea bölgesini kasıp kavuruyormuş; yiğit Herakles onu okları ve topuzuyla alt edemeyince kolları arasına almış ve elleriyle boğmuş. Bin zorda yüzdüğü postunu da kendine zırh etmiş."

⁴²⁹ F.Eray Dökü, *Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*, Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008, Antalya, s.19

⁴³⁰ F.Eray Dökü, a.g.e., s.20-21

⁴³¹ F.Eray Dökü, a.g.e., s.23-24

⁴³² F.Eray Dökü, a.g.e., s.26

⁴³³ F.Eray Dökü, a.g.e., s.46

⁴³⁴ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 61

⁴³⁵ F.Eray Dökü, a.g.e., s.40

⁴³⁶ F.Eray Dökü, a.g.e., s.63

⁴³⁷ Aslan kabartmaları Friglerde olduğu gibi mezar bekçisi olarak konulmuştur. Kartal da ruh kuşu olarak anlamlandırılır. ⁴³⁸

Salarköy Kaya Mezarının sütun başlıkları M.Ö.5.yy'ın 2.yarısı sonlarına tarihlenir.⁴³⁹ Prof. Leonhard bu eseri M.Ö.6.yy 'da Paphlagonia'yı idaresi altına alan Kimmerlerin yaptığını söylese de Ahmet Gökoğlu bu eserin M.Ö. 7.yy ortalarında Paphlagonialılar tarafından inşa olunduğunu savunur.⁴⁴⁰

5.1.2. Terelek Kaya Mezarı

Terelek Kaya mezarı Durağan İlçesinin merkezinin 10 km doğusunda bulunan Çerkez köyündedir.⁴⁴¹ Mezar tahminen 200m yüksekliğinde olan bir dağın üzerinde ve eni 25, yüksekliği 30 m olan kalker kayalara oyulmuştur. İlk olarak Kannenberg, daha sonra da R.Leonhard tarafından incelenmiş olan Terelek Kaya Mezarı, 3 sütunludur ve alınlık kısmında çeşitli kabartmalar mevcuttur. Giriş yerinin tavan ve döşemesi düzdür. Sütunların gövdeleri yuvarlak ve yukarı çıktıkça incelen yapıdadır.⁴⁴² Sütun altlıkları Salarköy'de olduğu gibi Akhaemenid mimarisindeki sütun altlıklarına benzemektedir.⁴⁴³

Bu mezarda dörtgen sütun başlıkları bulunur. ⁴⁴⁴ Mezar Amnias Vadisi kaya mezarları mimari geleneğiyle Halys Vadisi kaya mezarlarının mimari anlayışını kendi içinde birleştirmiştir.⁴⁴⁵

Alınlıkta sağda Herakle-Nemea Aslanı mücadelesi solda ise hayvan boynuzu arasına oturmuş insan başı kabartması vardır. Sol tarafta yan yana konulmuş iki adet manda kafası vardır. Boynuz üzerine oturtulan insan kafası muhtemelen mezar sahibinin yani o bölgeyi idare eden şahsın veya ilahın başı olmalıdır.⁴⁴⁶ Terelek Kaya'nın tapınak mezar olduğu da düşünülmektedir. ⁴⁴⁷ R.Leonhard, Paphlagonia eserinde Kannenberg

⁴³⁷ A.Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.138

⁴³⁸ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 63

⁴³⁹ F.Eray Dökü, a.g.e., s.115

⁴⁴⁰ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 64

⁴⁴¹ Bknz, resim 3

⁴⁴² A.Gökoğlu, a.g.e., s. 58

⁴⁴³ F.Eray Dökü, a.g.e., s.20-21

⁴⁴⁴ F.Eray Dökü, a.g.e., s.29

⁴⁴⁵ F.Eray Dökü, a.g.e., s.36

⁴⁴⁶ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 59-60

⁴⁴⁷ F.Eray Dökü, a.g.e., s.64

tarafından görülmüş kadın figürü kabartmasından bahseder. Kalçalara kadar resimlendirilen bu figürde silindir biçiminde kasket dikkat çeker. Bu kasket Eti külahına benzetilmektedir. Muhtemelen resmedilen bereket tanrıçası Kibele'dir. Elleri yukarıya doğru açılmış durumda resmedilmiştir ki bu formu Etilerin kült resimlerinde de görüyoruz şeklinde yorumlar. Ancak o kabartma bugün görülmemektedir. R.Leonhard kabartmanın 7.yy'a ait olduğunu düşünür.⁴⁴⁸ Terelek Kaya'da Polos'lu idol formlu Ana tanrıçanın görülmesi Frig etkisinin bir yansıması olarak düşünülmektedir. Ana tanrıçanın kollarını yukarı doğru açmış duruş şekli Çatalhöyük ve İkiztepe'de de görülmüştü. Bu şeklin değişmeden Terelek Kaya'da görülmesi dikkate değerdir.⁴⁴⁹

Von Gall bu mezarın tarihlemesini M.Ö.5.yy 2. yarısına yapar.⁴⁵⁰ A.Gökoğlu ise Yunan tesiri görmediği bu kaya kabartmalarının 7.yy ortalarında Paphlagonialılar tarafından yapıldığına inanır.⁴⁵¹

5.1.3. Ambarkaya Kaya Mezarı

Bu mezarda yine Durağan ilçesinin bir saat doğusunda ve Gökırmak'ın güney kenarındaki Karadın mahallesinde yer alan bir kayaya oyulmuştur. Giriş yerinin duvarları düz, tavanı tonozludur. Sütunların kaide ve boşlukları yoktur.⁴⁵² Bu mezarda sütun altlıkları silindirik formdadır.⁴⁵³ Beşik çatılıdır.⁴⁵⁴ Diğer mezarlara göre daha sade yapıdadır. Sütunlar dibinden tepesine kadar aynı kalınlıktadır. Mezar odasının tavanı tonozlu olup buraya dikdörtgen biçimindeki bir kapı ile giriş sağlanır. İçeride bir ölü sediri mevcuttur. Alınlık kornişleri çok basit işlenmiş olup mezar yüzeyinde herhangi bir kabartmaya rastlanmamıştır. Bu da tarihleme yapılmasını güçleştirmektedir. Ancak mezar konu ve plan itibariyle Paphlagonia sütunlu mezarlara çok benzediğinden yine A.Gökoğlu tarihlemeyi M.Ö.7.yy'a yapmıştır.⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 60

⁴⁴⁹ F.Eray Dökü, a.g.e., s.67-68

⁴⁵⁰ F.Eray Dökü, a.g.e., s. 115

⁴⁵¹ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 60

⁴⁵² A.Gökoğlu, a.g.e., s. 63

⁴⁵³ F.Eray Dökü, a.g.e., s.21

⁴⁵⁴ F.Eray Dökü, a.g.e., s.38

⁴⁵⁵ A.Gökoğlu, a.g.e., s. 64

Ambarkaya Kaya Mezarı Geç Helenistik -Roma Dönemi mezarları içinde yer alır.⁴⁵⁶

5.1.4. Arım Kaya Mezarları

Saraydüzü ilçesinde yer alan Arım Kaya Mezarları, Arım köyü yakınlarındadır. Gavur evi denilen bu mezarın duvarları düz, tepesi kubbemsidir. Bu mezarın karşısında Ambarkaya denilen içi sedirli bir kaya mezarı daha vardır.⁴⁵⁷ Arım köyünün yukarısında bir boğaz vardır. Burada da çok sayıda mezara rastlanır. Mezarlar çeşitlilik gösterir. Bazılarında ölü sediri yoktur. Genellikle tavanlar kubbemsi ve duvarları dik olarak oyulmuştur.⁴⁵⁸ Haklarında çok fazla bilgi edinemediğimiz bu mezarların ve bölgenin esaslı bir incelemeye ihtiyacı vardır.

⁴⁵⁶ F.Eray Dökü, a.g.e., s.120

⁴⁵⁷ A.Gökoğlu, a.g.e., s.64

⁴⁵⁸ Bekir Başoğlu, *Boyabat ve Çevresi Tarihi*, s.68

ALTINCI BÖLÜM

6.1. SERAPİS

Serapis, eski Mısır'daki Memphis'in Osorapis'inin Helenleştirilmiş halidir. İsminin Osiris ve Apis'ten geldiğine ve iki tanrının birleşimi olduğuna inanılmaktadır. Serapis kültünün kökeni ile ilgili değişik görüşler mevcuttur. Bunlar; Memphis, Seleukeia ve Sinope olarak antik yazarlar tarafından görüş bildirilir. Aslında bu durum Mısır'a gelen Grekler ile yerli halkı kaynaştırmak maksadıyla halkları ortak bir tanrıda birleştirme düşüncesinin bir yansımasıdır. Bu amaçla Mısırlı ya da Grek olmayan bir tanrı olan Sinope'nin yerli tanrısı Serapis seçilmiştir. Mısırlı rahiplerin evrensel bir tanrı oluşturma çabasından diğer büyük tanrılara benzer formda yaratılmıştır.⁴⁵⁹

Bu tanrının asıl tapınım yeri Sinop idi; Ptolemaioslar döneminde Mısır'a götürülüp, oradan tüm ilkçağ Helen dünyasına yayılmıştır. Edward Gibbon'da olayın başlangıcı şöyle anlatılır: "Ptolemaiosların birincisine (M.Ö. 360-283) tanrılar, düşünde bu gizemli tanrıyı Karadeniz kıyılarından buraya getirmesini buyurdular; sözü geçen tanrıya, Sinop halkı çok uzun zamandır tapmakta idi. Ancak, bu tanrının nitelikleri ve neye egemen olduğu okadar az biliniyordu ki, onun gün ışığını mı simgelediği yoksa yer altı ülkelerinin korkunç egemeni mi olduğu tartışılmaya başlandı. Atalarının dinine inatla bağlı Mısırlılar bu yabancı tanrıyı kentlerinin duvarları içine almak istemediler. Ama Ptolemaiosların hoşgörülülüğüne karşı borçluluk duygusu besleyen ve bu yüzden kralın her buyruğuna boyun eğiveren kamlar (rahipler), hiç direnmeden, Karadenizli tanrının egemenliğine razı oldular. Bu tanrıya, onurlandırıcı bir yerli köken uyduruldu, bahtlı beleşçi, İsis'in kocası ve Mısır'ın baştanrısı Osiris'in yerine yatağa girdi, tahta oturdu."⁴⁶⁰

Serapis heykelinin Sinope'den Mısır'a getirilmesi hikâyesi Tacitus'ta şöyle anlatılmaktadır: "Adı geçen tanrının kökeni bizim yazarlarımız tarafından ele alınmamıştır. Mısırlı rahiplerin bu hikâye ile ilgili anlattığı Mısır kuvvetlerini ilk olarak sağlam bir temele sokan Makedonyalı Ptolemaios, yepyeni İskenderiye şehrinde surlar,

⁴⁵⁹ Adem Işık , *Pers, Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültürleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004, s.187

⁴⁶⁰ B.Umar, a.g.e., s.79-80

tapınaklar dini yerler yaptırırken, rüyasında kendisine oldukça yakışıklı ve insanlardan bir hayli uzun boyda bir genç adam göründü. Ona en yakın arkadaşlarını Pontus'a göndermesini ve kendi heykelini oraya getirtmesini söyledi. Bu heykelin getirilmesinin krallık için iyi bir şey olacağını ve tanrıyı alan kentin büyük ve ünlü olacağını da sözlerine ekledi. Bu sözlerden sonra genç bir ateş içinde cennete taşınmış gibiydi. Bu mucizevî olay karşısında harekete geçen Ptolemaios, gece gördüğü rüyayı yorumlamaları için Mısırlı rahiplere açıkladı. Pontus ve yabancı ülkeler hakkında bilgili olduğunu ispatladıktan sonra Eumalpidae klanından bir Atinalı olan ve Eleusis'den getirip Mısır'da kamlık yapmak üzere çağırdığı Timotheos'a Karadeniz'deki bu dinin ne olduğunu ve bu ilahiyatın ne anlama geldiğini sordu. Timotheos, Pontus'a gitmiş olan adamlardan orada Jüpiter Dis tapınağına yakın Sinope adında bir kent olduğunu öğrendi. Bu tapınak yerliler arasında uzun zamandır biliniyordu. Heykelin yanında bir kadın figürü tanrı vardı ki halk ona Proserpina diyordu. Ptolemaios, diğer kralların aksine ilk başta ürkmesine rağmen konuyu ihmal etmeye ve dinsel törenlerden daha çok eğlenceye, zevklere istekli davrandı. Ardından aynı düşü yeniden gördü, ama bu kez tanrı ona daha korkunç ve ısrarcı bir şekilde emirleri yerine getirmediği sürece kralın ve krallığın üzerine felaketler getirmek suretiyle tehdit etti. Bundan sonra Ptolemaios büyükelçilerini ve hediyeleri o sıralar Sinope'de egemen olan kral Skydrothemis'e gönderdi ve elçilere yola çıkmadan Pythian Apollo'yu ziyaret etmelerini emretti. Elçiler denizi müsait buldular ve kehanetin cevabı belli idi; Apollo onlara: "Gidin, babamın heykelini alıp Mısır'a götürün ama kızkardeşimin heykelini bırakın " dedi.⁴⁶¹

" Elçiler Sinope'ye ulaşınca, krallarının armağanlarını, isteklerini ve mesajlarını Skydrothemis'e iletiler. Skydrothemis'in ne yapacağı belirsizdi; hem tanrıdan korkuyor, hem halkın tepkisinden çekiniyor, bir taraftanda elçilerin sunduğu armağanlar ve vaatler cazip geliyordu. Böylece üç yıl geçti. Ancak Ptolemaios işin peşini bırakmadı, daha saygın elçiler yolladı, bir öncekinden daha fazla altın ve gemi ikramında bulundu. Sonra Skydrothemis de aynı görüntüyü düşünde gördü; onu tanrının buyruklarını bir an önce gerçekleştirmesi, geciktirmemesi için uyardı. Skydrothemis hala karar verememişti ancak birçok felaket, salgın hastalıklar kendini gösterdi ve tanrının giderek artan öfkesi dayanılmaz bir hal aldı. Bunun üzerine kral kent meclisini topladı, onlara tanrının

⁴⁶¹ Tacitus, *Histories*, translation by Clifford H. Moore, John Jackson, Loeb Classical Library, Cambridge Harward University Press, 1931, IV.83

emirlerini, kendisinin ve Ptolemaios'un gördüğü düşleri ve başlarına gelen talihsizlikleri anlattı. Halk krallarına karşı çıktı. Çünkü Mısır'ı kıskandılar, kendileri için korktular ve tanrının tapınağı etrafında toplandılar. Bu noktada hikâye biraz garipleşiyor çünkü gelenekler bize kıyıya uzanmış olan filoya gönüllü olarak binen ve iki gün içinde mucizevî bir şekilde denizin ötesine geçen ve İskenderiye'ye ulaşan tanrının kendisi olduğunu söylüyor. Rhacotis kasabasında kentin büyüklüğüne uygun bir tapınak inşa edildi. Daha önce de bu noktada Serapis ve İsis'e adanmış bir tapınak⁴⁶² vardı. İşte tanrının kökeni ve gelişinin en bilinen söylentisi bu şekildedir."⁴⁶³

Aynı olay Plutarkhos tarafından da ifade edilmiştir. Tacitus'tan farklı isimlerin geçtiği *Moralia*'da kral Skydrothemis'ten bahsedilmemiştir. ⁴⁶⁴Olayın geçtiği tarihlerde Sinope Kappadokia Kralı I.Ariarathes'in (M.Ö.330-322) hâkimiyet alanıydı. Bu dönemde şehrin bağımsızlık teşebbüsleri biliniyordu ancak şehrin bundan sonrasında kimin egemenliğine girdiği, hatta Skydrothes adlı kralın yaşayıp yaşamadığı bile aydınlatılmış bir bilgi değildir.⁴⁶⁵

Sinop'un en bilinen tanrısı Serapis idi. Hadrian zamanından sonra ele geçen sikkelerin çoğundaki şekil Serapis idi. Diogenes'te kendi ana vatanının en üstün tanrısının Serapis olduğunu ima ederek " O halde beni Serapis diye çağırınız" demiştir.⁴⁶⁶

Mısır'da kuvvet din ile varolurdu. Batlamyus'lar kuvveti ellerine geçirdiklerinde Yunanlılar, Makedonyalılar ve Mısırlıları aynı ibadethaneye toplayabilmek için bir tanrı icat edip adına da Serapis demişlerdi. Serapis'in menşei anlaşıldığı üzere Sinop'tur. Sinop o zamanlar Karadeniz'in güney sahilinde çok işlek bir ticaret kentiydi ve ahalisi de Yunanlılardan meydana geliyordu. Yunanlılarda semavi bir güce inanıyorlardı. Bu nedenle her şehirde bir tanrı vücuda getirmişlerdi. Sinop'taki Serapis'te bunlardan biridir. Serapis heykeli, Karyalı Biryaksis tarafından Zeus'a benzetilerek vücuda getirilmişti. Başında silindirik bir miğfer vardı. Apis vefat edip de Osiris'in ruhuna geçtiği zaman buna Usarhapi namı verildi. Bu nedenle Serapis'e Mısırlılar Usarhapi

⁴⁶² Bknz, resim 4

⁴⁶³ Tacitus, a.g.e., IV.84

⁴⁶⁴ Plutarkhos, *Moralia*, vol. V. translation by Frank Cole Babbitt, Loeb Classical Library, Cambridge Harward University Press, 2003, İsis and Osiris, 361-362

⁴⁶⁵ Ö.Koçak, a.g.t., s.107

⁴⁶⁶ D.M.Robinson, a.g.m., Diranaz, sayı:33, s.17

derler. Bu heykelin menşei olan Sinope'yi ise Apis'in Merkezi anlamında "hapinse" olarak adlandırırıldı.⁴⁶⁷

Serapis genel olarak bakıldığında kurtarıcı, iyileştirici, deniz aracılığıyla savaş ve tehlikelerden koruyan, duaları dinleyen bir tanrı olarak görülerek Zeus'a benzemektedir.⁴⁶⁸ Mısır kökenli olan bu tanrı Asklepios, Osiris, Jüpiter gibi tanrılarla bir arada görülür. Hastaları iyi eder, mucizeler yaratır, bilicilerin en üstünüdür, yer altı ve yer üstü dünyasının ölçüsüdür ve güneş tanrısı olarak bilinir. Oturur ve ayakta olarak sembolize edilir. Elinde asa tutar. Uzun saçlı, sakallı ve uzun giysili olarak tasvir edilir. Roma dönemi sikkelerinde de Serapis sakallı ve sur taçlı olarak karşımıza çıkar.⁴⁶⁹

Bugün Sinop müzesinin bahçesinde kalıntıları bulunan Serapis mabedi 1951 yılında Ekrem Akurgal, L.Budde tarafından kazılmıştır. 15 m uzunluğunda ve (.6 m genişliğinde olan tapınak kalıntılarının yanında tapınağa ait olduğu düşünülen süs eşyaları da bulunmuştur. Kazı sırasında, pişmiş toprak, mimari parçalar, Serapis, Dionysos, Herakles, İsis ve Kore figürleri bulunmuştur.⁴⁷⁰ L.Budde bu tapınağın hangi tanrı için yapıldığını kesin olarak söyleyemeyeceğini ancak işaretlerin Serapis'i gösterdiğini belirtmiştir.⁴⁷¹ Mabedin tarihlendirilmesi bulunan malzemelerden M.Ö. IV. yy'a işaret etmekte olup, mabedin uzun yıllar kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁷²

⁴⁶⁷ Y.Sarıkaya, a.g.e., s.40-41

⁴⁶⁸ A.İşık, *Pers, Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültürleri*, s.188

⁴⁶⁹ M.A. Işın, *Sinop*, s.55

⁴⁷⁰ Bknz, resim 5

⁴⁷¹ L.Budde, a.g.m., TAD, VI-2,1956, s.5

⁴⁷² M.A. Işın, *Sinop*, s.54

6.2. DİOGENES

Diyojen, M.Ö. 414 yılında Sinope'de doğmuştur. O dönemler Yunanlıların yaşadığı Sinope önemli bir ticaret merkeziydi. Diyojen'in babası Hicesias, burada bankerlik ve tefecilikle uğraşarak büyük para hareketlerini yönetiyordu. Sahte para basmayı öğrenen Hicesias, ihbar edilmesi üzerine yakalanıp hapse atıldı ve Sinope'de vefat etti. Babasının izinden giden Diyojen ise şehirden kaçmayı başardı.⁴⁷³ Bazı yazarlar Diyojen'in para basma işini kendisinin yaptığını, babasıyla birlikte sürgüne yollandıklarını yazarlar. Hangi düşüncenin doğru olduğunu şimdilik bilemiyoruz.

Daha sonra Atina'ya gelen Diyojen Antisthenes'in öğrencisi olmayı kafasına koymuştur. Antisthenes başta onunda herkes gibi olduğunu düşünüp geri çevirmek istese de Diyojen ısrarlı davranıp bastonunu kaldıran Antisthenes'e " Vur! " dedi. " ama bir şey söyleyeceğini düşündüğüm sürece beni durduracak kadar sert bir odun bulamayacaksın." Böylece Antisthenes'in öğrencisi oldu ve birlikte yaşadılar.⁴⁷⁴

Diyojen'in hocası Antisthenes'in Kynik Okulunun kurucusu olduğunu biliyoruz. Antisthenes Sokrates'in öğrencisi idi. Kynik sözcüğü kyondan türemedir. Kyon ise Yunanca'da köpek anlamına gelir. Böylece kynik: Köpek gibi olan, köpek tutumunda olan, köpekçi anlamlarına gelmektedir. Bu akımı benimsemiş olanlar köpek olarak adlandırılırdı. Köpekler yoksul bir hayat sürer, töre nezaket, edep kurallarını reddederlerdi. Diyojen'in fıçı içinde yaşamını sürdürmesi bunun en iyi örneğidir.⁴⁷⁵

Kyniklere göre erdem dünya nimetleri ve hazları karşısında bağımsız olmaktır. Mutlu olmak için erdem kendi başına fazlasıyla yeterlidir ve başka hiçbir şeye gerek yoktur. Diogenes yoksulluk içinde yaşamış, insanın eti pişirmeden yiyebileceğini söyleyerek ateşten bile vazgeçtiğini göstermeye çalışmıştır. Ona göre gerçekten özgür olan insan köle, gerçekten köle olan da özgür olamaz. Diogenes köle olarak satıldığı bir sırada, kendisini kurtarmak isteyen dostunu reddederek, insanlar arasında yalnızca

⁴⁷³ Pavel İvanoviç Biryukov, *Sinoplu Filozof Diyojen*, çev. Nazgül Enterieva, Yasemin Sarıkaya, Etkin Yayınevi, Ankara, 2018, s.18

⁴⁷⁴ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, YKY, 3.baskı, 2007, İstanbul, s.264

⁴⁷⁵ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.52-53

erdemli olmakla kötü olmanın önem taşıdığını, geri kalan tüm ayrıntıların önemsiz olduğunu anlatmaya çalışmıştır.⁴⁷⁶

Diogenes'in en bilinen anılarından olan İskender'le olan diyalogu şu şekildedir: İskender, Perslere karşı olan savaşta ordusuyla birlikte Korinthos'a gelir. Dönemin ünlü bilim adamları, siyasetçiler, ona övgülerini sunmak için yarışa girerler. Aynı davranışı Diogenes'ten de bekleyen İskender dayanamayıp geldiğini görmediği Diogenes'i ziyarete gider. O sırada Diogenes güneşe karşı yatmaktadır. Güneşinin gölgelendiğini hisseden Diogenes bağdaş kurup İskender'e bakar. İskender'de ona kendisinden bir isteği olup olmadığını sordu. Diogenes 'in cevabı : " Gölge etme, başka bir isteği yok! " oldu. İskender'in yanındaki refakatçiler onun sinirlenip Diogenes'i cezalandıracağını düşünürlerken İskender saygıyla uzaklaştı. İskender'in bu tavrı şaşkınlık yaratırken duruma gülen refakatçilere dönüp: "İskender olmasaydım, Diogenes olamak isterdim." dedi.⁴⁷⁷

Bir gün ciddi bir konudan söz ederken kimsenin dinlemek için yanaşmadığını gören Diogenes, kuş gibi ötmeye başlar. İnsanlar çevresine toplanmaya başladığında da, maskaralık oldu mu güzelce gelirsiniz, ama ciddi konular oldu mu umursamazca ağırdan alırsınız diyerek onları kınadı.⁴⁷⁸ Birgün bir çocuğun avucuyla su içtiğini görünce, " Küçük bir çocuk bile yalın yaşayıpta beni geçti" diyerek heybesinden tasını çıkarıp attı. Gene bir çocuğa bakıp mercimek lapasını ekmeğin arasına koyup yediğini görünce, tabağını da kaldırıp attı.⁴⁷⁹ Hangi saatte kahvaltı yapılmalı diye sorana, " Zenginsen istediğin zaman; yoksulsan, bulduğun zaman " karşılığını verdi.⁴⁸⁰ Gündüz vakti eline bir fener alıp " insan arıyorum" diyordu.⁴⁸¹ "Eğitim gençler için ölçülülük, yaşlılar için avuntu, yoksullar için zenginlik, zenginler için de süstür." derdi.⁴⁸²

Köle pazarına getirilen Diogenes'e " Elinden ne iş gelir?" diye sordular. "İnsanları yönetmeyi iyi bilirim " diye yanıtladı Diogenes. " Şöyle bağır " dedi : " Kim kendine bir beyefendi satın almak istiyor!" O sırada esir pazarında dolaşan sevecen, düzgün giyimli, zengin bir adam Diogenes'in dikkatini çekti ve " İşte beni bu adama satın" dedi. Adamın

⁴⁷⁶ Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, 1999, İstanbul, s.510-511

⁴⁷⁷ Plutarkhos, *İskender-Caesar*, XIV.1-XIV.4, s.15

⁴⁷⁸ D. Laertios, a.g.e., s.266

⁴⁷⁹ D. Laertios, a.g.e., s.269

⁴⁸⁰ D. Laertios, a.g.e., s.270

⁴⁸¹ D. Laertios, a.g.e., s.271

⁴⁸² D. Laertios, a.g.e., s.280

adı Kseniad'dı. Diogenes'in hakkında söylediklerini duyan adam meraklanarak Diogenes'i satın alıp Korint'e götürdü. Onu evinde çocuklarına " büyükbaba " olarak tanıtır evin yönetimini ona bıraktı.⁴⁸³

Ölüm kötü müdür? Diye soranlara " Geldiğini duymadığınız şey nasıl kötü olabilir?" yanıtını veren Diogenes'in 90 yaşlarında vefat ettiği düşünülüyor. Ölümüyle ilgili farklı söylentiler vardır; çiğ ahtapot yedikten sonra karın ağrısından öldüğünü söyleyenler, soluğunu tutup öldüğünü söyleyenler, köpeklere ahtapot dağıtmak isterken ayağından ısırlıp öldüğünü söyleyenler gibi çeşitli görüşler mevcuttur. Dostları her zamanki gibi geldiler ve onu harmonisine sarınmış olarak buldular. Onun uyuduğunu düşünmediler çünkü uykucu biri değildi. Harmonisini kaldırıp bakınca onun soluk almadığını ve ömrünün geri kalanını yaşamak istemediğini düşündüler.⁴⁸⁴

Bedeni Korint'e gömülen Diogenes'in mezar taşının üzerinde şu sözler yazılıdır; "Zaman, taşı da bronzu da aşındırır; fakat senin sözlerin Diogenes, sonsuza kadar yaşayacak! Sen insanlara kendilerinin de yapabilecekleri iyilikleri öğrettin; onlara sakin ve mutlu yaşamının yollarını gösterdin." ⁴⁸⁵

Yine bir başka mezar taşı buluntusunda da taşın üst kısmında köpek resmi, altında da soru cevap kısmının yer aldığı şöyle bir yazı vardır:

_ Söyle ey köpek, bu kadar dikkatle kimin mezarını bekliyorsun?

_ Köpeğin

_ Köpek dediğin o adam kimdir?

_ Diogenes

_ Bu adam nereli idi?

_ Sinopludur. O bir zaman fıçı içinde yaşardı, fakat şimdi meskeni yıldızlar olmuştur.⁴⁸⁶

⁴⁸³ P.İ.Biryukov, a.g.e., s. 34-35

⁴⁸⁴ D. Laertios, a.g.e., s.283

⁴⁸⁵ P.İ.Biryukov, a.g.e., s. 114

⁴⁸⁶ P.M.Bıjışkyan, age, s:31

Sinop için bir marka değer haline gelen Diyojen'in Sinop'un girişine heykelinin konulması ile Sinop şehri hemşerilerine sahip çıkmış ve onu kültürel miras olarak kabul etmişlerdir.⁴⁸⁷

6.3. BALATLAR KİLİSESİ

2010 yılında Bakanlar Kurulu kararı ve Kültür Turizm Bakanlığının izinleriyle Prof. Dr. Gülgün Köroğlu'nun bilimsel başkanlığında Balatlar Kilisesi olarak tanınan yer üstünde görülen bölümü 6m yüksekliğinde olan, düzenli 4 sıra moloz taş ve 4 sıra tuğla örgülü duvarları olan yapı kalıntısında kazılara başlanmıştır.⁴⁸⁸

Bu yapının Balatlar Kilisesi olarak adlandırılma sebebi yapı topluluğunun merkezini oluşturan duvar resimleridir. Balat kelimesinin ise Mithradates'in sarayının burada olduğuna inanıldığından dolayı verilmiş olduğu düşünülmektedir. Latince Palatium (saray) kelimesi zamanla Balat'a dönüşmüş olmalıdır.⁴⁸⁹ Yapı, Klasik, Helenistik, Erken Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerine ait evreleri kapsamaktadır.⁴⁹⁰

Balatlar Kilisesinin tarihi geçmişine bakıldığında yapı; hamam, gymnasium-palaistra birleşimi, tahıl deposu, manastır, kilise, mezarlık gibi birçok işleve ev sahipliği yapmıştır.⁴⁹¹ İlk inşa edildiği Geç Roma döneminde hamam ve spor yapısı olan kompleks şehrin dışında kalıp, şehir halkının yanında dışarıdan ticari amaçla gemi ile gelenler de kullanım sağlamıştır.⁴⁹² Geç Roma Döneminde hamam olarak inşa edilen yapı topluluğunun alt kısmında, ısıtma sistemi (hipokaust) bulunur. Latin haçı planlı olan birimin hamamının Caldarium'u olduğu da gözlenmiştir. Haç planlı olan bu yapı, Geç Roma İmparatorluğu döneminde Hristiyan inancın serbest bırakıldığı 4-6. yy'larda kiliseye dönüştürülerek kullanılmaya devam edilmiştir. Haç planlı yapının kuzey, batı ve doğu haç kolundaki Roma dönemine ait küçük havuzlar doldurularak mezar olarak kullanılmıştır.⁴⁹³ Yapının Balatlar Kilisesi olarak tanınmasındaki en önemli sebep, 1924 yılındaki mübadeleye kadar Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde manastır, kilise

⁴⁸⁷ Bknz resim 6

⁴⁸⁸ Gülgün Köroğlu, *2010 yılı Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı*, 33. KST, 3.cilt, 2011, s.66

⁴⁸⁹ G. Köroğlu, a.g.m., 33. KST, 3.cilt, 2011, s.66-67

⁴⁹⁰ G.Köroğlu, *2014 yılı Sinop Balatlar Kilisesi Kazıları*, 37.KST, 2.Cilt, 2015, s.463

⁴⁹¹ G. Köroğlu, a.g.m., 33. KST, 3.cilt, 2011, s.67

⁴⁹² G.Köroğlu, Filiz İnanan, Eda Güngör Alper, *Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı, 2012-2013 yılı Çalışmaları*, 36.KST, Cilt 1, 2014, s.513

⁴⁹³ G.Köroğlu, F. İnanan, E. G. Alper, a.g.m., 36.KST, Cilt 1, 2014, s.513-514

ve Ortodoks cemaat için kent içindeki mezarlık alanından dolayıdır. Kilise Mübadeleden sonra bu kompleks yapı kaderine terk edilmiştir.⁴⁹⁴

Alanda tüm dönemlere ait çok sayıda seramik, cam, kemik, bronz ve demirden yapılmış malzemelere rastlanmıştır. Klasik ve Helenistik dönemlere ait kâseler, Roma dönemine ait kandil, testi parçaları, Helenistik döneme ait amforalar, Geç Roma Dönemine ait kırmızı astarlı seramikler, kandiller bulunmuştur.⁴⁹⁵ Doğu Roma İmparatoru I. Iustinianus Dönemine ait bronz bir sikke de ele geçirilmiştir.⁴⁹⁶

Roma hamam yapısının batı kesiminde büyük boy düzgün kesme blok kalker taşları sökülerek 13.yy ilk çeyreğinde Sinop kent surlarının yenilenmesinde veya iç kalenin inşası sırasında yapı malzemesi olarak kullanılmış olması muhtemel gibi gözükmektedir.⁴⁹⁷

Prof. Dr. Gülgün Köroğlu kazı çalışmalarının 9.yılında verdiği röportajda: "Bir restorasyon projesi içindeyiz. Yapının farklı mekânlarını restorasyonu, resimlerin restorasyonu söz konusu. O nedenle bütçemizin bir bölümünü onlara ayırmış durumdayız. Bir kitap hazırlığı içindeyiz. Kitap hazırlığımızı tamamlayıp, Ağustos ayında yayınlanmak üzere matbaaya vermek istiyoruz. Bu tür çalışmalar sürüyor. Sadece kazı çalışmaları değil. Beraberinde pek çok çalışma birlikte sürdürülüyor. Kazı alanlarında çevresel kamulaştırmalar yapıldığı için çalışmalar 15-20 yıl daha sürecek gibi gözüküyor. Turizme açılması da söz konusu. Tamamladığımız alanlarda gezi güzergâhları belirlenerek bir düzenleme yapılarak turizme açılması mümkün. Gelen her misafirimizi gezdiriyoruz. Belirli alanlarda gezdirebiliyoruz. Hedefimiz hem bilim hem turizm. İkisi bir arada" diye konuştu.⁴⁹⁸

Kazı çalışmaları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Dösim, Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Sinop Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünün maddi ve manevi destekleri ile sürdürülmektedir⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ G.Köroğlu, a.g.m., 37.KST, 2.Cilt, 2015, s.463

⁴⁹⁵ Dominique Kassab Tezgör, Eda Güngör Alper, Filiz İnanan, *Çanak Çömlek Buluntuları İlgili Çalışmalar*, 36.KST, Cilt 1, 2014, s.526

⁴⁹⁶ G.Köroğlu, F. İnanan, E. G. Alper, a.g.m., 36.KST, Cilt 1, 2014, s.517

⁴⁹⁷ G.Köroğlu, *Sinop Balatlar Kazısı 2015 yılı Kazı Çalışmaları*, 38.KST., 1.Cilt, 2016, s.193

⁴⁹⁸ Esra Aksu, *Sinop'ta Balatlar Kilisesi Kazısı 9 yıldır Devam Ediyor*, <http://www.hurriyet.com.tr/sinopta-balatlar-yapi-toplulugu-kazisi-9-yil-40902487>

⁴⁹⁹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Balatlar Yapı Topluluğu*, <http://www.sinopkulturturizm.gov.tr/TR-74878/kiliseler.html>

SONUÇ

Sinop ve çevresinde yapılan araştırmalar yörenin tarih, arkeoloji ve tarihi coğrafyasıyla ilgili bilgilerimizin artmasını sağladı. Yaptığımız bu çalışma ile Sinop ve çevresinin Kalkolitik dönemden M.S. 395 yılına kadar olan sürecini ele almış olduk. Sinop, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan, konumu itibarıyla birçok medeniyetin dikkatini üzerine çeken bir bölgededir. Ancak bölge ile ilgili yetersiz kalan araştırmalar bir çok konuda kesin değerlendirme yapmamızı engelledi. Fakat mevcut çalışmalar bile Sinop ve çevresinin önemini anlamamıza yetti.

Sinop'un prehistorik dönemlerine ait yapılan çalışmalar buranın, Geç Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağında yoğun bir şekilde yerleşime tâbi olduğunu göstermiştir. Yapılan araştırmalar sonucu çok sayıda Kalkolitik dönem ve tunç çağına ait malzeme ele geçmiştir.

M.Ö. II. Binyılda Hititlerden kalan siyasi metinler, devlet anlaşmaları, dini metinler bize Karadeniz Bölgesinde Gaşkaların yaşadıklarını bildirmektedir. Hititler gibi dönemin süper gücüne karşı koyabilecek saldırgan ve fırsatçı bir toplum olarak karşımıza çıkan Gaşkalar hakkında bildiklerimiz sınırlı olsa da onların Sinop ve çevresinde yaşamış olduklarını kabul ediyoruz.

Hititler tarih sahnesinden silinince bölgede Frig egemenliği sürmüş gibi görünmese de burada etkilerinin olduğu açıktır. M.Ö. VIII.yy sonlarına doğru Kimmerler Anadolu'ya gelip burada büyük bir karışıklığa sebebiyet verdiler. Kuvvetle muhtemel bu kaos ortamından Sinope ve çevresi de nasibini almıştır. Ancak bozkır yaşantısını benimsemiş bir toplum olan Kimmerlerle ilgili Sinope'de arkeolojik delil aramak bizi kesin bir değerlendirme yapmaktan uzaklaştırır.

Sinope'nin kuruluşu ve kurucusu hakkında çeşitli görüşler olduğunu gördük. Ancak ilk olarak Miletos tarafından kolonize edildiği herkes tarafından kabul edilmiş görünüyor. Arkeolojik kaynaklara göre Yunanlıların buraya Kimmer göçlerinden önce de gelmiş olabilme ihtimalleri vardır. Ayrıca pek çok kişi Sinope tarihinin Milet kolonizasyonu ile başladığını düşünse de Sinope tarihinin çok eskilere dayandığı açıktır. Yunanlıların buraya gelmesi Sinope'nin öneminin daha da artmasına sebep olmuştur. Kolonizasyon dönemi ve sonrasında Sinope, Karadeniz'de ticaretin merkezi konumuna gelmiştir.

Kimmer saldırıları sonucu yıkılan Frig Devleti'nden sonra Lydia Kralı Alyattes Kimmerleri yenilgiye uğratarak Anadolu'dan uzaklaştırır. Ancak Lydia kralı, Pers kralı Kyros karşısında yenilgiye uğrayınca Anadolu'da yaklaşık 200 yıl sürecek satraplar dönemi başlamış oldu. Kappadokia satrabı Datames'in başı çektiği satraplar ayaklanması ile Sinope'nin zapt edildiğini öğrenmiş olduk.

Büyük İskender, M.Ö. 334'te Anadolu'ya geçti ve Persleri yenilgiye uğrattı. Böylece Helenistik dönem başlamış oldu. İskender genç yaşta hayatını kaybedince halefleri arasında iktidar mücadelesi yaşandı ve Anadolu toprakları bir süre daha karmaşa döneminin ortasında kalmış oldu. Bu dönemde Pontos Devletinin tarih sahnesine çıkması Sinope ve çevresi için bir milattı. Özellikle VI. Mithradates dönemi hem Anadolu hem de Sinop tarihi açısından büyük önem taşır. Bu dönemde Sinope her yönden kalkınmış kolonizasyon dönemindeki ihtişamına geri dönmüştür. Sinope'nin bu yükselişi Roma'yı huzursuz etmiş iki devletin sık sık karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Büyük bir direniş sonrasında şehir, Roma idaresi altına girmiş olsa da Pontos devleti dönemindeki canlılığını yitirmiştir.

KAYNAKÇA

AKURGAL Ekrem, *Sinop Kazıları*, TAD, VI-1, 1956, s.47

AKURGAL Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Gökçe Ofset, Ankara, 9.basım, 2000

AKURGAL Ekrem, L.Budde, *Vorläufiger Bericht Über Die Ausgrabungen In Sinope*, TTK Basımevi, Ankara, 1956

AKSU Esra, *Sinop'ta Balatlar Kilisesi Kazısı 9 yıldır Devam Ediyor*, <http://www.hurriyet.com.tr/sinopta-balatlar-yapi-toplulugu-kazisi-9-yil-40902487>

ALP Sedat, *Hitit Çağında Anadolu*, Asur Matbaacılık, İstanbul, 2000

APPIAN, *Appian's Roman History II*, With and English translation by H.White, Cambridge, Mass., London, The Loeb Classical Library, 1912-13

ARRIAN, *İskenderin Seferleri*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2006

ARSLAN Murat, *Mithradates VI Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007

ATLAN Sabahat, *Roma Tarihinin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri*, TTK, Ankara, 2014

BAKER Simon, *Eski Roma, Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2017

BAKIR Abdulhalik, Fatih Aksoy, *Roma Hâkimiyetine Kadar Sinop Şehri*, Cappadokia Journal of History and Social Sciences, Vol:11, 2018

BAŞOĞLU Bekir, *Boyabat ve Çevresi Tarihi*, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1972

BAŞOĞLU Bekir, *Sinop İli Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Sinop, 1978

BERK Fatih Mehmet, *Antik Kaynaklara göre İç Batı Anadolu'nun (Phrygia) Jeopolitiği*, Doktora tezi, Konya, 2011

BIJİŞKYAN P. M., *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, çev.H.D. Andreasyan, İstanbul, 1969

BİRYUKOV Pavel İvanoviç, *Sinoplu Filozof Diyojen*, çev. Nazgül Enterieva, Yasemin Sarıkaya, Etkin Yayınevi, Ankara, 2018

- BOYSAL** Yusuf, *Sinop'un En Eski Buluntuları ve Kolonizasyonu Hakkında*, TAD, VIII-2, 1958
- BUREN** Albert W. Van, *Notes on Dr D.M.Robinson's Inscriptions From Sinope*, AJA, IX,1905
- CEVİZCİ** Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul,1999
- CEYLAN** Alparslan- Hatice Uyanık, *Kaşkalar ve Tokat'ın Eskiçağ Tarihinde Kaşkaların Rolü*, Tokat Sempozyumu, cilt 1, 2012
- ÇAPAR** Ömer, *Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri*, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, sayı:26,cilt.15,1991, Ankara
- ÇOBAN** Hacı, *Anadolu'da Kimmerler-İskitler ve Orta Anadolu'daki İzleri*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2013
- DEMİR** Muzaffer, *Perikles'in Karadeniz Seferi Üzerine Yeni Bir Yorum*, Belleten, Cilt LXV, sayı:243, 2001
- DEMİREL** Serkan, *M.Ö. II. Binyılda Kuzey Anadolu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2010
- DEMİREL** Serkan, *Hitit Gaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranan Bazı Sorular*, Akademik Bakış, cilt 6, sayı:12, 2013
- DEMİRKAYA** Fulya Üstün, Ömer İskender Tuluk, *Eflatun'un kurbağası Sinope'den Sinop'a, Kaynaklara göre Sinop kentinin fiziksel gelişimi*, METU JFA, 2012, Cilt:29 sayı:1
- DENİZ** İsmail, *Amazon Sinop, Bir Sinop Monografisi*, Çatı Kitapları, İstanbul, 2012
- DİAKOV** V. -S.Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, çev. Özdemir İnce, Yordam Kitap, 3.basım, 2015, İstanbul
- DİNÇOL** M. Ali, J. Yakar, *Nerik Şehrinin Lokalizasyonu Hakkında*, Belleten, XXXVIII-152, 1974
- DOONAN** P. Owen, Alex Gantos, David Smart, Frederik Hiebert, *Sinop ili Yoğun Alan Araştırması*, 1997, XVI, AST, II. cilt, 1998
- DOONAN** P. Owen, Aksel Casson, Alex Gantos, *Sinop Province Archaeological Project: Report on the 2006 Field Season*, 25.AST, 2.cilt, Ankara, 2007

- DOONAN** P. Owen., A.J.Gantos, F.J.Hiebert, A.Yaycıoğlu, M.Besonen, *Sinop Bölgesel Arkeoloji Araştırması 1998, Karasu Vadi Araştırması*, AST XVII.,II. Cilt,1999
- DÖKÜ** F.Eray, *Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2008
- DÖNMEZ** Şevket, *Sinop - Samsun - Amasya İlleri Yüzey Araştırması 1997*, AST XVI.,II. Cilt,1998
- DÖNMEZ** Şevket, *Sinop - Samsun - Amasya İlleri Yüzey Araştırması 1998*, AST XVII.,II. Cilt,1999
- DROYSEN**, *Büyük İskender Tarihi*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, Dharma Yayınları, 2007, İstanbul
- DUNHAM** M.A., *The History of Miletus, Down to the Anabasis of Alexander*, London: University of London Press,1915
- DURMUŞ** İlhami, *Anadolu'da Kimmerler ve İskitler*, Belleten, cilt LXI ,sayı:231 ,1997
- EBCİOĞLU** İsmet, *Neşredilmemiş Yeni Bir Sinope (Sinop) Şehri Sikkesi ve Onunla İlgili Bazı Sorunlar*, Anadolu (Anatolia), XVIII, 1974
- EMİR** Osman *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, Serender Yayınları, Trabzon, 2011
- EMİR** Osman, *Argonoutlar Efsanesi: Bir Mitosun Ardındaki Gerçekler ve Kolkhis*, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, sayı:6, 2009
- ERGİN** Gürkan, *Anadolu'da Roma Hâkimiyeti: İsyanlar, Tepkiler ve Huzursuzluklar*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009
- ERHAT** Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi kitabevi, 6. Basım, İstanbul,1996
- EROĞLU** Süreyya -A.Alev Direr Akhan, *Seyahatnamelerde Sinop*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 2013
- ERTAN** Ali, *İbn-i Batuta'ya göre Sinop, 520 yıl Önce*, Dıranaz dergisi, 1941, sayı:48, cilt.4

- ERTAN** Ali, *Evliya Çelebi'ye göre Sinop, 300 Yıl Önce*, Dıranaz dergisi, 1941,sayı:48, cilt.4
- ERZEN** Afif, *Sinop Kazısı 1953 yılı Çalışmaları*, TAD, VI-I
- FAULKNER** Neil, *Roma Kartalların İmparatorluğu*, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap, 2. Basım, 2017, İstanbul
- FRENCH** D.H., *R.E.C.A.M. Notes and Studies No.4 Latin İnscription From Ladik and Sinop*,Anatolian Studies, XXVIII, 1978
- GOLDSWORTHY** Adrian, *Caesar*, çev. Efe Kurtluoğlu, TİBKY, 2014, İstanbul
- GOLOĞLU** Mahmut, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, Kalite Matbaası, Ankara,1973
- GÖKBERK** Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 1993, İstanbul
- GÖKOĞLU** Ahmet, *Paphlagonia*, Doğruöz Matbaası, Cilt 1,Kastamonu, 1952
- GÖZLÜ** Ahmet, *Antik Yunan (Helen) dan Koloniler ve Bunların Nitelikleri*, Cyprus International University, folklor/edebiyat, cilt 21,sayı 81, 2015
- GRAHAM** A.J., *Collected Papers on Greek Colonization*, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2001
- GÜLENSOY** Tuncer, *Ksenophon, Anabasis (On Binlerin Dönüşü)* ,Kültür Evreni, sayı:11, Ankara, 2012
- GÜNALTAY** Şemseddin, *Yakın Şark IV, II. Bölüm*, TTK basımevi, 2.baskı, 1987, Ankara
- HAMILTON** W.J., *Küçük Asya*,çev.Kasım Toraman, Mides Yayınları, Ankara, 2013
- HANSEN** William, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul,2017
- HERODOTOS**, *Tarih*, çev:Müntekim Ökmen, T.İ.B.K.Y., 12.basım, 2016, İstanbul
- HOMEROS**, *Odyseia*, çev. Azra Erhat, A.Kadir, TİBKY, 11. Basım,2015, İstanbul
- HOMEROS**, *İlyada*, çev. Azra Erhat, A.Kadir, TİBKY, 4. Basım, 2016, İstanbul
- IŞIK** Adem, *Pers, Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004

IŞIK Adem, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK, Ankara, 2011

IŞIN M. Akif, *Kocagöz Höyük'te Bulunan Tek Kulplu Kupalar*, TAD, XXIX, 1991, Ankara

IŞIN M. Akif, *Sinop Region Field Survey*, Anatolia Antiqua VI, 1998

IŞIN M.Akif- İ.Tatlıcan- Münire Işın, *Sinop*, Ankara,1992

IUSTINUS Marcus Iulianus, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, With and English Translation J.S.Watson, Henry G.Bohn, London, 1853

KARASALİHOĞLU Murat, *Paphlagonia Bölgesi Kolonizasyon Hareketlerinde Kolonist Yerli İlişkisi (M.Ö.7-4)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bölümü, 2009

KAYA M.Ali, *Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi*, TAD, sayı.38, cilt. 24, 2005

KELEŞ Vedat, *Sikkeler Işığında Sinope'de Pers Etkisi*, Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ege Yayınları, 2006

KIYMET Kurtuluş, *M.Ö. II Binde Orta Karadeniz Bölgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004

KİNG Charles, *Karadeniz*, çev: Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, 2.baskı, İstanbul, 2015

KOÇAK Özdemir, *Eskiçağ Tarihinde Sinope, Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993

KOÇAK Özdemir -Hamdi Şahin, *Eskiçağ Araştırmalarında Jeopolitiğin Yeri*, Anadolu Araştırmaları XVI, İstanbul, 2002

KOÇYİĞİT Tahsin, *İbn-i Batuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülahazalar*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX (2009), sayı: 4

KÖROĞLU Gülgün, *Sinop Balatlar Kazısı 2015 yılı Kazı Çalışmaları*, 38.KST, 1.Cilt, 2016

KÖROĞLU Gülgün, *2010 yılı Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı*, 33. KST, 3.cilt, 2011

KÖROĞLU Gülgün, *2014 yılı Sinop Balatlar Kilisesi Kazıları*, 37.KST, 2.Cilt, 2015

KÖROĞLU Gülgün, Filiz İnanan, Eda Güngör Alper, *Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı, 2012-2013 yılı Çalışmaları*, 36.KST, Cilt 1, 2014

KSENOPHON, *Anabasis On Binlerin Dönüşü*, çev: Ari Çokona, TİBKY, II. basım, İstanbul, 2017

KURT Türkan, *Hititler Döneminde Samsun ve Civarı*, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2014

LAERTİOS Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, YKY, 3.baskı, 2007, İstanbul

MACQUEEN J.G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Arkadaş Yayınevi, 5.baskı, Ankara, 2018

MAGİE David, *Roman Rule In Asia Minor*, Volume I: Text, Princeton New Jersey, Princeton University Press, 1950

MANSEL A.Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, 10.baskı, TTK, Ankara, 2014

MATTHEWS Roger, *Paphlagonia Halkları ve Yerleşimler*, AAD, sayı:18, 2010

MAYOR Adrienne, *Mithradates*, çev. Gürkan Ergin, TİBKY, 2013, İstanbul

MEMİŞ Ekrem, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayınevi, 13.baskı, 2015

MEMİŞ Ekrem, *Hitit Gaşka Mücadelesinde Tokat Bölgesinin Yeri ve Önemi*, Tokat Sempozyumu, Cilt 1, 2012

MEMİŞ Ekrem - Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2014

MEMİŞ Ekrem, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin yayınevi, 4.baskı, Bursa, 2015

MEMİŞ Ekrem, *Eski İran Tarihi (Medler, Persler, Partlar)*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2018

MEMNON, *Herakleia Pontike Tarihi*, çev. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, I.baskı, 2007, İstanbul

MOLTKE Helmuth Von, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969

ÖZ Mehmet, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 37, İstanbul, 2009

ÖZSAİT Mehmet, *Anadolu'da Helenistik Dönem*, AUA, II. 1982

ÖZTÜRK H. S., *Karadeniz Tarihi*, AAD, sayı:18, Kasım-Aralık 2010

ÖZTÜRK Özhan, *PONTUS Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, BRC Matbaası, Ankara, 2011

PEKMAN Adnan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 8.baskı, İstanbul, 2015

PLİNİUS, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, 10. Kitap, çev. Çiğdem Dürüşken, Erendiz Özbayoğlu, YKY, İstanbul , 2001

PLUTARK, *Perikles-Fabius*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2011

PLUTARK, *The Life of Pompey, The Parallel Lives*, with and English translation by B.Perrin, vol: V, London, The Loeb Classical Library edition, 1916

PLUTARKHOS, *Hayatlar, Kimon-Lucullus*, çev. Ayşen Sina, Hel Yayıncılık, Ankara, 2013

PLUTARKHOS, *Paralel Hayatlar, İskender-Sezar*, çev. İo Çokona, TİBKY, II. Basım, 2017, İstanbul

PLUTARKHOS, *Bioi Paralleloi; Eumenes- Synkrisis*, çev: Sevgi Sarıkaya, Libri II, 2016

PLUTARKHOS, *Sulla, The Parallel Lives*, with and English translation by B.Perrin, vol :IV, London, The Loeb Classical Library edition, 1916

PLUTARKHOS, *Hayatlar, Kimon-Lucullus*, çev. Ayşen Sina, Hel yayıncılık, 2013, Ankara

PLUTARKHOS, *Moralia*, vol.V., with and English translation by Frank Cole Babbitt , Loeb Classical Library, Cambridge Harward University Press, 2003

POLYBİUS, *Historiai*, I-VI, with and English translation by W.R.Paton, The Loeb Classical Library, Cambridge, Mass.-London, 1922

ROBİNSON D. M., *Eski Sinop (Birinci Bab, Mevki)*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, 1936, sayı: 12

ROBİNSON D.M., *“Eski Sinop (Üçüncü Bab-Sinop'un Ticareti)”*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, Sayı 15, 1937

ROBİNSON D.M., *Eski Sinop (Üçüncü Bab, Sinop'un Ticareti)*, çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, 1937, sayı: 20

ROBINSON D.M., " Eski Sinop,(*Beşinci Bap, Kara Günler ve Yeniden Canlanma*)", çev. Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:21-22,1937

ROBINSON D.M., *Eski Sinop (Altıncı bab-İran İdaresi Altında Sinop)*,çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:23, 1937

ROBINSON D.M., *Eski Sinop ,Yedinci Bab-Sinop ve Pontus Kralları*, çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:24, 1938

ROBINSON D.M., *Eski Sinop ,Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop* , çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:25, 1938

ROBINSON D.M., *Eski Sinop, Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop* , çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:26, 1938

ROBINSON D.M., *Eski Sinop ,Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop* , çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:27, 1938

ROBINSON D.M., *Eski Sinop, Sekizinci Bab-Romalılar İdaresinde Sinop* , çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:29

ROBINSON D.M., *Eski Sinop ,Onuncu Bab- Sinop'un dinleri* , çev.Nazlı Tengirşenk, Dıranaz, sayı:33

ROBINSON D.M., *Greek and Latin Inscription From Sinope and Environs*, AJA, Vol.IX, 1905

SARIKAYA A. Yaşar, *Bir İnci Memleketim*, Ceylan Ofset, Samsun, 2010

SEVİN Veli, *Frygler*, AUA-2, Görsel Yayınlar,1982,İstanbul

STRABON, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası, kitap XII-XIII-XIV*, çev: Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2015

SÜMERER Latife, *Paphlagonia, Gizemli Kralların Ülkesi*, AAD, sayı:18, 2010

TACİTUS, *Histories*, With and English translation by Clifford H. Moore, John Jackson, Loeb Classical Library, Cambridge Harward University Press, 1931

TANSUĞ Kadriye, *Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. VII. yy Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Dergisi, Ankara, cilt:7,1949, sayı: 4

- TARHAN M.Taner**, *Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler*, Türkler, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002
- TARHAN M.Taner**, *Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler*, I.AST, İstanbul,1983
- TARKAN Hasan**, *Sinop Coğrafyası*, Marifet matbaası, İzmir, 1941
- TAŞDÖNER Kevser**, *Hititlerin Tarihinde Gaşkaların Rolü ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2005
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı**, *Balatlar Yapı Topluluğu*, <http://www.sinopkulturturizm.gov.tr/TR-74878/kiliseler.html>
- T.C. Sinop Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü**, *Sinop İli 2017 yılı Çevre Durum Raporu*, haz: Çed ve Çevre izinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Sinop, 2018
- TEKİN Oğuz**, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul,2008
- TEKİN Oğuz**, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, 6.baskı, İstanbul, 2004
- TEKİN Oğuz**, *Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 2007
- TELLİOĞLU İbrahim**, *Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri*, A.Ü.Türkiyat Enstitüsü Dergisi, Sayı:27,Erzurum,2005
- TEXIER Charles**, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. Ali Suat, 3.cilt, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002
- TEZGÖR Dominique Kassab**, Eda Güngör Alper, Filiz İnanan, *Çanak Çömlek Buluntularıyla İlgili Çalışmalar*, 36.KST, Cilt 1, 2014
- TSETSKLADZE Gocha R.**, *Helen Kolonizasyonu- Karadeniz*,AAD, 2010, sayı 18
- UÇANKUŞ Hasan Tahsin**, *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phrygia*, TTK basımevi, Ankara, 2002
- UMAR Bilge**, *Paphlagonia, Bir tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, Inkılap Yayınevi, İstanbul, 2007
- ÜNAL Mehmet Ali**, *Osmanlı Devrinde Sinop*, TTK, Ankara, 2014
- ÜNAL Ahmet**, *Hititler Devrinde Anadolu*, cilt 2, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,2003

ÜNAL Ahmet, *Amazonların Eski Anadolu Kökenleri Hakkında Yeni Kaynak ve Gözlemler*, Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Volume I, 2013

YALÇIN Osman, *Sinop*, 4. Baskı, İstanbul, 1980

YAMAN Talat Mümtaz, *Kastamonu Tarihi XV. Asrın sonuna Kadar*, cilt I, İstanbul, 1935

YAMAN Pınar Bülbül, *Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2006

YILDIZ Musa, *Fransız Gezgin Charles Texier'in Küçük Asya'sının Anadolu Kültür Tarihindeki Yeri*, II. Kırşehir Bilgi Şöleni, Kırşehir, 2005

RESİM VE HARİTALAR

Harita 1 (https://www.turkish-media.com/y_h/bhtml/a_5_1.htm)

Sinope başı- resim 1 (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=42169>)

Harita 2 (<https://www.samsunhaber.com/ozel-haber/turkler-haricinde-samsuna-hangi-devletler-hukmetti-h14547.html>)

Harita 3 (https://www.wikiwand.com/tr/Pontus_Rum_Cemiyeti)

Harita 4 (<http://ozhanozturk.com/2017/12/25/paphlagonia-antik-cag-tarihi/>)

Resim 2 (<https://www.rotasenin.com/salar-koyu-kaya-mezari>)

Resim 3 (<http://www.turizmhaberleri.com/KoseYazisi.asp?ID=2880>)

Resim 4 (<http://www.turizmhaberleri.com/haberayrinti.asp?ID=26363>)

Resim 5 (<http://www.turizmhaberleri.com/haberayrinti.asp?ID=26363>)

HARİTA ve BELGELER

Harita 1

(https://www.turkish-media.com/y_h/bhtml/a_5_1.htm)

Sinope başı- resim 1

(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=42169>)

Harita 2

(<https://www.samsunhaber.com/ozel-haber/turkler-haricinde-samsuna-hangi-devletler-hukmetti-h14547.html>)

Harita 3 (https://www.wikiwand.com/tr/Pontus_Rum_Cemiyeti)

Harita 4 (<http://ozhanozturk.com/2017/12/25/paphlagonia-antik-cag-tarihi/>)

Resim 2 (<https://www.rotasenin.com/salar-koyu-kaya-mezari>)

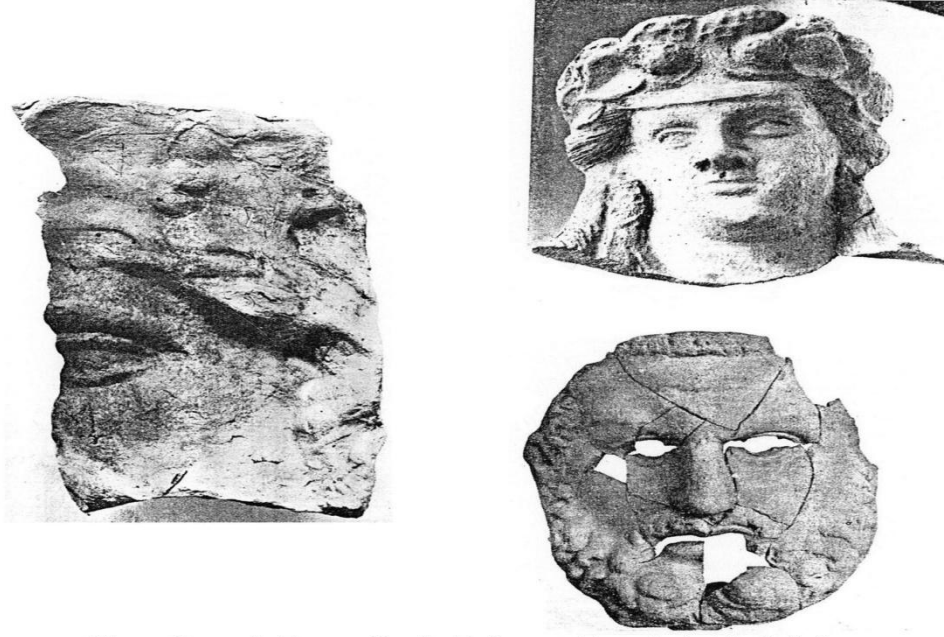

Resim 3 (<http://www.turizmhaberleri.com/KoseYazisi.asp?ID=2880>)

Sinop Serapis Tapınağı

Resim 4 (<http://www.turizmhaberleri.com/haberayrinti.asp?ID=26363>)

Sinop Serapis Tapınağında Bulunan Terrakota Figürünler

Resim 5 (<http://www.turizmhaberleri.com/haberayrinti.asp?ID=26363>)

Resim 6

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	ELİF GÜMÜŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	SİNOP/MERKEZ / 17.01.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ / TARİH
Y. Lisans Öğrenimi	SİNOP ÜNİVERSİTESİ / ESKİÇAĞ TARİHİ
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	ZEKİ MÜREN ANADOLU GÜZEL SANATLAR LİSESİ / BURSA
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Ücretli Öğretmenlik
İletişim	
E-Posta Adresi	elifgumus89@gmail.com
Tarih	30.05.2019